

Béres vagyok, béres

FEJÉR MEGYEI NÉPZENE

FEJÉR MEGYE NÉPRAJZA

I.

Az István király Múzeum Közleményei
Bulletin du Musée Roi Saint Étienne
A. sorozat 25. szám — Serie A. No. 25.

HU ISSN 0491—9610
HU ISBN 963 7131 33 7

Szerkeszti — Rédacteur
Fitz Jenő

Segédszerkesztő — Rédacteur adjointe
G. Lakat Erika

Fotók — Photographies
Gelencsér Ferenc
Pesovár Ernő
Pesovár Ferenc

Kottagrafika — Graphique des notes musicales
Botos Józsefné

Rajzok — Dessins
Ecsedi Mária

Borítórerv — Plan de la couverture
Ujházi Péter

Német nyelvű fordítás — Traduction
Kalász Márton

A címlap egy ismeretlen német festő, 1822-ből fennmaradt, adonyi béreseket ábrázoló vízfestménye alapján készült. Német vázlatfüzet. 1822. A Néprajzi Múzeum Képgyűjteménye.

A hátlap egy 18. századi (1769.) népi passiókönyv díszítése (tus, vízfestmény). Az István király Múzeum Néprajzi Gyűjteménye.

PESOVÁR FERENC

BÉRES VAGYOK, BÉRES
FEJÉR MEGYEI NÉPZENE

SZÉKESFEHÉRVÁR, 1982.

ZENEI MUNKATÁRS

OLSVAI IMRE

LEKTORÁLTÁK

HALMOS ISTVÁN, SÁROSI BÁLINT

EGY SÜVEG ALMA

Ha Székesfehérvárról észak felé indul a madár, útjában elsőül szülőfalumat találja: Zámolyt. Gyerekkorom és süvölvénykorom főhadiszállását, a dombról lecsurgó falut, amely szélső házaival a zámolyi medence laposára rúg ki. Tőle kissé jobbra Forna-pusztát és Csákvárt, balra Csákberényt, s bent a Vértes kopárabb katlanában elbújva Gánt bányatelepet s Gántot.

Csak a református templom tornyába kellett fölkapaszkodnom, ablakába kikönyökölnöm, s félkaréjban ez a Fejér megyei tájrészlet feküdt előttem változatosan s megunthatatlanul: páskomok, legelők, kenderföldek, réti folyók s északabbra a láthatárt lezáró szőlőhegy vonala, egy Árpád-kori kerektemplom romkövei s a bauxitbánya meddőhányója: vörösré hevített óriás patkó.

Elég becsuknom negyven esztendő után ma is a szememet: a levegőben golyák köröznek és vércsék, csorda ügyeleg lustán a faluhoz közeli fűzfák alatt; eső jön, eső megy, villám csap le a Csörgőkút ágasa mellé. Békák, szitakötők, székárnyékok, boglyák zsúfolódnak ebben a bármikor fölbolydítható látomásban.

Sajnos, az emlékezetem sokkal döcögösebb és lomhább, ha szülőfalum belső életét, szokásait, társadalmi és lélekbeli múltját kell fölidéznem. A történetek csak történetek maradnak, a helyszínek csak helyszínek s a hozzájuk tartozó arcok és testek nem állnak össze sűrű és mozgalmas vízióvá, mint Peter Breughel képein a XVI. század németalföldi parasztjainak a világa.

Gondot eddig sohasem okozott ez a féloldalára sántító emlékezetem, de most, hogy elolvastam Pesovár Ferenc Fejér megye népzenejével foglalkozó könyvét, elkezdett nyugtalanítani. Zavarba ejtett az a fölismerés, hogy az elmúlt két évtizedben kevesen bajoskodtak annyit a népi kultúrával, mint én, és kevesen is örültek úgy újabb fölcsudásának — szülőmegyém mégis teljesen kimaradt ebből az áthevült érdeklődésből. Ha Zalában jártam, ha Hevesben, Somogyban, ha Moldvában vagy az erdélyi Mezőség falvaiban, minden kis mozzanata, morzsája, töredéke érdekelt ennek a kultúrának: egy-egy népdal-változat, szójárás, táncmotívum, kapudísz, ingváll, de odahaza eszembe se jutott ilyesmi. Fejér megye élettelen, sőt halott vidéknek tetszett. Kiégett mezőnek, ahol a hagyományoknak már csak a fekete hamuját kaphatja föl a szél.

Pesovár Ferenc, aki nem született, csupán vendége a megyének, csöndben rácaffolt erre a föltevésre.

Lesznek majd szakértők, akik a néprajz, a népzene, a néptánc szemszögéből vizsgálják meg s teszik mérlegre könyvét, s minden bizonnyal rangos munkának ítélik. Tudományos méltatás helyett én inkább csak örömömnek adhatok hangot.

Pesovár egy olyan porban alvó citerát hangolt föl újra könyvében, amely nemcsak gyerekkorom idejét hozta vissza, de életre keltette minden tetszhalott emlékezetem is. Gyerekjátékokat gyűjt s mondókákat? Az én hintám láncai is megcsikordulnak a nyárban, s már suhanok is. A lendület az óltető fölé röpít. A fészker homálya és a kinti napsütés váltogatja egymást. Ettől a végleteket cserélgető lendülettől erősnek érzem magamat, s hallok mögöttem hangokat is:

egy süveg alma,
két süveg alma,
három süveg alma,
négy süveg alma,
az ötödik bebebe,
megellett a kiskirályka tehene...

Nem figyelek a szavakra, de mégis jó hallanom őket. Visszatekintve olyan az egész, mint egy szürrealista filmjelenet. A fészter hátsó falán kasza homálylik, a bal oldalán egy hosszú vendégoldal.

Ha Pesovár nem ezt a hintálás-kísérő mondókát közli, talán soha nem fedezem föl magamat ebben a kinagyítható jelenetben. És nemcsak ebben, de a csülközésben s a király adj katonát játékban sem. És nem látom kölkö-alakomat újra a kukoricafosztókban, kis vőfénynek a lakodalmakban, csizmásan, gyönggyel kivarrott vőfénykendővel, s nem botladozom ott a szüretibálos fölvonulók között se bekormozva.

Pesovár monográfiát készít elsősorban, de emlékeket is tudatosít. Múltat és érzelme-
ket restaurál. A népdallal együtt akarja újraéltetni a táncot, az éneklés és a táncolás alkalmait, a mesterségeket, a nyelvet, a hétköznapi és az ünnepek eltérő taglejtéseit, mindezt beágyazva a táj történelmébe és földrajzi adottságaiba. Őt az egész érdekli még a részletek rajzolatában is. A szervesség természete, amitől még a töredékek is kiegészülnek, s közép-európai távlatot kapnak.

Könyvében száználcvankét, Fejér megyében élő népdalt közöl. Ebből száztizenhatot ő maga gyűjtött, a tánc és egyéb múzeumi gyűjtései „melléktermékeként.” A népdalok meglepő száma és a melléktermék együttes emlegetése szerencsét tételez föl. Valami olyasmit, hogy Pesovarra úgy ragadnak a szétszöndörgött szövegek és dallamok, mint márványteremben szétugráló bolhák a nadrágszárra. Pedig nem szerencséről van szó, hanem türelemről, derűs megszállottságról, évtizedes odafigyelésről. Hiszen gyűjteni mostoha vidékeken is az tud, aki maga már fölbecsülhetetlenül gazdag; aki harminc-negyven év csöndjéből képes egy elfütyült dallammal előcsalogatni egy másikat, egy harmadikat, egy ötödiket; az, aki maga is eltáncol egy verbunkost, egy legényest, egy emlékezetes kanásztáncot.

Pesovár szerencséje tehát: a tudása és a tapasztalata. Érdeklődése és fáradhatatlansága, amely a nagy elődökével rokon. A klasszikus gyűjtőnemzedék: Vikárék, Bartókék, Kodályék után támadt ugyanis az ötvenes években egy új nemzedék, elsősorban táncgyűjtőkből, amely a harminc esztendő alatt ugyanolyan fölbecsülhetetlen munkát végzett, mint az elődei. Martin Györgyre gondolok, Pesovár Ernőre, Andrásfalvy Bertalanra, Novák Ferencre, Timár Sándorra, hogy csak a legismertebbeket soroljam. Közéjük tartozik Pesovár Ferenc is.

Az, hogy a szöveggyűjtők és a dallamgyűjtők után a népi kultúra újabb reneszánszában a néptáncgyűjtők és a néptánc tudósai kaptak főszerepet, a szervesség logikájából következett. A tánc volt a hiányzó láncszem. Hiányzott a szövegek mellől, a dallamok mellől, az öltözetek, a népszokások világából. Hiányzott a lendületből, s a testünkre szabható hagyomány érvei közül.

Pesovár Ferenc Martin Györggyel az elsők között volt, akik az ötvenes években nekivágtak Magyarország ismeretlenebb falvainak: a szabolcsi, a szatmári, a hevesi, a somogyi, a Pest megyei faluknak; nekivágtak az országhatáron túli tájaknak: Kalotaszegnek, a Mezőségnek, Csíkságnak, Gyimesnek, s a felvidéki részeknek, hogy a még elevenen élő táncokat — magyart, román, szlovákot, cigányt — összegyűjtsenek, sőt ha lehetséges, filmen is rögzítsenek. Húsz-huszonöt év elegendő volt ahhoz, hogy ne csak fölgyűjtsék, de

tudományosan és történetileg is rendszerezzék és elibénk tárják az egész Kárpát-medence néptánc kultúráját.

Az ország alig tudott és még ma is alig tud erről a rendkívüli munkáról és eredményről. A gyűjtők dobverés nélkül dolgoztak, alkatukból eredően és meggondolásból is. Az ötvenes-hatvanas években, sőt még később se lett volna tanácsos újság-lármát csapni ennek a korszakos vállalkozásnak. Itt-ott a paraszt-romantika, másutt a megcsontosodott nacionalizmus vádját is a fejükre zúdítják. Szinte azt mondhatom: suba alatt dolgozva, sanda szemektől távol, messzebbre jutottak.

Hogy milyen messzire, azt a hetvenes években kibontakozó magyarországi táncházmozgalom bizonyította tán a legmarkánsabban. Martinék, Pesovárék csöndes, módszeres, és minőségi munkája nélkül a mozgalom nem talált volna rá az eredeti tánc-stílusok és a népi hangszeres muzsika eredendő összetartozására s lendületes örömére. Emlékszem a mozgalomellenes morgásokra, a féltékeny dödögésekre, de ugyanígy emlékszem Martin György és Pesovár Ferenc pártoló, csöndes mosolyára. Biztatás volt benne és jóváhagyás. Néha még ennél is több: jóra izgató dac. Egyáltalán nem véletlen tehát, hogy Budapest után elsőként a székesfehérváriak zárkóztak föl a táncházakok magasra csapó kedve mellé.

Amikor végigolvastam Pesovár könyvét, hirtelen az jutott eszembe, hogy negyedszázad alatt aligha találkoztam vele tízszer-tizenötször. Az elmúlt időben mégis az élt a tudatomban, hogy testközei munkatársai vagyunk egymásnak. Cikkeit, tanulmányait, emberi jelenlétét, egyszóval: kerekülő életművét vizsgálva nyugodtan kimondhatom: azok is voltunk.

Jó tudnom, hogy Pesovár Ferenc továbbra is szülőmegyémben dolgozik. Olyan vendége ő a tájnak, hogy arcéle máris a legemlékezetesebb „bennszülöttek” arcéle mellől villan elénk.

Csoóri Sándor

BEVEZETÉS

Fejér megye népzenejét kívánjuk bemutatni. Az országos helyzethez viszonyítva ugyanis keveset tudtunk eddig az itt élő parasztság hagyományos zenekultúrájáról. Ez a hiány különösen akkor feltűnő, ha Dél–Dunántúl századforduló óta feltárt gazdag dallamvilágát vesszük figyelembe. Egy-egy dallam ugyan szerepelt már Fejér megyéből is az összefoglaló népzenei munkák példatárában és a népszerűsítő kiadványokban, de átfogóbb ismereteink innen nem voltak. Az említettek közül idézzük a ma már közismert „Béréslegény jól megrakd a szekeret” szövegkezdetű dallamot Bartók Béla baracsi gyűjtéséből, amely sajátosan képviseli régi népzeneink egyik fő típusát (56.)

A népdalok korszerű tudományos igényeket kielégítő, a dallam és szöveg egységét figyelembe vevő gyűjtése a 20. század elején már Fejér megyében is elkezdődött. Bartók ugyanis legelső gyűjtőútjainak egyikén, 1906-ban jutott el Baracsra és Dunapentelére. A későbbiekben, Kodály 1922-ben Mátyás és Csabdin végzett feltáró munkájától eltekintve, folytatást az 1940-es évekig szóróványosan találunk.

Már a századforduló idején, de később is, a felszínes benyomások alapján jellegtelennek tűnő, nagy kiterjedésű uradalmakkal tagolt megyében ritkán fordultak meg kutatók. A népzene gyűjtőket hagyományörzőbb vidékek, falvak vonzották, ahol gazdagabb és változatosabb anyagot találhattak, és még virágzó zenei életet figyelhettek meg. Az említett előítéletek és más sokrétű, fontos feladatok mellett a népzene kutatás illyképpen alakulását a helyi gyűjtők hiánya is meghatározta. Ismeretes Bartóknak és Kodálynak az a törekvése, amely az egész magyar nyelvterület feltárását tűzte ki célul, és ezt Fejér megyében végzett munkásságuk is alátámasztja. Munkatársait és tanítványait rendszeresen ösztökölték a „fehér foltok” felszámolására.

Az első generáció (Bartók Béla, Kodály Zoltán, Lajtha László, Vikár Béla, Seemayer Vilmos, Schneider Lajos, Kiss Géza, Gönczi Ferenc) dél-dunántúli munkássága után, az utóbbi években az egész Dunántúlon is egymás után jelentek meg a népdalgyűjtemények, így Baranya, Somogy, Tolna, Zala, Veszprém, Vas és Győr–Sopron megyékben. Jelenlegi népdalkiadványunk, amelyet egy összegyűjtött nagyobb anyag válogatásából állítottunk össze, az ismertetett hiányosságokat kísérli meg pótolni és vázlatos áttekintést kíván nyújtani Fejér megye népzenejéről. A megye nevét említjük, bár tudjuk, hogy a népi kultúra megnyilvánulásának semmiféle területén nincsenek közigazgatási határok. Így például a Fejér megye nagy részét képező Mezőföld földrajzilag és néprajzilag is szorosan kapcsolódik Tolna megye északi részéhez, ahol e táj folytatódik. Erről a természetes érintkezésről a bemutatásra kerülő zenei anyag is bizonyosságot tesz.

Fejér megyei népzene gyűjteményünket kb. 1200 dallamból válogattuk ki, amelyek nagyjából archívumokban találhatók lejegyezve vagy hangfelvételen (Országos Néprajzi Múzeum Népzene Osztálya, Zenetudományi Intézet Népzenei Archívuma, István király Múzeum Néprajzi Adattára). Felhasználtuk Bartók és Kodály korai gyűjtését is, amelynek egy része itt kerül először közlésre. Az anyag zömét az utóbbi 24 év gyűjtései alkotják, amelyek egyéb néprajzi kutatóutak „melléktermékeként” kerültek felszínre. Főleg a néptáncgyűjtések alkalmával történt a dalok rögzítése, amikor is a vizsgált tánczene mellett – amely egyébként népzeneink régi rétegében jelentős helyet foglal el – érdeklődtünk más műfajok iránt is. Több alkalommal külön gyűjtőúton bővítettük a már

feltárt anyagot. Szerepel válogatásunkban néhány, az 1940-es, 50-es években a helyszínen lejegyzett dallam Balla Péter, Hajdú András, Kiss Lajos, Mathia Károly, Sárosi Bálint, Szemere Gyula és Vargyas Lajos gyűjtéséből.

33 helység (falu, puszta) a gyűjtemény dalanyagának a lelőhelye, mely a megye jelentősebb településeinek kb. egynegyede. A kutatómunka egyébként szélesebb körű volt, más falvakra és pusztákra is kiterjedt, csak dallamválogatásunk származik a jelzett helyekről. A megyerendezések során elcsatolt községek népzenejét nem érintettük. Így például Kodály Zoltánnénak, a ma már Pest megyéhez tartozó Érdről gyűjtött dalait (139 dallam) nem használtuk fel. Veszprém megye Fejérhez csatolt mezőföldi része viszont képviselve van (pl. Dég).

Az eddig legjobban feltárt terület a Mezőföld közepe, a Sárvíz mellékén. A megye északi részén, a Vértesalja néhány falujának dalaiból kapunk ízelítőt. Ez a vidék földrajzi helyzeténél fogva néprajzi szempontból is tagoltabbnak tűnik, etnikailag színezettebb. Itt találhatók nagyjából Fejér megye nemzetiségi falvai, a német és a szlovák szórványtelepülések (Szent László-patak melléke, Váli völgy, Zámolyi medence, Velencei-hegység környéke, Móri-árok, a Bakony keleti nyúlványainak vidéke). E kisebb tájak daltudásának, zenei életének vizsgálata fontos feladat, s részletesebb feltárásával még adósak vagyunk.

Már Bartók Béla megállapította, hogy a magyar népzene vertikálisan tagolt, tehát nagyjából ugyanazok a dallamtörténeti rétegek találhatók meg az egész nyelvterületen. Olyan dallamok fordulnak elő megyénkben is, amelyeknek a változatai másutt is fellelhetők. Egy-egy dallammal következetesen összekapcsolódott szöveg együttese jelentheti egy tájon, vagy falun belül a sajátos stílust. Az újabb szövegek sokszor régi dallamokhoz kapcsolódhatnak és megfordítva. Tehát egy dallamváltozatnak ugyanazzal a szöveggel való állandóbb élete, és bizonyos népdaltípusok együttese jelentheti egyes vidékek népzenei sajátosságait. Fejér megyében pl. elterjedtek voltak a pusztai cselédek, a „béresek” életkörülményeivel foglalkozó régies táncdallamok (pl. 56–61., 66.).

Az eddigi gyűjtések alapján megállapítható, hogy vannak olyan falvaink, amelyek dallambőségben és bizonyos típusok megőrzésében kitűnnek (pl. Perkáta, Tác, Alap). Előfordulnak olyan dallamok is, amelyekre eddig csak egy-egy faluban bukkantunk rá, de ez nem jelenti azt, hogy máshonnan nem kerülhetnek még elő (pl. 81–82., 103–106., 112.). Találtunk olyan énekeseket, akik daltudásukkal, régies dallamok ismeretével, előadásmódjukkal közösségükből kiemelkedtek. Ilyen volt pl. Perkátán Mosonyi József, akihez gyűjtőútjaink alkalmával többször visszatértünk. A vokális dallamok hangszeres változatainak a rögzítésére is törekedtünk. A különböző népi hangszerek elterjedését, azokon való játékmódot is vizsgáltuk.

A dallamok csoportosítását, a lehetőség szerint, műfajok és témakörök szerint végeztük el. Így külön csoportban mutatjuk be a gyermekjátékokat, a szokásdalokat, a balladákat, a béres-, pásztor-, summásdalokat, a szerelmi és vokális táncdallamokat, a katonadalokat és a hangszeren játszott darabokat. A szerelmi témájú és a táncok kíséretére szolgáló dalok csoportját egy régiesebb és újabb rétegre osztottuk fel. A hangszeren játszott dallamokkal együtt mutatunk be két kolompsor-hangolást. A dallamokat a műfajokon belül zenei rend szerint csoportosítottuk, amely egyúttal a történeti stílusrétegekre is utal. A tájékozódást a kötet végén található zenei mutatók is elősegítik.

Ahol az lehetséges volt, így elsősorban a hangfelvétellel rögzített dallamoknál, a többi versszakokon belüli hangeltéréseket és a szövegek ritmusváltozatait a megfelelő helyen, a kotta fölé írt arab szám jelöli. Az eltéréseket növekvő számsorrendben a dallamkép alatt közöljük. Ahol a szöveg töredékes volt – ez főleg a korai gyűjtéseknél fordul elő – kiegészítettük máshonnan lejegyzett szövegváltozatokkal (pl. 30., 46.). Esetenként egy

dalnak több variánsát is bemutatjuk, néha egy falun belül is (pl. 42–44., 84–85., 87–88., 103–106.). Ahol mód van rá, ott a kapcsolódó játékokat, szokásokat ismertetjük, vagy utalunk a dal szerepére. Gyakran ezt már csak emléktöredékekből lehetett rekonstruálni. A táncok leírását későbbi, önálló feladatnak tekintjük. A már valahol megjelent dallamok forrására mindig utalunk.

A dalszövegeket nem a teljes fonetikával közöljük. A dunántúli nyelvjárársra is jellemző zárt e hang (ë) következetes jelölése mellett, ahol azt lehetett, a köznyelvi helyesírással is kifejezhető tájnyelvi sajátosságokat, kifejezéseket érzékeltetjük. A vidékünkön rövidnek ejtett magánhangzókat a kiejtés szerint jelöljük, kivéve, ha azokat egy hosszú zenei hang hosszúvá nyújtja. Egy-egy dallam után szerepel az adatközlő neve, életkora, a gyűjtés helye, továbbiakban a gyűjtő és a lejegyző neve (jelzése: *Lej.*), a gyűjtés ideje.

Válogatásunk Fejér megye népzenejéből csak egy kis ízelítőt tud nyújtani, teljességre nem törekedhetett. Viszont útmutatást és támpontot kíván adni a még elvégzendő feladatokhoz. Mint a bemutatott anyag érzékelteti, Fejér megye tájainak dalai, muzsikája is sajátos szint képvisel a Dunántúlon és az egész magyar nyelvterületen.

Köszönet a Fejér megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztályának és a Megyei Művelődési Központnak, hogy szorgalmazták és támogatták a kötet létrehozását. Köszönetet mondunk Olsvai Imrének, az MTA Zenetudományi Intézet tudományos munkatársának a közreműködéséért és útmutatásaiért. Ugyancsak megköszönjük Sárosi Bálint és Halmos István kandidátusoknak, az MTA Zenetudományi Intézet kutatóinak hasznos tanácsait és segítségét, akik egyúttal a lektori munkát is elvégezték. Köszönettel tartozunk Kneifel Imre székesfehérvári ének-zenetanárnak, aki a lejegyzések fáradságos munkájának nagyobb részét elvégezte. Végezetül hálával tartozunk az élő és elhunyt adatközlőknek, akik emlékezetükkel, önzetlen közreműködésükkel elsősorban hozzájárultak e gyűjtemény létrejöttéhez.

Kristus Urunk Engedelmeslön élettünk
mind halálíglán. Irgalmazz nekünk &

Ki jövődöképpen megmondád Léfekte haláloed

Oh Halál. Irgalaz Ki elteyektvén A Kerektfán

Kezeidet Mind e Világot tehozzád Foglalád Irg.

Az élet a Kerektfán meghalá A pokol pediglen

ottan Meg romla: legel

NÉHÁNY SZÓ FEJÉR MEGYE NÉPRAJZÁRÓL

Fejér megye néprajzi képe a török hódoltság után alakult ki. Az elpusztult és megritkult magyar lakosság (a fejedelmi törzs leszármazottai, a magyarságba beolvadt kunok és besenyők) helyére, illetve föltöltésére az ország különböző részéről — így elsősorban Dél-, Nyugat- és Észak-Dunántúlról, valamint a Felvidékről (Somogy, Tolna, Zala, Vas, Komárom, Esztergom stb. megyék) — telepések érkeztek. Már a török uralom ideje alatt is, de különösen a 17. század végétől, főleg a megye déli részén, a Duna mellett megkezdődött a délszlávok (szerbek, horvátok), az ún. *rácok* letelepülése, de máshová, így pl. Székesfehérvárra (Rácváros) is jelentős csoportjuk érkezett. Ezek beolvadása a magyarságba a későbbiek során fokozatosan zajlott le. A 18. században történtek nagyobbbrészt az elpusztult falvakba a *német* telepítések, amelyeknek során a megye eddigi néprajzi képe, főleg a középhegységek (Vértes, Bakony, Budai-hegység nyúlványai) vidékén változott meg. Voltak vegyes lakosságú falvak is, ahol egy-egy falurész vagy utca települt be német vagy egyéb lakossággal (pl. Csákvár, Lovasberény, Adony). Mányon pl. a többséget képviselő református magyar törzslakosság mellett, a katolikus templom mögötti részen éltek németek. (Régi nevén „Mánykár”). Adonyban négyféle lakosság élt: magyar, német, délszláv, szlovák. A megyébe érkezett *szlovák* népesség Bakonycsérnye kivételével szinte teljesen felszívódott a magyar lakosságba.

Fejér megye két nagy tájra oszlik. Az egyik a *Mezőföld*, amelyet északról a Bakony, Vértes, és a Budai-hegység, nyugatról a Sió—Kapos-csatorna, keletről pedig a Duna határol. E nagy, háromszög alakú terület nagyobb része Fejér megyébe esik, kisebbik pedig átnyúlik Tolnába. A Mezőföldből válik ki az úgynevezett *Sárrét* medencéje, amelynek egyik öble Veszprém, Várpalota irányából, a másik pedig a Móri-árokából nyúlik le. A Sárrét területén a községek neve is utal a felszíni sajátosságokra: pl. Sárkeszi, Sármentelle, Sárszentmihály. A Sárrét egyik hagyományőrző falujában, Jenőn, a dalokban is gyakori a „sár” jelző alkalmazása: pl. „Sárjenőbe két uton kell bemenni”. Míg tehát a nagy táj Mezőföld elnevezése elsősorban földrajzi-irodalmi jellegű, addig az utóbbi kis táj nevét a nép is használja. Idézzünk egy népdalt Pencz Ilona 1920-as évekből való, csóri gyűjtéséből:

Sej, haj, lémegyék a Sárrétre kaszálni,
Ott fogok én sűrű rëndöt vágni,
Sűrű a rënd gyöngyharma az alja,
Sej, haj, nem birja a gyöngye babám karja.

Sej, haj, kimegyék a Sárrétre csikósnak,
Szilaj csikót választok magamnak,
Szilaj csikó, réz a zabolája,
Sej, haj, tied lészék babám nemsokára.

A Mezőföldet a Sárvíz és a Malom-csatorna két nagy területre, nyugatira és keletre osztja, ezeken belül még sajátos földrajzi adottságok és etnikus színek is találhatók. A közvetlen Sárvíz melletti községnevek (Sárkeresztúr, Sárszentágota, Sárbo-

gárd, Sárszentmiklós) jelölése mellett e tájon is gyakori a *Sárrét*, *sárréti* elnevezés. Idézzük csak enyingi gyűjtésünkből az egyik régi stílusú dallamunk szövegét, amelyet Bocsor József, 1960-ban 84 éves, hajdani középbogárdi pusztagazda énekelt. (57.)

Mikor hordom Sárrétéből a szénát,
Két oldalról jól megveröm a Rajnát,
Kityeg-kotyog vastengölöm, szekerem
Hogy tudják még, hogy kinek a béröse.

Sárország volt, amerre a Sárvíz járt, a Sárrétről jött, a Sárközbe folyt. A Sió és a Kapos menti részekén is *sárrétek* voltak, miként ezt Kogutowicz Károly is megállapította.

A másik sajátos táj a *Vértessalja*, amely a Móri-árok és a Szent László-patak között terül el, és a Sárrétre és a Velencei-tóra lejt. Déli sarkán, a Sárrét peremén fekszik Székesfehérvár, amelynek a Belvárostól elzárkózott, hagyományörző, zárt közösségben élő parasztrétege is volt (Felsőváros, Alsóváros, részben a Viziváros, Palota-, illetve Rácváros).

A Mezőföldön sajátos települési viszonyok alakultak ki. A vízjárta helyek, legelőterületek visszaszorítása során (a 18. század végétől) létrejött szántóföldeken kialakultak az alföldies jellegű, nagyhatárú falvak között a majorok („puszták”), amelyekkel együtt egy jelentős új paraszti réteg, a „pusztai cselédek” (béresek) rendje keletkezett. A Vértessalján, a bő források mellékén a patak völgyek határozták meg a településeket (pl. Bicske, Csákvár, Mór). A települések másik része a sárrétek peremén jött létre, tehát az egykori halászhelyek, legelőterületek és szántóterületek határmezsgyéjén (pl. Csór, Nádasdladány, Zámoly, Pátka, Lovasberény).

A Mezőföld és a Vértessalja községeinek gazdálkodása, társadalmi és települési szerkezete, népi műveltsége, dunántúli fekvése ellenére is sok alföldi jellegzetességet mutat. A lakosság a dunántúli nyelvjárást beszéli, de a déli ö-ző nyelvjárás nyomai is megtalálhatók (pl. Sukoró, Pákozd, Lovasberény, Tabajd stb.).

Fejér megye mocsaras területei, a Sárrét, a középhegységek kiterjedt erdősegei, a Velencei-tó, de a Mezőföld fennsíkja is a múltban kitűnő lehetőséget nyújtottak a *zsákmányoló gazdálkodásra* (pl. gyűjtögetés, a méhészet kezdetleges formája, csapdákkal való vadászat stb.). Idetartozik a nádvágás, az ún. *nádverés* is, amely a legjelentősebb a Velencei-tónál volt, és az utóbbi évekig az ott élő emberek egyik legfontosabb téli jövedelmi forrását jelentette.

A nádvágás akkor indulhatott meg, amikor a tó vize erősen befagyott. Kétféle eszközzel dolgoztak. Az egyik a *nádtoló* (tolókasza), másik a *gyalászka*. A tolókasza acélélből, vasból és két fanyélből házilag készült szerszám. A gyalászka pedig kisebb eszköz: kaszapenge nyélbe illesztve. A jégen való mozgás kisegítő eszköze a *jégpatakó* és a *fabocskor*. A kétébe kötött nád partrahordása *gyalogszánkóval* történt. Ott kúp alakú „depókba” rakták. A tó menti községek képéhez még ma is hozzátartoznak a süveg alakú nádkupacok.

A nádat a múltban többféle rendeltetése mellett elsősorban tetőfedésre használták. Még ma is látunk a környéken és Fejér megye falvaiban náddal fedett házakat, sőt házsorokat is. A tetőfedésnek sajátos mestere az ún. *nádazó*, akikből majdnem minden faluban találunk. Szerszámai a következők: *egyenese cuca*, *görbe cuca*, (drótfűzők), *sulyok* vagy *pofozó*, *kef* és *nádazó macska*.

A zsákmányoló gazdálkodás legfejlettebb formája az ősi *halászat*. 1974-ig jelentős volt a velencei-tavi halászat, amelynek jellegzetes eszközei alakultak ki. Kétféleképpen

dolgoztak: egyesek *nagyhálóval* bandákban, mások pedig *kis szerszámokkal* (varsák, borítók, cérnahálók különböző típusai). A kisszerszámú halászoknak az egyik legfontosabb eszköze az ún. *kosárvarsa* volt, amelyeket kis vizekben, nádkapukban és csapásokban tűztek le esténként, és reggel „nézték föl.” A múltban a pákozdiak használták a vesszőből font *csikvarsát* is. A kisszerszámú halászok főleg Pákozdon és Sukorón éltek. Ma is megfigyelhető a tanyájuk a Szűnyog-szigeten. Sajátos velencei halászszerszám volt a *zsákos tapogató* (*burogató, nyomogató, duda* stb.), amelyet 1912-ben 3 sukorói halász alakított ki a nyele burító alapján.

Velencén a közelmúltban még láthatók voltak az alszegeen a halászok által lakott házsorok, az ún. halászközk: a *Tóbíró-köz*, a *Várad-köz* és a *Kis-köz*. Ezeken a helyeken fordult meg a múlt század derekán Hermann Ottó, a magyar tárgyi néprajz megteremtője, a népi halászat kiváló ismerője, mikor a Velencei-tó halászatát tanulmányozta. A tóparti halászdudvarok képéhez tartoztak a száradó hálók, varsák és a parton kikötött *egy vagy két fiókos ladikok* az *evedzővel* és a *csáklával*. A téli halászatot nagyhálóval a velenceiek a legutóbbi évekig (1974.) üzték.

Fejér megyében, különösen a Mezőföldön, a talajadottságok a földművelésnek kedveztek, de a múltban jelentős volt az állattenyésztés is. A József császár korabeli (1784.) színes térképen a többi tájtól elütő képet mutat ez a vidék. Az első szembeötlő jelenség, hogy a Mezőföldön már a 18. században sem volt számbavehető erdőség. A rétek és legelők szinte szabályosan zárt foltokat alkottak a községek körül. A szántóföldek a községhatárok külső részeiben foglaltak helyet. Ebből nyilvánvalóan kiderül, hogy a lakosság főfoglalkozása ekkor még az állattenyésztés volt. A szarvasmarha-tenyésztés mellett a juhászat volt jelentős. Erre még a 19. század elején a geográfusok is felhívták a figyelmet. 1836-ban írta Fényes Elek: „Legfontosabb 's legkiterjedtebb ága mindazáltal a' baromtartásnak a' juhtenyésztés, melynek már régóta fő fészke volt Fejér vármegye.” A juhászat fejlettségére utal az a tény is, hogy kialakulófélben volt a szervezethez is, a másutt meglévő juhászcehek analógiájára. Erre utal a Lipót császár korabeli mosonyi juhászok artikuluszainak másolata, amelyet feltehetően mintául kívántak felhasználni, de hogy a cég megalakult volna, erre nincs adatunk.

A 18. századtól már nagy területet béreltek a birkások, akik között szép számmal voltak nyugatról érkezett, főleg német juhtartók, és ők honosították meg a finomabb posztó nyersanyagát szolgáltató merinó-juhot. Ilyen, nyugatról származó családi nevek pl. Czetli, Reiter, Menyhárt, Gremesberger, stb. Jutottak ide máshonnan származó pásztordinasztikák is, így a Mezőföldre főleg Somogyból, Zalából, a Vértesaljáról a Bakonyból, de gyakoriak a „túlsóféli” juhászok is (Duna-Tisza köze). Megjelenésük, öltözködésük, felszerelésük, így a csuligombos mellény és a magas, ún. „izsáki” kalap is az utóbbiakkal való kapcsolatra és tájra utal. A juhászoknak a legjelentősebb összejövetelük ősszel, Szent Mihály napján volt (szeptember 29.), amikor Székesfehérvár–Felsővároson az ún. *juhász (Szent Sebestyén) templomban* – ma is így nevezik – misén és a „juhászok zászlaja” alatt processzion vettek részt. Az összejövetel három napig tartott, kibérelték a Bárány és a Korona vendéglőt. Ekkor történt a juhászlegények elszegődése, és „lakoztak”, azaz mulatoztak. Ide más megyék területéről is érkeztek juhászok családosan. Más helyi jellegű összejövetelek is voltak, hasonló céllal, hasonló körülmények között. Ilyen volt pl. a sárbogárdi juhásztalálkozó a századforduló idején.

A juhászat eszközanyagából különösen kiemelkednek a remekbe faragott *kampósbotok*. A használati botok mellett a szépen faragott ünnepi juhászkampók és díszbotok egyaránt megtalálhatók voltak. Gyakori volt juhászaink körében a kampósbotnak az a típusa, amelyhez a kampófejet külön fából, rendszerint szilvafából faragták, és két csavarral vagy szeggel erősítették a botoszárra.

A faragó pásztorok díszítómódját és technikáját figyelembe véve, Fejér megye is a dunántúli pászterművészet jellegzetes területéhez tartozott. A *vésott* és *karcolt* technikák mellett alkalmazták a 19. század elejétől a *spanyolozás* eljárásmodját is, amelyet a múlt század második felében szorított ki a *domború faragás*. A kanászok terelő eszközét, a *korbácsostor* nyelét faragással díszítették, rézmintákkal rakták be, régebben ólommal öntötték ki, újabban szegekkel is díszítik. Ilyet ma is több helyen el tudnak készíteni a pásztorok.

Fejér megye legfontosabb növénykultúrája a híres Fejér megyei búza és a kukorica. A 20. században — a kenyérgabona vetésterületének a rovására — a kukorica egyre nagyobb teret hódított, a legelők és rétek egyre csökkentek. Tájjellegű növénytermékek még a következők: cecei paprika, a nagyvelegi és perkátai torma, a fehérvári zöldségek, a csurgói, móri, balinkai, seregélyesi káposzta, az alapi dohány és a pákozdi paradicsom. Jelentős volt még a Mezőföldön a dinnyetermesztés. Ehhez a földeket főleg Heves megyei dinnyések (Csány) bérelték, akik közül többen véglegesen le is települtek.

Fejér megye a nagybirtok hazája volt, sajátos képét a kietlenebb mezőföldi táj is körvonalazta. A nagybirtok még 1944-ben is a birtokállomány 61%-át alkotta. A cseléd-, napszámos- és zsellérréteg mellett nagy szerepe volt az idénymunkásoknak (summások), akik főleg Heves, Borsod, Nógrád, Békés, Vas, Zala vármegyékből toborzódtak, de az I. világháború előtt a felvidéki és erdélyi vármegyékből, sőt Galíciából is kerültek ide. Ők — mint ez kötetünkéből is kitűnik — feltétlenül színezték a megye népzenei életét.

A fejlettebb gazdálkodási ágak között mindig jelentős volt a *szőlőművelés*. Fejér megye északi része, Mór és Csókakő vidéke, de a Velencei-tó környéke is híres történeti borvidékeink közé tartozik. Ehhez a területhez kapcsolódik Vái vidékének szőlőkultúrája is. A múltban innen a budai kocsmárosok jelentős mennyiségű bort vásároltak meg. Külön ünnepnek számított az ún. *borszállítás napja*. A 18–19. századból származó prэшáz-pincesorok ma is megtalálhatók (Velencei-tó környéke, Mór, Vái stb.). Az épületek gyakran különböző történeti, építészeti stílushatásokat őriznek. Ilyen, védett népi műemlék a velencei Pincesoron, Sára Szücs Lajos széparányú prэшáza. A nemesi eredetű prэшázak közül megemlíthető a Meszlényi család ugyancsak a velencei Pincesorban található épülete. Kétszárnyas deszkaajtájának a vasalása igen szép kovácsmunka. A régi hajlékokban, különösen Mór környékén sok helyen figyelhetünk meg, gyakran évszámmal jelölt bálványpréseket, amelyet a nép rendszerint *Rákóczi-présnek* nevez.

Mezőföldi és vértessaljai falvainak nagyobbbrészt ún. *soros, szalagtelkes* települések. Az épületek rendszerint *sárból, vályogból* vagy *tömbött* falból készültek, szarufás nyeregtetővel. Az alföldi jellegű, háromosztatú, *nyitottkéményes* háztípus volt a jellemző, annak sajátos tüzelő berendezésével, így a konyhából fűthető *kemencékkel, kályhakkal* („dorkó kályha”, csákvári szemeskályha).

A házak *bútorait* helyi *asztalosok* készítették, vagy az országos vásárokon szerezték be. Igen kedvelték a 19. század elején a komáromi típusú, vésott-festett *tulipános* ládát, amelyet később kiszorított a *sublót* és a *festett szekrény*. A szekrények egy típusának formája és díszítése a biedermeier hatását mutatja. Az egyszerű, puhafából készült forma friss festésébe hosszúszerű, kihelyezett fadarab segítségével virágos díszítést rajzoltak. A díszítés rajzának az elhelyezése jó térérzéssel simul a formához. Valószínűleg a berakott szekrények utánzása adta ehhez az alap gondolatot. Sokszor házilag készítették a *kukoricacsuhéjból* font ülkékű, így a gondolkodó székeket is. Fejér megyében kisebb-nagyobb bútorkészítő központok is akadtak. Nevezeteseek voltak a sárbogárdi és a zámolyi asztalosok.

A népviseletnek társadalmi jelentősége, kor- és állapotjelző szerepe volt. Ezt az 1950-es években még néhány helyen megfigyelhettük. Legtovább Székesfehérvár–Felsővárosban, Jenőn, Pázmádon és a német nemzetiségű vidékeken hordták a hagyományos *viseletet* nők és férfiak egyaránt. Székesfehérvár Felsővárosára is jellemző volt a *hétköznapi és ünnepi viselet* mellett az ún. *városbajáró viselet*. Szembetűnő még ma is néha a piacra menő, négykerekű kocsiját toló, viseletes, idősebb felsővárosi asszony.

A népi díszítőművészet emlékei közül a takácsmunkák mellett – takácsmesterek az 1930-as években szinte majdnem mindenütt dolgoztak még – említésre méltó, főleg a Sárrét vidékéről, a ma már csak múzeumban található néhány hímezett halotti lepedőszél. Len- vagy kendervászon alapon piros, fekete keresztöltéssel vagy áttört fehér hímzéssel készültek.

A nép használati tárgyait előállító *kismesterségek* közül a *kékfestő mesterség* már a 18. századtól kezdve szerepet játszott Székesfehérvár ipari életében. A *Felmayer* gyáron kívül különösen jelentős volt, a múlt század közepe óta működő *Montskó-féle kékfestő* kisüzem. Készítményeit az egész megyében kedvelték, és néhány helyen (pl. Lovasberény) a századforduló idején ünnepi ruhaként is használták.

A Dunántúl jelentős fazekasközpontjában, *Csákváron* a múlt században, a mesterség fénykorában, 1833-ban még 193 mester dolgozott. A fazekasmesterség több ágra oszlott, amelyeket szigorúan megkülönböztettek egymástól. Voltak a *fazekasok*, akik a tűzálló sütő-főző edényeket készítették, voltak a *tálasok*, tál, tányér, köcsög és bögre mesterei, és voltak a *vörösedényesek* vagy korsósok, akik csak a mázatlan „*parasztedényt*” készítettek, és a rangsor alján állottak. Néhány kályhás is dolgozott Csákváron. A fazekasok főleg reformátusok voltak, és a Felsővárosi Társulatban egyesültek. A tálasok, akik katolikusok voltak, az Alsóvárosi Társulathoz tartoztak. A korsósok is az alsóvárosi céhnek voltak tagjai. Csákváron elsősorban *használati edényeket* készítettek. Ősi eljárásomóddal, ujjnyomkodással díszített, tűzálló agyagból készített lakodalmi fazekakat, csikos, pöttyös fazekakat, zöld köcsögeket, általában főzőedényeket, lábasokat, kuglófsütőket, festett és ujjnyomkodással díszített szélű tányérokat, nagy tálakat, kancsókat, úgynevezett „bugyoga korsókat”, zöldmázas boroscansókat stb. gyártottak. Áruiikat a megye határán túlra is elszállították a Csákváron élő edénykereskedők.

A paraszti élet társadalmi törvényeit, életének törvényszerű menetét és a paraszti kultúra alkatát talán az *ünnepi szokások* jellemzik a legjobban. Fejér megye területén is, a közelmúltban számos, régi gyökökre visszavezethető szokás élt. Csak néhányra utalunk. Az aprószentekhez kapcsolódó jellegzetes szokás volt az egészség és termékenység-varázslás eredetűre utaló *korbácsolás*, amelynek eszköze a 7 vagy 9 ágból font ún. „*mustármag, mustohár mag*”. Az asszonyokat és a leányokat megveregették vele, a gyermekeket megérintették a végén levő 9. szállal, az úgynevezett „*suhogóval*”, miközben ezt mondták:

Bolhás nő légy,
Tetves nő légy,
Egészséges légy. —

(Alap)

Ismerjük még a szokást pl. Perkátáról és Dunaújváros-Óvárosból is (Dunapentele): „Egészségös, üdvösségös, kellésös nő légy jövő ilyenkorra”. A Luca-napi mágikus szokások

közül szintén az éneklés határán mozgó, hanglejtésekkel előadott varázslóverset idézzük Mezőkomáromból:

Luca, Luca kity-koty, kity-koty,
Majd hajnalban, majd megvérrad.
Szólnak a kokasok a góréban.
Ha nem adnak szalonnát,
Lévágom a gerendát.
Ha nem adnak diót,
Lévágom a hizót.
Ha nem adnak lencsét,
Lévágom a kecskét.
Ha nem adnak babot,
Lévágom a papot.
Pohárba a méz,
Kérlek egy kis pénzt.

Ugyancsak hasonló tartalommal zajlott le Pázmádon, Tordason, Bakonycsernyén és még másutt is – különösen ahol szlovák betelepítések is voltak – a még ma is élő ún. *sibálás* szokása, amikor húsvéthétfőn a lányokat és menyecskéket öntözés helyett 8–9 (szögletes, kígyóhátú) vesszőből font *sibákkal* korbácsolták meg. Idézzük a pázmándi alapigmust:

Sibiribi tojasos,
Kelléses bolhásos,
Eszendőre friss légy,
Né olyan lusta mint most.

A tavaszi hagyományok közül ragadjuk ki a *májfátáncokat* és a gyurói *zöldágjárást*, amelyet utoljára az 1950-es évek elején újíttak fel. A lakodalom hagyományos rendje a leggazdagabban talán Jenőn és Pázmádon maradt fenn. Az esküvői szertartás utáni tánc rendszerint a pap udvarán, az ún. „paptánc” több helyen fennmaradt reformátusok és katolikusok között egyaránt (pl. Pázmánd, Jenő, Pákozd, Zámoly). Pázmádon hivatásos *vőfények* bonyolítják le, irányítják a lakodalmat. Igen érdekes jelzőeszközük a kezdetleges technikájú *cserépsíp* „*vőfény-síp*”, amelyet hívogatáskor is használnak. A húshagyó keddi alakoskodó szokások, a maszkos, jelmezes „farsangi bolondozás” a századforduló idején, de sok helyen még a második világháború után is általánosak voltak. Egy változata él még ma is Mohán, amit *tikverő*-nek neveznek. Másutt is ismerték ezt az elnevezést, de sok helyen (pl. Sárkeresztes, Sukoró), mint az ország más vidékein is, a lakodalmi hajnali felvonulást, hajnalozást mondták „*tikverőnek*”, „*tyúkverőnek*”.

A hangszerek közül nagyon kedvelték a falvakban és pusztákon egyaránt a *citerát*. Kezdetleges hangszerük a *nádsíp*, a *meggyfahéj-* vagy *cseresznyehéjsíp* és a *köcsögduda* voltak. Az utóbbinak a farsangi alakoskodó szokások alkalmával, Luca-napi köszöntéskor és főleg a táncok („*cuhálé*”, „*cuhërda*”, „*citërabál*”) kíséretritmus-adásában volt nagy szerepe. A századforduló idején, délszláv közvetítéssel, paraszti tamburabandák a megye déli részén működtek. A legjellemzőbb táncok a *kanásztánc*, *ugróstánc* (bérestánc), *üvegcsárdás*, a *lassú* és *friss csárdás* különböző változatai voltak.

mi Urunk János Krisztusnak Kín szenvedését

Ekeppen írta meg a fent Máté Evangylista Az idő

ben Mikor on Urunk János volna Harminthárom es

tendő és elközelgetett volna az Husvétnek Innepé napja

Monda János az ő Tanítványinak Tudjátok hogy

két napok elmulván Egyiptomból való kiszabadulásna

Emlékezetinek Innepelkén és az Emberek

A NÉPDALGYŰJTÉS TÖRTÉNETE FEJÉR MEGYÉBEN

A 18. század végétől, a nemzeti öntudatra ébredés korszakában, megindult a hagyományos, a „népi” iránti érdeklődés. A magyar nyelv, zene, tánc, szokások mellett a figyelem főleg a népköltészeti alkotások, így elsősorban a népdal felé fordult. Mint ismeretes, ebben az időben nem különböztették meg a régít, a népit, a nemzetit. 1782-től kezdve, amikor a *Magyar Hirmondóban* (1782. jan. 18. szám) megjelent Ráth Mátyás és Révay Miklós hirdeteménye, amely régi énekek gyűjtésére hívta fel a figyelmet, egymás után jelentek meg a folyóiratokban a felhívások a „nemzeti dalok” összeszedésére és ilyenek írására. Kölcsey a kor hangulatát és törekvéseit fejezte ki, mikor 1826-ban azt írta: „a való nemzeti poézis szikráit a köznépi dalokban kell nyomozni”. A magyar nyelvvel kapcsolatos alkotások összegyűjtését a Tudományos Akadémia 1832-ben összehívott alakuló gyűlése is tervbe vette. A népi alkotások gyűjtése ekkor elválaszthatatlanul összefüggött a magyar nemzeti önállóságra való törekvéssel, a társadalmi reformtörekvésekkel, a nemzeti nyelvért és irodalomért folyó harcokkal.

A népdalgyűjtés Fejér megyében is a kor szellemének megfelelő első nagy társadalmi gyűjtőmegmozdulásokhoz kapcsolódott. 1843-ban a Kisfaludy Társaság elhatározta, hogy „felszólítást” bocsájt ki „népköltészeti ereklyék” gyűjtésére, amelynek eredményeként jött létre Erdélyi János *Népdalok és Mondák I–III.* (1846–1848) című munkája. Az egész ország területéről és a Tudományos Akadémia addigi gyűjtéseiből állította össze három kötetét. A magyar társadalom széles rétegét megmozgatta a felhívás. Erdélyi fel is sorolja azok nevét, akik dalokat küldtek, és kézírataikat ma is az Akadémia őrzi. Közöttük Fejér megyéből is szerepelnek gyűjtők.

Székesfehérvárról származik egy füzet, amelyhez kapcsolódva az említett névsorban Erdélyi a következőket fűzi: „Székes–Fehérvárról Hodosi Karácsony József urtól, legközelebb elhunyt testvére Karácsony Lázár hátrahagyott irományaiból egy 200 dból álló népdalgyűjtemény és külön két kötetben boldogult által gitárra tett zenéi.” Ugyanis az Akadémia egy indítványt küldött a Kisfaludy Társasághoz, hogy a népdalok zenéjére is fordítson gondot és figyelmet a felhívásban. Így, miként Erdélyi írja „nemcsak a dalok gyűjtése, hanem a melódiák gyűjtése is feladatává lőn.” Tudjuk, hogy a beküldött dallamok nagyobb része elveszett. Kodály Zoltán írja a magyar népzeneről szóló első nagy összefoglalásában: „Erdélyi János is tudatában volt a dallam fontosságának, nem rajta múlt, hogy a hozzá beküldött közel ezer dallamból 12 jelenhetett meg.” Az elvesztés sajnálatos tényéről jegyezte meg: „Erdélyi a Magyar Népdalok és Mondák előszavaiban felsorolja, ki mindenkítől kapott hangjegyes kéziratokat. E kéziratok hangjegyei eltűntek, eddig csak kettő került meg.” Nyilvánvaló, hogy a korszellemnek megfelelően értelmezett népzene volt Hodosi hangjegyes feljegyzései is, de ismeretükkel mind a magyar zenetörténet, mint a népzene kutatás feltétlenül gazdagabb lenne.

Egy másik beküldött gyűjteményről és szerzőjéről Erdélyi a következőképpen emlékezik meg: „Perkátáról takácsmester Molnár József urtól több nyomtatott és írott füzet köztük némely saját dalai is.” Míg Karácsony Lázár gyűjteményében több a népdal, ebben kevesebbet találunk, néhány tudálékosan átfogalmazott népdal mellett inkább paraszti vereszeteket. Tehát szintén a kor gondolkozásmódját tükrözi a népköltészetről. Hogy mennyire élt ez a felfogás, bizonyítja egy másik, kézírással írt népdalfüzet, amelyet a

Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárában találhatunk (EA. 309), és egy perkáta földműves, Kátai Király István kb. 1825–30-tól 1860-ig összeírt dalait tartalmazza. Népies műdalok, ponyvaízű balladás történetek mellett hazafias dalokat és korabeli költők népdalait, helyzetdalait ismerhetjük meg e daloskönyvből is. Ilyenek pl. Czuczor Gergely költeményeiből az „Alföldi legény” („Fúj süvölt a Mátra szele”), „Mi lennénk” („Ha madár lehetnék”), „Farsangon, tánc között” („Ropog a hó a láb alatt”) című és szövegkezdetű dalok.

A későbbiekben is fel-feltűnt népköltészeti gyűjteményeinkben egy-egy Fejér megyéből származó népdalszöveg. Az egyik legjelentősebb itteni gyűjtő a múlt század második felében, a fiatalon elhunyt Székely Sándor volt, kinek életéről keveset tudunk, s anyagának csak egy része került közlésre. Gyűjtéseit a múlt század közepe utáni évtizedekben végezte Csákváron, de nagyjából Forna-pusztán. Feltehetően, mint az Esterházy-birtok alkalmazottja (nevelő?) jutott Csákvára. 1874-ben halt meg, miként erre a Vasárnapi Újság 1875. január 3-i számában egy nekrológ utal: „Székely Sándor a magyar népnyelv sajátosságainak buzgó gyűjtője, s a „Magyar Nyelvőr” egyik szorgalmas külön munkatársa, decz. 28-án Dergecsen, Zala megyében egy úri háznál nevelő volt.” (Dergecs-pusztá Dabronc mellett) E gyűjtésből, az Északkelet–Magyarországon végzett lejegyzéseivel együtt, Abafi Aigner Lajos közölt válogatást a Magyar Kincsház sorozat két füzetében 1875-ben, *Szerelmi Népdalok és Tréfás Népdalok* címen. Gyűjteményének nagyobb része az Abafi hagyatékban és Abafi–Kálmány Lajos kéziratos népköltési gyűjteményében található. Régies dallamokra utaló szövegei rendkívül jó érzékű gyűjtőre utalnak.

Szórványos közléseket találunk még a *Magyar Nyelvőr*-ben (pl. 1881., 1884.), a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* 1872-es első kötetében, Kiss Áron *Magyar Gyermekjátékok* (Bp. 1891.) című gyűjteményében. Az 1906-ban megjelent *Magyar Népköltési Gyűjtemény* VIII. kötetében, amelyet Sebestyén Gyula nagyjából saját dunántúli gyűjtéséből állított össze, számos Fejér megyei község szerepel: Adony, Csákvár, Csernye, Csurgó, Moha, Pettend, Polgárdi, Sárkeresztúr, Seregélyes, Szent-ágota, Tabajd és Székesfehérvár is. Ebben tűnik fel a „gőgös feleség” balladatípus egy változata, amelyet Thury Elek gyűjtött Fehérvárcsurgón.

A népzene kutatás megindulásakor az akkor még nagyjából pusztákból álló Baracson 55, Dunapentelén (Dunaújváros–Óváros) 13 dallamot jegyzett le, illetve vett fel fonográfhangra Bartók Béla. 1922-ben pedig Kodály Zoltán indult el Északkelet–Dunántúlon, hogy teljesebbé tegye a magyar nyelvterület népzenei képét, így Pest, Komárom és Esztergom megyei gyűjtései mellett eljutott Fejér megye peremén Csabdiára és Mányra is. Említsük még meg Balabán Imre 1913-ban végzett néhány katonadallejegyzését, amelyeket egy „Ujvári nevű volt cs. királyi 10. huszárezredbeli, fejérmegyei szül. szakaszvezető” énekelt.

A továbbiakban, néhány szórványos szöveg- és dallamlejegyzésen kívül, az 1940-es évekig keveset tudunk gyűjtőmunkáról. Az 1926-os *Ethnographia* közli Pencz Ilona néhány, Csórról származó népdal és két ballada dallam nélküli lejegyzését. Az utóbbi kettő a „Vadász és lánya” („Jó reggelt te szép leány”) és a „Verekezés fog lenni” (Péni Kálmán nótája) típusok. 1928-ban küldte a „Vasárnap” pályázatra Vass Mihály (sz. 1868) perkáta földműves, „kisgazdaköri tag” a már említett Kátai Király István-féle, múlt századi füzetet. Néhány általa ismert dal szövegét is leírja kísérő levelében, amely egyúttal rámutat arra, hogy a köztudatban, így falvainkban is mennyire élt a múlt századi gondolkodásmód a régi dalokkal kapcsolatosan, amelyet még kiszélesített a századfordulón már erősen virágzó „nóta” divat.

A mellékelt dalokkal kapcsolatosan jegyzi meg: „1875 körüli időkből valók a dalok amelyekre emlékszem, így hát fölöslegesnek tartom leírni, mert sokan vannak életben akik ez időből eredt dalokat még hangoztatjuk, de maradt nekem az én nagyapám Vass Jánostól egypár 1800-as évek elejéről valók, melleket nagyapám még 80 éves korában is egy kis jó kedvében danolgatott, melleket lekótázni nem tudok, csak a szövegét küldhetem.” Megemlíti, hogy a beküldött néhány dal közül kettőt mástól tanult, s ezek közül az egyik olyan „színdarab forma.” Érdemes közölni a 2. dal szövegét, amely a dudanótákra emlékeztet:

Jancsi bácsi, Pista bácsi,
Sej csak a ládám nyissa kend ki,
Sej csak a ládám nyissa kend ki.

Maros felől, fuj a szellő,
Sej onnand jön az én szeretőm,
Sej onnand jön az én szeretőm.

E dalhoz a következőket fűzte: „lassú csárdásnak alkalmas, dallama olyan 1820–25 körül vala”. Vass János a következőképpen fejezi be a levelét: „ezek a dalok amelleket a régi hagyományokból össze tudtam böngészni, szerettem volna többet is szolgálni, de a legjobb akarat mellett én többet tenni nem tudtam.” Ma már sajnálhatjuk, hogy azoknak a daloknak a szövegéből nem jegyzett fel semmit, amelyek az „1875 körüli időkből valók” és még az 1920-as években is „hangoztattak”. Az egyik leggazdagabb népzenei hagyományokat őrző Fejér megyei falura, Perkátára vonatkozóan vesztettünk el így értékes adalékokat.

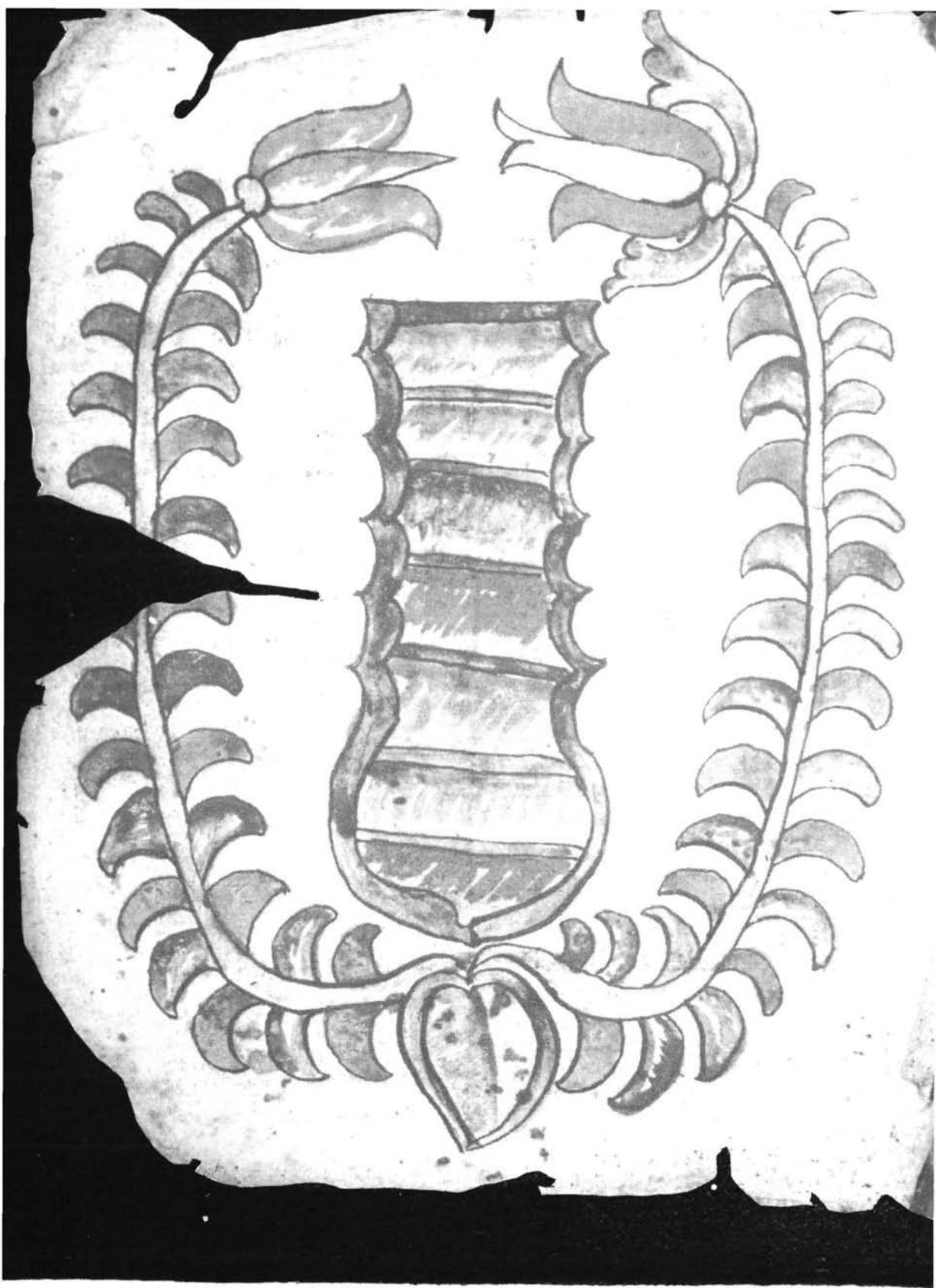
Rajeczky Benjamin Hercegfalván (Mezőfalva) 1937-ben gyűjtött két István-napi köszöntőt, amelyeket a *Magyar Népzene Tára II.* kötete közöl. Volly István 1938-ban végzett gyűjtést Székesfehérvár–Felsővárosban, ekkor jegyezte le a karácsonyi ünnepkörhöz kapcsolódó „bölcsocske” játékot. Megjelent a *Népi Játékok II.* (Bp. 1945.) füzetében, majd később a *Magyar Népzene Tára II.* kötetében. E játék dalainak felvételét 1970-ben és 1978-ban újra elvégeztük (18–21. dallamok). Ugyancsak a *Népi Játékok I.* és a *Magyar Népzene Tára II.* kötetében jelent meg az úrhidai „újesztendő köszöntő” Volly István lejegyzése alapján.

1943-ban nyomtatták ki Székesfehérváron Szemere Gyula írását, *Tájékoztató a Fejér megyei Magyar Néphagyományok Gyűjtéséhez* címmel. Ebben a *folklor*-hagyományok gyűjtésére hívta fel a figyelmet. Részletesen ismerteti a népköltészet, népzene műfajait és a gyűjtés módszereit. Ezt a „néphagyománymentő vállalkozást” egy írókból és tanárokból álló bizottság intézte. Falun élő munkatársaikat felszólították, hogy tevékenységük eredményeit a Vármegyei Levéltárba küldjék be. Szemere Gyula akkori gyűjtéséből 4 gyermekjáték-dallam szerepel a *Magyar Népzene Tára I.* kötetében, amelyből kettőt gyűjteményünkbe is átvettünk (3. és 7.).

A gyűjtőmunka szórányosan az 1950-es években folytatódott. Többi között Bodajkon Sárosi Bálint, Bodméren Mathia Károly, Dunaújvárosban Balla Péter jegyzett le a Népművészeti Intézet megbízásából dallamokat. Kiss Lajos 1955-ben Pákozdon a *Magyar Népzene Tára III. B. Lakodalom* kötetéhez végzett kiegészítő gyűjtést. Csanádi Imre és Vargyas Lajos 1954-ben Zámolyon tártak fel népdalszövegeket és dallamokat, amelyek a *Fehérvár* (Antológia) 1955-ös kötetében jelentek meg *Zámolyi Parasztalak* címmel. Ugyanebben írt Csanádi Imre tanulmányt a népdalgyűjtés történetéről Fejér megyében.

1954-ben Agócs Imre és Hajdú András száznál több dallamot jegyzett le Seregélyesen – főleg egy adatközlőtől –, amelyből néhányat közlünk is kötetünkben. Gyűjtöttek még ebben az időben Fejér megyében Szabó Andorné és Schnöller Mária is.

Az utóbbi két évtizedben az István király Múzeum keretén belül folyt a feltáró munka, amelyhez számos önkéntes néprajzi gyűjtő is kapcsolódott. Az MTA Népzene-kutató Csoportjának munkatársai közül Sárosi Bálint 1961-ben és 1977-ben sokfelé, Paksa Katalin 1971-ben Sárosdon gyűjtött. Sárosi népi-hangszeres kutatásokat végzett, eredményeit a magyar népi hangszerekről írt összefoglaló munkáiban közölte. Az MTA Népzene-kutató Csoportjának tagjai az István király Múzeum munkatársaival együtt 1973-ban Perkátán vonószene-karról (cigányzenekar) készítettek hangfelvételeket és mozgófilmet. A magyar népdalokon kívül német, szlovák és cigánydalok gyűjtése is megindult Fejér megyében. Az eddig feltárt magyar anyag egy kis része a *Magyar Népzene Tára* eddig megjelent kötetében került közlésre. Az egyéb, szórvány közlések mellett hivatkoznunk kell az *István király Múzeum Közleményei Alba Regia I.* (1960) kötetére, amelyben 30, főleg táncdallam jelent meg Alapról és Vajtáról.

A NÉPZENE ÉLETE FEJÉR MEGYÉBEN

A *gyermekjáték-dallamok* közül csak néhány jellemző példát mutatunk be. Az eddigi gyűjtések azt bizonyítják, hogy egy szélesebb körű feltáró munka még több eredménnyel járhat. Jelenleg az országosan közismert, idegen szellemű iskolai játékok találhatók a felszínen, és ezek éltek a legtovább. Ilyenek: „A gazda rétre megy”, „Repülve jött egy kismadárka”, „Jaj, de magas, jaj de magas, ez a vendégfogadó”, „Zöld fű, zöld ág, a lábom alatt”, „Beültettem kiskertemet a tavasszal”, „Körben áll egy kislányka” stb. A hagyományos „Bujj, bujj, zöld ág” szövegkezdetű kapuzó játék mellett – amelynek egyébként több változata élt – az utóbbi évtizedekben a gyermekjátékokat, főleg az iskolaudvarokban, az említettek képviselték. Az eddigi tapasztalatok viszont azt bizonyítják, hogy az idősebb generáció feltétlenül gazdagabb, értékesebb játékanyagot őriz még most is.

A legjellemzőbb és legelterjedtebb típusokat már az eddigi feltárások is jelzik. Az ütempáros dalok közül gyakoriak amelyeket *hintázáskor* („hinnálás”) énekeltek (2., 9.). Ugyancsak ütempárosok a recitativo, tagolva mondott *kiszámoló* versek is, amelyekből néhányat a sárréti Jenőből mutatunk be:

„A, bé, cé, dé,
Vak Bencéné,
Jó bort ittál a pincénél.
Haza mentél,
Léfeküdtél,
Az ágy alá hömpörödtél.”

Más:

„Dudalma, dudalma, kiállított katona,
Sompoly, pompoly, gerevic, bécic,
Gyikom, gyákom, dudalma, rákom.”
(Ökölbe tett kezeken, ökölrel számol, szavanként gyorsan)

Közismertebb változat:

„An dan dénusz,
Szóraka ténusz,
Dóraka tiki taka,
Bim, bam, busz,
Jön a busz,
Benne ül egy
Vén krampusz.” (Szótagolva rámutatással)

Igen kedvelték az ún. „várkerülő” típushoz tartozó *fogyó-gyarápodó* játékot, amelynek a többihez hasonlóan értelmetlen szövegében az „Érzsébét asszony”, valamelyik

„Fehérvár” és a „kapitány” visszatérően szerepel (1., 6., 7.). Szövege feltehetően a középkorban gyökeredzik. Gyermekjátékainkra általában jellemzőek az értelmetlennek tűnő szövegek, amelyek évszázadok folyamán válhattak értelmetlenné. A gyermekek a felnőttektől átvett dalokat is gondolkodásmódjuknak és sajátos ritmusérzéküknek megfelelően módosították, nem érdekli őket a szöveg logikája. Náluk a szöveg, dallam, ritmus, mozgás rögtönzött egysége a fontos. „A felnőttek zeneéletében gyakran már eltűnt a naiv, ősi játékos ösztön, amely itt még szabadon működik... Ez a folyton forrongó kohó, melyben egyszerre születnek új szintézisek, és bomlanak föl régi egységek, egyszerre születik az új és hal meg a régi”... — írja Kodály Zoltán.

Jelentős szerepük volt a *párcserélős* játékoknak is, pl. a „Hajlik a meggyfa” (5.) és az országosan elterjedt „Kis kácsa fürdik” szövegkezdetű játékdal (4.). Az utóbbi népszerűségét bizonyítja az a tény is, hogy 1958-ban a mezőföldi Alapon, a századforduló idején született asszonyoktól 4 különböző változatát sikerült rögzíteni. Nyilvánvaló az is, hogy ezek a dallamok generációkként és közösségekként is állandóan formálódtak.

A negyed értékű lépő, sétáló, futó mozdulatok mellett a mimika (pl. „Fehér lilomszál”, 3.) s egyéb táncmozgások is szerepelhettek egyes játékokban. Ilyenek a strofikus szerkezetű „Éva szívem Éva” szövegkezdetű, játékos táncok elterjedt változatai (pl. 14., 16.). E párválasztó játékokban a napiránynak haladó (ugyanis balra léptek) kör közepén táncolók, a falujukban ismert „lassú” párostáncot járták (pl. Alapon). Erre a szövegre egyébként több dallamváltozat található (pl. 11., 13.). Egyik típusát (ún. magas „Éva szívem Éva”) Kiss Géza ormánsági (Baranya m.) gyűjtései során jegyezte fel „rég magyar menyasszonytánc” elnevezéssel. Lajtha László egy olyan menyasszonytánc formáját sejtette benne, amely gyermekjátékokban élt tovább. Sejtését támogatja egy eddig meg nem erősített Fejér megyei adat: ugyanis Csórón menyasszonytánc dallamaként emlegették. Az említett lassú részt rendszerint egy gyorsabb tempójú dallamra járt tánc követte (15., 17.). Más dallamok is kapcsolódhattak hozzá (pl. „Kis kácsa fürdik”), és így ciklikus egymásutánjaival a régi tavaszi falukerülő táncok hangulatára is emlékeztettek. A századforduló után gyermekjátékként élt, amelyet főleg az iskola udvarán táncoltak.

A gyermekek a falu megszokott pontjain játszottak. Az ún. játszóhelyek, „játszó”-k országosan ismertek. A házak előtti alkalmi összejöveteleken kívül a legszélesebb utcák (pl. Sukorón, Gárdonyban), a falu egyik vége, a faluszéli kiserdők, a templom előtti térségek (pl. Pázmádon) voltak legalkalmasabbak a játékokra. A sportjátékok („tütüzés” v. „hatuska”; a métázás változatai: „kiverő”, „kicsi ki — nagy be”) mellett, amelyeken gyakran lányok is részt vettek, zajlottak le az énekes játékok is. Székesfehérvár—Felsővárosban igen kedvelt hely volt a találkozásokra a templom mögötti „gyöp”, ahol a libákat is legeltették. Az ifjúságnak, így a gyermekeknek is, a templom melletti téren való összejövetele, különösen vasárnap délután, országosan elterjedt szokás volt.

A *szokásdallamokból* jelenleg szintén csak szemelvényeket tudunk nyújtani. Emellett ebben a témakörben is van még mit feltárni. A karácsonyi ünnepkörhöz kapcsolódó *betlehemesek* közül Székesfehérvár—Felsőváros *bölcösöcske* játékát emeltük ki. A közismertebb pásztorjátékok között sajátos színt képvisel, leányok adták elő karácsony tájkán. Cselekményét a dallamokhoz kapcsolódva részletesen ismertettük (18., 19., 20., 21., 22.). Az eddig szórványosan előkerült *névnapi* (23.) és *újesztendő köszöntők* mellett, akadnak a *lakodalom* egy-egy mozzanatához kapcsolódó dalok. Ilyenek pl. a *menyasszonykikérés* és a *gyertyástánc* (pl. 27., 28.). Északkelet-Fejérből ismerjük azt a dalt, amelyet *lakodalmi ágyvivő* dalként énekeltek (24.). A *menyasszonykísérő*; vagy ahogy a Mezőföld déli részén nevezték, az ún. *késérő* dallamok közismertek. Rendszerint kétféle típust játszottak váltakozva a zenészek (25., 83.). Egyébként

néhány általánosan ismert, de nem közvetlenül az alkalomhoz kötött dalt is szívesen énekeltek a *lakodalmi utcai vonulásokon* (pl. 94., 121., 134.). A lakodalom egyes mozzanataiban a népies dalok már régen szerepet kaptak. Pázmádon pl. a *kontyolás* után, a *menyecske*tánc előtt énekeltek: „Érik a ropogós cseresznye...”. Visszatérő a *menyasszonytánc* vagy *menyecske*tánc alkalmával az „Asszony, asszony, az akarok lenni” szövegkezdetű nóta.

A *sírató* hajdani életére utalnak a különböző, énekelte tréfás paródiák. Perkatán viszont sikerült egy régi típusra emlékeztető töredékes formáját rögzíteni (29.). A Győr–Sopron megyei Oslin és Nyugat–Vasban előkerült néhány változat mellett, a paródiákon kívül ez szerepel Észak–Dunántúlról a *Magyar Népzene Tára V. Sírató* kötetében. A *lucázás* szövegei eddigi ismereteink szerint dallam nélküliek. A *pünkösödölés és regölés* szokására eddig nem bukkantunk rá.

A közölt 26 *ballada*, *balladás ének* közül néhány klasszikus eredetű mellett, a legtöbbjük a betyártémákhoz tartozik, de bemutatunk néhány országosan elterjedt, tragikus családi eseményhez és helyi gyilkossági történethez kapcsolódó epikus éneket is. Klasszikus balladánk közül ismertek a *halálraítélt hűga* (Fehér László: 30.), és a megesett leány (Londonvári Dorka: 39., 40.) típusok. Az utóbbi hősének a neve következetesen eltorzult formában szerepel: „Londonba Ridolfba”. Talán a legnépszerűbb a *halálra táncoltatott leány* balladája („Jó estét, jó estét, Sári bíróné asszony”), amelyet eddigi tapasztalataink szerint gyakran csak töredékes formában, vagy csak tartalmára emlékezve mindenütt ismernek (48., 50.). A középkorban gyökeredző, strófaismétlő balladánk a *megölt legény* is, amelynek egy változatát 1922-ben Kodály Zoltán jegyezte le Mátyáson (38.). Megyeszerte kedvelt a *magzatgyilkos lány története* („Csáki Vilma kimélt a kiskertbe”), idegenes dallamával (41.). Érdemes idéznünk azt a strófaismétlő szép balladát, amelyet Székely Sándor gyűjtött a múlt század derekán Csákváron. Dallama eddig sajnos nem került elő. E Dél-Dunántúlon közismert típus abban tér el a többitől, hogy „cinege madár” helyett „gilicemadár” szerepel a szövegében:

- Hun háltál az íjjel, gilicemadár?
- A kapud tusakján, szívem-asszonkám.
- Mér bejebb nem jüttél, gilicemadár?
- Uradtól nem mertem, szívem-asszonkám.

- Nincs itthon az uram, gilicemadár,
Falupatakán van, kúhidat csinál.
- Jó lova van annak, gyorsan haza jár,
A szerelém bántja, szívem-asszonkám.

- Hun háltál az íjjel, gilicemadár?
- Ajtód előtt háltam, szívem-asszonkám.
- Mér beljebb nem jüttél, gilicemadár?
- Uradtól nem mertem, szívem-asszonkám.

- Nincs itthon az uram, gilicemadár,
Falupatakán van, kúhidat csinál.
- Jó lova van annak, gyorsan haza jár,
A szerelém bántja szívem-asszonkám.

- Hun háltál az éjjel, gilicemadár?
- Ágyad előtt háltam, szívem-asszonkám.
- Mér beljebb nem jöttél, gilicemadár?
- Uradtól nem mertem, szívem asszonkám.

- Nincs itthon az uram, gilicemadár,
Falupatakán van, kűhidat csinál,
- Jó lova van annak, gyorsan haza jár,
A szerelém bántja szívem-asszonkám.

- Hun háltál az ijjel, gilicemadár?
- Dunyhád alatt háltam, szívem-asszonkám.
- Megjött má' az uram, gilicemadár,
Van má' más is, ki a dunyhám alatt hál.

(Csanádi—Vargyas: Röpülj páva, röpülj. 141. sz.)

A *betyárballadák* nagyjából szintén beleilleszkednek az országos képbe. Ilyen pl. a *Kismargita* típus, amely gyűjteményünkben 3 változattal szerepel (32., 35., 36.). Ismeretes a Vértesalján és Mezőföldön egyaránt Patkó Sándor vagy Pistáról szóló, hetyke szövegű, dallamában régies vonásokat, újabb típusú dallamszerkezetet (ABB_vA) mutató ballada (42., 43., 44.). Egy-egy faluban (pl. Perkáta) több változata is előkerült. Megyeszerte éneklék *Barna Jani* történetét (45.). A ponyvaízü történetek közül említsük meg a *kiirtott kocsmárosról* (Jaj, de széles, jaj de hosszú az az út; 49.), és az *öngyilkos szeretőgyilkosról* (Szabó Gyula és Horváth Jolán vagy Erzsébet tragédiája) szóló balladát (47.). Az egyéb, újabb balladánk között itt is kedvelték a *juhászlegény és a báró lány* történetét. („Túl a Tiszán jegényefa magába...” 36.). A balladák csoportjába soroltuk a sokszor néhány strófás, töredékes betyár és pásztor témájú epikus énekeket (pl. 31., 33., 46., 51., 52.), mint pl. a „Még a juhász számon” szövegkezdetű helyezettelt is (54.). Az utóbbi elég népszerű, és Sárkeresztúron a „magyar ugrálós” (ugrós) dallamként is emlegették.

A helyi eseményeket tartalmazó énekek sokszor még – frissességük miatt is – döcögő versezetükkel újabb eredetűek. Nem volt már idő ezek csiszolására, bár régi formulák is jelentkeznek bennük. Érezni lehet ezeken a hírversek, vásári ponyvák, képmutogatók hatását. Igen gyakori témájuk két szerelmespár házasságának a társadalmi okokból való megakadályoztatása. Ilyen jellegű pl. Dél–Mezőföldön, Alsószentiván környékén Pécsi Pista és Kiss Ilona tragikus története, amelyet egy idegen dallamra énekeltek. Az ilyenféle énekek és történetek csak a közvetlen környéken ismertek. Itt jegyezzük meg, hogy ezek dallama rendszerint hasonló témájú, 11 szótagú, más szövegekhez is kapcsolódnak. Alábbi példánk egy ilyen szöveg első versszaka, amelyet Tenke József (sz. 1901), alapi férfi énekel 1959-ben.

„Halljátok-é, Sáregresen mi történt?
Bégyes Pista, Lakos Mária elveszett.
Elmentek a szőlőből a Sárrétre,
Esküt mondtak egymásnak a szívére.”

Főleg a megye mezőföldi részén, de még Székesfehérvár–Felsővárosra is ismerik az idősebbek azt az 1907-ben megtörtént esetet, aminek segítségével nyomon tudjuk követni a hírversek, ponyvaversek alakulását. Ugyanis a Sárvíz melletti Pötöllére igyekezve, az

abai útról lekanyarodva mintegy 300 méterre, a fővényi erdő mellett megölték és kirabolták Magyar János tejeskocsist, aki Székesfehérvárról visszatérve az aznapi bevételét szállította elszámolásra. Ismerjük az esetet részletesen, mert a korabeli megyei lapok foglalkoztak az ügygel, s a nyomozás eredményeivel. Bár a gyilkosság idején feltűnő két biciklist, akik a sárkeresztúri úton, a jelzett időpontban, a tanuvallomások szerint is a tejeskocsis közelében voltak, felmentették, a nép fantáziájában máig ők a borzasztó tett elkövetői (55.). A hírversben szereplő Magyar Mári is élő személy volt, aki Székesfehérváron szolgált. Magyar Jánost a korabeli lapok jelzése szerint Sárkeresztúron temették el. A történetről jelenleg kb. 8 változat áll a rendelkezésünkre.

A balladákban és a helyi események megénekelt változataiból nem közlünk mindent. Így pl. mellőzzük az itt is megtalálható, németes dallamú, *megcsalt férj* balladáját, az országosan ismert, a *cséplőgépbe esett lány* és a rendszerint műdalhoz kapcsolódó *kisasszony és a gulyás* típusokat.

A *béres-, pásztor- és summásdalok* az egykori uradalmak alkalmazottainak életérzéseit, munkakörülményeit és szociális problémáit tükrözik. A dunántúli pusztákon, de különösen a Mezőföldön elterjedt *béresdalok* egy része, régies dallamukkal, a régi típusú táncunkhoz, az ugróhoz kötődik (56., 57., 58., 59., 60., 61.). A megfelelő szótag-számú szövegek, így pl. a „Béréslegény jól megrakd a szekeret”, újabb típusú dallamokhoz is kapcsolódtak (pl. 67.). A *pásztoradalok* közül, amelyeket főleg juhászok énekeltek, említsük meg az „*Eszterházy nótá*” („Kondorosné, szép csárdásné, mi bajod”: 62. ; „Ha kimegyek a birkákkal a rétre”: 63.), „*Bujdosik az árva madár*” („Szürke számár szomorkodik”: 65.), és az „*Amott legel, amott legel*” („Hortobágyon, Hortobágyon, Hortobágyon Fenépusztán születtem”: 80.) típusok változatait. A *summás- és aratónóták* a helyileg aktualizált szövegükkel az országos képbe illeszkednek (76., 79.). A pusztán lakók, de a falusi idénymunkások is sok dalt átvettek a summásoktól. Az énekelte szövegek gyakran utalnak arra, hogy honnan, az ország melyik részéről jöttek egy-egy uradalomba: pl. „Megismerni a tárkányi menyecskét” (74.).

A *szerelmi dalok és táncdallamok* csoportja, – amelyek között egyéb mulatónóták is akadnak – alkotja gyűjteményünk többségét. Találunk közöttük szövegében vagy dallamában ritkábban felbukkanó darabokat (pl. 81., 82., 112.), amelyek egy-egy dallamcsalád sajátos változatai. Adatközlőink közül kiemelkedik a már elhunyt, perkátai Mosonyi József (sz. 1888.), aki a többi műfajhoz is, de különösen ehhez a csoporthoz a legszebb és leggazdagabb anyagot nyújtotta. Eredetileg részesarató, napszámos (cséplőmunkás) volt, de dolgozott mint nádazó és ács is. Egy parcellázás során szerzett magának később néhány hold földet. 1914–18. között részt vett a világháborúban. Tőle kb. 100 dallamot rögzítettünk, közöttük sok és szép régi stílusút. Számos, ma már nem közismert, múlt századi népies dallamot is tudott. Járatos volt a táncdallamok világában is. A hagyományos táncokat, így pl. a „*vérbung*”-ot fiatal korában jól járta. Prímtamburán és „*másfélhangos*” citerán jól játszott. Az első világháború körül 4–5 tagú tamburabandája volt.

A *katonadalok*, mint mindenütt, különösen a 20. század első harmadában voltak népszerűek. Az első világháború idején éltek virágkorukat, és a szövegekben szereplő helynevek a különböző harcterek emlékéért idézik (Galícia, Udine, Tirol, „Szerbiai határ” stb.). A különböző katonai egységeknél kialakult változatok éltek tovább az otthoni közösségekben. A hagyományos összejöveteleken talán ma is ezek a legnépszerűbb dalok. 1954-ben ifj. Agócs Sándor és Hajdú András Seregélyesen, id. Agócs Sándor (57 éves) és Agócs Sándorné (54 éves) csányi (Heves m.) származású dinnyésektől és még másoktól mintegy 120, főleg újabb típusú dalt, így katonadalt jegyzett le. Id. Agócs Sándor

1916-ban Gyöngyösön szolgált mint 6-os huszár, és innen került az orosz harctérre. 1924-től él folyamatosan Seregélyesen, ahol kezdetben mint dinnyés, majd pusztagazda dolgozott, és a II. világháború után, a földosztás során 10 hold földhöz jutott. E dalok továbbéléséhez, terjedéséhez kétségtelenül hozzájárult az új közösségében, Seregélyesen.

A hangszeren játszott dallamok, egy-két kivételtől eltekintve, nagyjából vokális eredetűek. A kanásznóták így pl. a „Mély-kanász” (177.) szövegváltozatait megtaláljuk a szerelmi és táncdallamok csoportjában (117., 118.). A Vajtáról és Sárbogárdról gyűjtött, és Alapon is megfigyelt „kanásztánc” illetve „vérbung” dallamok az egész magyar nyelvterületen elterjedt „ugor réteghez” tartozó típus és a „Csóri” vagy „Közép-kanász” kontaminációi (179., 180.). Rubato vagy parlando dallamok giustosítására is van adatunk: pl. a 176. cimbalmon előadott verbunk a 103–106. dallamok variációjának tűnik. A múlt századbeli, műzenei eredetű dallamok közül említsük meg a „Cspid még bogár” néven jelölt darabot, amelynek szövegét ma már nem ismerik, de minden zenekar játsza. Tudjuk, hogy már a múlt század elején népszerű dallam Bihari repertoárjában is szerepelt, és szöveges változatát Pálóczi Horváth Ádám is bevette gyűjteményébe 390. sorszámmal „Bogár és tetű” címmel.

Két helyről előkerült a magyar és román folklórból ismert népi *programzene*, „Az elveszett juhait kereső pásztor” témájával (174., 175.). Sőt pantomimikus-táncos változatát is sikerült filmen rögzíteni. Egy lassú keserves és egy táncdallam váltogatásából épül fel. Perkátán a lakodalmak emelkedett hangulatában mutatták be a múltban, a tréfás, szövegében sokszor aktualizáló, dramatikus táncot. Itt „kecskekeresésnek” is nevezték, de egyébként a szakirodalom az „oláh lány tánca” elnevezéssel tartja számon. Ebben a változatban, ugyanúgy, mint a Duna mentén másutt is – Kunszentmiklóson (Bács-Kiskun megye), Madocsán (Tolna megye) és a sárréti Sárkeresztúron – megfigyelt változatokban, szintén a pásztorkodó „oláh lány” keresi a kecskét. Másutt, például az erdélyi változatokban a férfipásztor, a juhász a főszereplő. A tánc eredete történeti emlékeink szerint messze nyúlik vissza. Balassa Bálint egyik Júlia-versét is a tánc egyik dallamára írta, és a költő nótajelzése a következő: „Arra az oláh nótára, az mint az eltévedt juhokat siratja volt az oláh leány”. Rákóczi György 1659-es marosvásárhelyi bevonulásával kapcsolatosan ugyancsak megemlíti egy korabeli országgyűlési jegyzőkönyvíró, hogy a menetben a töröksíposok folytonosan azt a nótát ismételték, amelyben az oláh fátá sirva keresi elveszett kaprait, azaz kecskéit.

A *kolomphangolás*ok egy-egy pásztor zenei ízlését tükrözik. Ezért két kolompsor-összeállítást is bemutatunk, amelynek nem a gyönyörködtetés, hanem a jelzés az elsőrendű feladata (181., 182.). A pásztor a juhnyájra tett kolompok összhangzását igyekezett állandóan tökéletesíteni, rendszeresen módosított rajta. A kolompokat egymás között csereberélték a különböző pusztákon, amikor találkoztak. A csere a kolompokon kívül pl. kutya, bárány vagy egyéb pásztori javak (pl. ostor, tarisznya) átadásával történt. Az ilyen csereutat *vándorútnak* is nevezték. A legnagyobb birkakolomp kb. 1 literes s a legkisebb 1–2 decis. A hangolást, illetve annak módosítását a kolomp oldalának az üttetésével végezték el, ahol azokon a horpadás látható. Ez nagyjából ott van, ahol a nyelv a vaslemez oldalához ütdik. Nagyságuk és a hangolás alapján különféleképpen nevezték el azokat.

Az egyik, 11-ből álló kolompsor darabjait (181.) a magyaralmási Lendvai János háromszori meghallgatás után többféleképpen, de megközelítő meghatározásokkal nevezte el. Az utóbbi évtizedekben már nem nyáj mellett dolgozott, hanem mint állatgon-

dozó, tsz-ek vagy állami gazdaságok tehenészetében, de szenvedélyével nem hagyott fel: „Nem hagyom el amíg élek, hátha még meghallgathatom” – említette 1978-ban. A kolompjait hordszíjjal látta el, és az azokhoz tartozó díszes csatokat is ő készítette. A hangolás rendjében, felakasztva tárolja őket. Egyébként rézcsgengők gyűjtését, és azok összehangolását is rendszeresen végzi.

Országosan ismert, s már a 18. század óta említik a be nem hajtott szélű ún. *csákvári kolompot*. Fényes Elek az 1851-es geographiai szótárában Csákvárral kapcsolatosan a következőket említi: „Lakósaik közt sok kézműves, harangöntő és kolompáros találtatik.” Pelkó Péter írja az „Eredeti magyar közmondások és szólások” című művében: „Összevág, vág, mint a jó csákvári”. „A Csákváron készült pergőkről és kolompokról mondják, hogy mind egyenlően hangzik. Jelent öszhangzást.” („Csákvár a vértesi hegyek között elterülő magyar mezőváros Fehérmegyében”.)

Az éneklési és zenélési alkalmak közül fontosak a családi összejövetelek, így a *kézfogók, lakodalmak, keresztelők, búcsúk, névnapok*; az utóbbiak közül *István, János, és József* napjai a legjelentősebbek. Énekeltek a közös munkaalkalmakon is, amelyek közül kiemelkedtek a *tollfosztók, kukoricafosztók*, és a múlt században még a *fonók*. Wekerle Sándor írja a múlt század végén a Fejér megyei társas összejövetelekről és mulatságokról (Az Osztrák Magyar Monarchia írásban és képben. Magyarország. IV. kötete. Bp. 1896. Fejér megye.): „A fejér megyei nép általában vígkedélyű; szeret dalolni, szeret verselni; ünnepélyes összejöveteleknél, lakodalmak, névnapok, búcsúk alkalmával általán bevett s egyforma alkalmi verseket mondanak; de új dalok, versek költésére nem nagy hajlandóságuk van, szívesebben veszik át más vidék dalait, verseit. Még jó kedvűeknek is bizonyos következetes rendszerességgel adnak kifejezést. A vasárnapi rendes korcsmai mulatozások kivételével alig fordulnak elő ötletyszerű mulatságok; ellenben az ismerősök szűkebb körére szorítkozva főntartja magát a névnapok megülvése, disznótörök tartása. Nagyobb, általános mulatozás foly a lakodalmakban, a sátoros ünnepek másodnapján s a búcsúk alkalmával.” A hasznos, általános adatok mellett él Wekerle írásában az a múlt századi, századfordulói néprajzi szemlélet, amely csak a kiemelkedő jelenségeket, eseményeket veszi figyelembe.

A lakodalmakkal kapcsolatosan írja: „Régebbi időben különösen a lakodalmakat ülték meg nagy zajjal, mulatsággal úgy, hogy hatósági intézkedések is tétettek a lakodalmi vigasságok korlátozása iránt. A református egyház gyülekezeteinek számos és igen részletes intézkedéseivel találkozunk, amelyek a lakodalmi mulatságok korlátozását célozták. Ezekre ma már nincs többé szükség, de valláskülönbség nélkül ma is nemcsak a rokonság és magyar sógorság úgy is terjedelmes körére, hanem ismerősök nagy sokaságára is kiterjeszkedve ülik meg a lakodalmat.”

Majd a következőképpen folytatja: „A többi összejövetelek és mulatságok mindinkább gyérülőben vannak. A víg szüretet megszüntette a filoxéra pusztítása; a téli estéken szokásos rendszeres összejövetelek a fonókban csak elvétve fordulnak elő, megszüntette ezeket a változott gazdasági élet. Csak még a kukoricafosztásnak alkalmával van szokásban az, hogy egymásnak segítő ismerősök szűkebb köre költi el víg kedélyvel a fosztókban adni szokott szerény estebédet. A társadalmi élet összekötő kapcsolai ma a korábban szokásos összejövetelek helyett már inkább a nagy számmal keletkezett olvasó-körökben, népkörökben, polgári kaszinókban és más hasonló egyesületekben keresendők, melyek amellet, hogy koronként a nép szélesebb rétegeire kiterjedő mulatságokat is rendeznek, állandó helyi gócpontjai a helyi társadalomnak...”

Ugyancsak ő megemlíti a juhászok Szent Mihály-napi mulatságát is, akik egyébként elfoglaltságuk miatt sátoros ünnepeken sem mentek templomba. „Szent Mihály napkor min-

den évben három napi szabadságot kapnak, s e három napon át más gazdasági cselédek helyettesítik őket a juhászatban. Ekkor az egész megyéből mind Székes-Fejérvárra rándulnak, ott külön misét szolgáltatnak, három napon át mulatnak; ha helyet változtatnak, máshová szegődnek..." Tudjuk, hogy ezekre az összejövetelekre a Dunántúl más megyéiből, sőt a Duna-Tisza közéről is érkeztek pásztorok. Gazdasági okokból, a „részeskedésekre” és „kicsapongásokra” hivatkozva, már a múlt század eleje óta felmerült a juhászok megregulázásának, és hatósági rendszabályok révén, a Szent Mihály-napi összejövetelek megszüntetésének az igénye.

Az éneknek és zenének szerepe volt a múltban az egyes jeles napokhoz kapcsolódó szokásoknál is. Ilyenek voltak például a pünkösdhétfői *zöldágjárás* és a húsvéthétfői *sibálás* szokásai. A zöldágjárást Gyúron ismerték. Pünkösdvásárnap a lányos házaknál elkészítették az ún. *zöld ágat*, amely egy virágokkal, fűzfalombokkal, kendőkkel és szalagokkal díszített rúd. A „kötésénél” az idősebb asszonyok is közreműködtek. Pünkösdhétfőn, mikor már pirkadt, a legények díszesen, lóháton megjelentek az utcán, és ki-ki ellovagolt az illetékes lányhoz, a „szeretőjéhez” a zöld ágért. Majd összegyülekeztek egy helyen, és a „bandérium” párosával, élen a „bandavezér”-rel kifelé tartott zöld ággal, énekelve egy kialakult útvonalon végighaladt. Részt vettek a felvonuláson a „kis legények” is, akik gyalog vagy szekéren követték őket. A menet nyugodtan, ünnepélyesen, méltóságteljesen haladt, miközben új stílusú népdalokat, főleg katonanótákat énekeltek: „Hideg szél fúj édesanyám”, „Porzik, porzik a gyúrói utca”, „Erdő, erdő, de szép kerek erdő”. A „kis legények” szintén énekeltek, gyakran harmonika- vagy hegedűkísérettel. Miután végigvonultak a falun, visszatértek a gyülekezési helyre, és az első legény jelzésére ki-ki elvágtatott a „szeretője” háza felé, és letűzte a zöld ágat a kapufélfához.

Pázmádon a *húsvéthétfői sibálás* alkalmával már korán reggel összeverődött az egy-egy korosztályhoz tartozó legények vagy férfiak csoportja — az utóbbiak inkább a rokonságból, „koma”, „sógor”-stb. állottak össze —, nótázva vonultak végig a falun, miközben be-betértek egy lányos házhoz, ismerőshöz, rokonsághoz, ahol a lányokat, asszonynépet, sokszor egymást is megkorbácsolták a vesszőkből font ún. *sibákkal*. Szintén főleg újabb stílusú dalokat énekeltek még a közelmúltban is: pl. „Tótpázmándi gyerek vagyok, Tótpázmádon születtem”. Itt jegyezzük meg, hogy a „tót” jelző a dalaikban a falu népének a szlovák etnikummal való keveredésére utal, bár már szlovákul nem is tudnak. Ilyen pl. „Tótpázmándi lányok, magatok mondtátok” (88.).

A *táncok* és a megrendezett *bálok* a hangszeres muzsika, az éneklések egyik legjelentősebb alkalmai. A falusiak és a pusztaiak táncalkalmai között nem volt nagy különbség. A pusztákon a tánc — a körülmények adta lehetőségek miatt — sokkal spontánabb és egyszerűbb keretek között zajlott le. Amíg a pusztákon a cselédházak előtti térség, vagy télen a nagy, általában a négy családhoz tartozó konyhák voltak a táncok helyei, addig a faluban a táncmulatságok elsősorban a kocsmákhoz kapcsolódtak. Nagyobb helyiségek, a kocsmaudvarok vagy az udvarokon lévő fedeles fészerek szolgáltak a „báldok” színhelyeül. Ezekben vasárnap délután zene volt, ha más nem, egy „harmonika”, a mulatozó vendégek szórakoztatására. A kocsmárosnak érdeke volt a muzsika, mert annak a segítségével nagyobb forgalmat bonyolított le. A kocsmátánc szempontjából betöltött szerepére jellemző, hogy a lakodalom egy része, a délutáni tánc is gyakran itt zajlott le.

Fejér megye parasztsága, cselédsege sok értékes táncemléket őrzött meg. Elsősorban nem is az újabb táncokról, például a *csárdásról* ejthettünk megfigyeléseket, bár e tánc egyszerű formái a mai napig élnek. A csárdásnak két része van: „lassú” és „friss”. A múltban élesen elválasztották e kettőt, annak ellenére, hogy a táncrendben mindig egymás

után következtek. Az újonnan, főleg tánciskolai hatásra kialakult csárdás elnevezés helyett a fent említetteket használták.

Régi táncunk, az *ugrós* élt itt gazdagon, szinte valamennyi eddig ismert megjelenési formájában: szóló, páros, négyes (ún. csillagforma), csoportos köralak stb. Tehát a középkorban ismert táncformáktól a nyugati, későbbi hatást mutató kontratánc-alakzatokig minden megtalálható. Változatosságára utal a sokféle népi elnevezés is: „ugrós”, „háromugrós”, „magyar ugrálós”, „vérbung”, „béréstánc”, „mulató”, „kanizsatánc” stb. Ha az ugrós motívumokat eszközök fölött járták, keresztbehelyezett botok vagy földre rakott üvegek között, „kanásztánc” vagy „kanászos”, „üvegtánc”, „üvegcsárdás”, „üvegvérbung” lett a nevük. A fejre tett üveggel járt változatoknak rendkívül virtuóz és dinamikus formái éltek.

Az ugrós kikristályosodott (visszatérően ismétlődő, négy-öttagúan összetett) motívumai mellett gyakoriak a változatos ritmikájú és mozdulatú, rögtönzött és valószínűleg régebbi motívumtípusai is. Sajátos egyéni színt képvisel az alapiak ugrósa, a perkátaiak „vérbungja” és a jenőiek üvegcsárdása. Az utóbbiban már csak az elnevezés őrzi a hajdani eszközhasználatot, az üvegnek ma már semmi szerepe nincs. Ugyanehhez a táncsaládhoz kapcsolódnak az e vidéken kedvelt, söprűvel, sapkával és kendővel járt táncváltozatok. A kendőstáncot Perkáta környékén „sudridrom”-nak nevezik, kíséretének a dalszövege alapján. Az ilyen táncokat a megye északi részén „takáctánc” néven is ismerik (pl. Gyúró).

Fejér megye néptáncincseiből említsük meg még az itt-ott felbukkanó menyasszonykikérő *gyertyástáncot*, s a hajdani leánytáncok emlékét őrző gyermekjátékokat. Ugyancsak ismertek voltak a fallikus mozdulatokkal járt *söprűtáncok*, és az állatok párzását utánzó táncok, mint például a „tücsöktánc”; mellettük pedig a 17–19. században Európa-szerte divatos társastáncok változatai: a párnával, söprűvel vagy zsákkal járt párválasztó táncok. A táncos szokások közül az esküvő után járt „paptánc” és a lakodalmi „bolondmenyasszony” tánca, valamint az osztótáncok emlékét őrző „vőfénytánc” (pl. Pázmádon) élt a szokásrendben, a farsangi alakoskodók és a lucázók mágikus emlékeket őrző táncával együtt.

A táncok zenekíséretét a spontán táncalkalmakkor, a századforduló idejétől *citera* vagy a *gombos harmonika* szolgáltatta. Azokat ezért „citorás” vagy „hërmonkás” báloknak is nevezték. A következő típusú citerákat használták: *hasas-kisfejes*, (kromatikus, („másfélhangos”)); *hasas*, diatonikus („egészhangos”); *kisfejes*, diatonikus; vályú, diatonikus. A harmonika – a zenekart pótló erősebb hangzása miatt – fokozatosan kiszorította a citerát, amelyet a harmonika megjelenése után sokan lenéztek. A falvakban és a pusztákon már az 1900-as évek elején sokan értettek ehhez a hangszerhez.

Ritmikus kíséretre a *köcsögdudát* használták. Ismerték olyan változatát is (pl. Szabadegyházán), amelyen a nádszál majdnem 1 méter hosszú, és a végét behasogatták. Ezt „recégőnek” nevezték, amely sajátos hangzással egészítette ki a köcsögdudát, mikor azon „zuhultak”. A köcsögdudát a Luca-napi köszöntők és a húshagyókeddi „bolondozók” is használták. Egyéb kezdetleges kísérőritmust adó lehetőségeket is ismertek, például a kézzel való dörzsölést vagy pattintást a széken vagy a szekrény oldalán, az ujj dörzsölését ládán, sodrófával. Tányért tettek a ládára, hogy még nagyobb zajt okozzon. Egyéb szükséghangszerük volt a nádmirliton („nádsíp”) és a „mëggvyfahéjsíp”.

A megrendezett táncokra, lakodalmakra *cigányzenekarokat* fogadtak, a századforduló óta pedig rézfúvós és vonós hangszereken játszó paraszt, ún. *magyar bandákat*. A megye déli részén, általában a 30-as évekig *tamburabandák* is működtek, feltehetően délszláv közvetítés hatására. Bizonyos táncelnevezésekben is megnyilvánul a délszláv hatás, például az ugróست gyakran „zórë”-nak nevezik. Ha kétféle hangszeren játszottak, akkor a vonós

vagy a tambura hangszerekkel inkább házon belül muzsikáltak, mert az ott nem okozott olyan nagy zajt, „tompaságot”. A lakodalmi menetek alkalmával természetesen inkább fúvós hangszereken játszottak, csak ha valaki külön kérte, vagy a hajnali „késérők” alkalmával vették elő a rézhangszereket.

Említsünk meg néhány cigányzenekari központot: Sárbogárd, Perkáta, Sárkeresztúr. Kisebb számban ugyancsak működnek cigányzenekarok pl. Cecén, Vajtán és Alapon. Ha egy faluban nem tudtak kialakítani egy bandát, kölcsönösen kiegészítették, kíségették egymást. Sárszentmiklóson a 20-as, 30-as években 7 tagú magyar tamburabanda működött, akik rézhangszereken is muzsikáltak. Vezetőjük Porkoláb György volt. Ugyancsak már a századforduló óta, Sárbogárdon is volt tamburazenekar, az előbbiekhöz hasonló felállással, 1929-ig játszottak tamburán, illetve fúvós hangszereken, majd átálltak vonós muzsikára. A perkátai tamburazenekarokra már tettünk utalást. A múlt század végén, a 90-es években alakult Alapon egy 7 tagú „hegedűs magyar banda”. A primás id. Szabó György volt. Ugyancsak itt, a századforduló óta „trombitás magyar bandák” is működtek. A 30-as években újjáalakult 14 tagú, rézfúvós hangszereken játszó zenakarral, mint sok helyütt másutt is, Bimüller György németkéri (Tolna m.) sváb zenész foglalkozott. Sárregresen is volt vonós magyar zenekar. Csak néhány példát soroltunk fel a hagyományosabb cigányzenekarok mellett, a századforduló óta kialakult paraszti zenekarok jelentőségéről és változatosságáról.

Ha egy faluban több zenekar volt, egyes kocsmákhoz kapcsolódtak állandóbb jelleggel. Így pl. Perkátán a falu „alszögére” és „felsőzögére” oszlott. Mindegyik szegnek volt egy olyan kocsmája, amelyet csak annak a résznek a lakója látogathatott. Ezekben a „cigánysor” zenészei muzsikáltak. Viszont volt az alszegnek egy kocsmája (Krebsz), ahol tamburások működtek vasárnap délután. Ide bármelyik szeg lakója betérhetett.

Dudásokról már csak emlékenyünk van. Ezek közül az egyik legjelentősebb a Néprajzi Múzeumban őrzött, 1822-ből származó vízfestmény, amely dudaszóra táncoló magyarokat mutat be Adonyból. Tudomásunk van arról, hogy az 1930-as évek elején Mórton, a szüreti felvonulások alkalmával, közreműködött dudajátékával a község egyik pásztora. Az István király Múzeum néprajzi gyűjteményében van egy bizonytalan eredetű tekerő, amelynek a kulcsszekevényén az eddigi ismertektől eltérően 5 kulcs gombja látható. A 4 húr elhelyezése madzaggal rekonstruált (leltári szám: 14.14.1.). A *kanász-kürtnek* szaruból és bádogból készült változatait egyaránt használták jelzőeszközként a megye pásztorai. Szerepe volt még a pásztorok zajos karácsonyi köszöntőikor, és használták a húshagyókeddi, farsangi alakoskodó játékokban is. A régi hatluku *furulyák* helyett, az utóbbi évtizedekben a Fejér megyei pásztorok inkább *klarinéton* vagy *blockflöten* játszanak. A madárűző, zajt keltő „fogás” vagy „bordás” kereplők mellett említsük meg ezek talicskaszzerűen tölt, és így működésbe hozott változatát, amelyet nagybőjt utolsó 3 napján a harangok helyett használtak. A furulyaféle ajaksípok közül ismerték a gyermekjátéknak készült, *madáralakú csákvári cserépsíp*ot.

Magyarországon eddig Fejér megyéből ismeretes az a *cserépsíp*fajta, amelyet Pázmándon „vőfénysip”-nak neveznek, és lakodalmak alkalmával az itteni hivatásos „vőfények” használják még ma is. A kb. 3 cm átmérőjű és 1 cm vastagságú kis hangszert, amelyre fúvolyukat fúrnak, tetőcserép darabkából készítik. A kialakítandó formának megfelelően kidörzsölik, kivésik, kifűrik. A készítés eszköze egy erős pengéjű bicika, a dörzsölést pedig gyakran a kút betonkájájánál vagy vályúja oldalán végezték. Formálás közben vizezték a cserepet, hogy a próbaszólaltatások során annak pora ne ragadjon a nyelvhez. A megszólaltatáskor a fúvolyukával kifelé fordítva, a szájukba szorítják. Megszólaltatásának elve szerint ez is furulyaféle hangszer (ajaksíp). Hangját lakodalmi hívogatáskor, és a lakodalmi menet alkalmával használták jelzésként. Ugyanis a lakodalom napja előtti

vasárnap történik ma is Pázmádon a vendégek hivogatása. Ilyenkor a felfogadott „vőfény”, a „kisvőfényekkel” együtt (gyerekek, akik a menyasszony rokonai), a menyasszonyos háztól kiindulva járja végig a hivatalosakat. Mielőtt bemegy hozzájuk, a ház vagy az ajtó előtt egyet sípol. Miután bement a házba, akkor mondja el a hivogató verset. Esküvőre menet sípolással jelzi az indulást és a hazaérkezést. Miközben a lakodalmi menet csoportosan nótá- és zeneszóval vonul az utcán a templom felé, a „vőfény”, aki a „kisvőfényekkel” az élen halad, időnként megszólaltatja a sípot. Az esküvő után szokásos táncot a pap udvarán („paptánc”) is a síp jelzése szakítja meg. Pázmádon a 2. világháború után is még kb. 4–5 vőfény működött, és készítette, használta a cserépsípót. Két hasonló síp került elő a Mezőföldről is, Alsószentivánon egy pástyor használta, Enyingen pedig egy hajdani pusztagazda. Az utóbbi közlése szerint kutyák hivogatására szolgált.

Fejér megye népdalait, hangszeres muzsikáját ma már főleg az idősebbek és egy-két ma is működő zenekar őrzi. Elhangzanak még közös összejöveteleiken, családi ünnepeiken. A hagyományos dalokat legjobban talán még a lakodalmakban, vagy egy-egy idős férfi névnapján énekelik. Ezeken az irányító szerepet az idősebb generáció játsza. Ilyenkor a fiatalabbak is bekapcsolódnak passzív tudásukkal. Ugyanis az a tapasztalat, hogy az idősebbektől hallott dalok nyomtalanul nem tűntek el, s ha már nem is éneklük rendszeresen azokat, valamit megjegyeznek. Egy-egy még élő ünnepi szokás is hozzájárul a dalok továbbéléséhez, pl. a húsvéthétfői sibálás. Néhány idősebb ember még saját vagy mások szórakoztatására előveszi a citerát, tamburát vagy hegedűt. Egyes régi zenészek kíséretül beállnak a mai hangszereken játszó tánczenekarokba is. Ilyenkor az újabb dallamokat is játszásként tudásuk szerint. Tudatosan ápolják Fejér megyében is az ének- és zenehagyományokat az utóbbi 10 évben szaporodó „pávakörök” és citerazenekarok. A köcsögdudának itt megvan az eredeti szerepe, hiszen innen, a puszták népétől terjedt el országosan.

Bartók Béla egyik Fejér megyében gyűjtött népdala és kezevonása. Eredetije a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet Népzenei Archívumában. →

$\frac{8}{1-10}$

3026
279

1. 5. 6

A felvétel helye: Tuna-pentele

Férfi m. 100 b. 1. 1. Gy.: Bartók

Előadta: férfi

éves.

Ellerjeatsig:

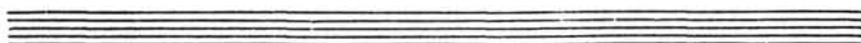
Parlando

a) Ló-gér ka-róm le van ver-ve, kis pe-j-lo-van hoz-zá köt-ve; Kö-pő-nye-gem

a sz-to-róm, Ló-sam ár-nyé-ká-ban nyug-bzom.

b) Mikor visszatér majd Pest felé,
Meghasad az ég két felé;
Sínak a fényes csillagok,
Hogyan is katoná vágok.

c) Édes anyám rózsafája
Engem nyitott utoljára.
Bár csak ki se nyitott volna,
Maradtam volna bimbóba!

1. Mikor göndör hajam vágta,
Rómán köténgébe hányta.
Nem volt anyai hajam szíke
Ahány könnyem hullott rója.

2. Könnyörögtem a hadnagygnak,
Ne vágassa le hajamat.
De a hadnagy azt felelte:
Ó Felsége úgy rendelte!

3. Édes anyám, ha elgyűn kend,
Budapesten keressen kend.

B Ott lesznek az új regnáltak,
Kinek göndör haját vágta.

Re

FEJÉR MEGYE NÉPZENEI JELLEMZÉSE

Bartók Béla 1906-os és Kodály Zoltán 1922-es Fejér megyei gyűjtésében több olyan régi stílusú dallam szerepel, melyeknek változatai jó félszázad alatt szép számban kerültek elő Tolna, Baranya, Somogy megyéből, némelyikük még Zalából, Vasból is (24., 26., 30., 32., 38., 56., 92., 101.). Az 1960 táján megkezdett intenzív Fejér megyei gyűjtőmunka során a jelenség fordítottja is feltárult: egyre nagyobb számban jönnek elő korábban csak Dél–Dunántúlon, csak Dél- és Nyugat–Dunántúlon talált dallamtípusok változatai a Mezőföldről, Sárrétről, Vértessaljáról. A *Béreslegény*-típus góciának pedig éppen Fejér megye bizonyult: az 1970-es központi összegezéskor kiderült, hogy a 21(–22) lelőhelyen 37(–38) személytől gyűjtött változatok közül 21(–22) származik Fejér megye tíz(–tizenegy) falujából, 9–10 Tolna megye 4–5 községéből (t. i. egy dalközlő Fejér megyéből került Tolnába, a dalt gyermekkorában a Mezőföldön tanulta), két-két változat származik Somogy és Veszprém megye két-két helységéből, egy-egy pedig Baranyából és Szlavóniából. A 22. lelőhely és 38. személy egy Abaúj–Torna megyei, zeneileg kevésbé jellegzetes változatra utal. A teljes változatállományt közli *A Magyar Népzene Tára* VI. kötete 314–327. és 736–741. oldala. Vagy Észak–Fejérből, vagy Dél–Komáromból származhat Kiss Dénes pápai joghallgató 1844-es gyűjtése, melyet sok más dallal együtt a Magyar Tudományos Akadémia felhívására küldött be, lelőhelyek megadása nélkül, de elfogadható kotta- és szövegjegyzésben; ez az eddig ismert legkorábbi *Béreslegény*. A Mezőföldről Tolna megyébe került Bartos Mihály (szül. 1879., Alsóalap) összefüggő kettős-dalnak énekelte a „Bérés vagyok, bérés” és „Béréslegény, jól megrakd a szekeret” egyébként külön darabokat, mert így tanulta szintén kanász apjától.

Már a huszas-harmincas évek óta tudjuk Bartók és Kodály tudományos írásaiból, hogy a dallamkészlet, annak stílusok szerinti megoszlása, az egyes dallamfajták felhangzási gyakorisága, és a nép életében betöltött szerepe tájanként, megyénként, sőt falvanként változik. Vannak hagyományban fölöttébb, közepesen és kevésbé gazdag területek, települések, családok illetve személyek. Amíg a gyűjtőmunka a virágzóbb tájakra, kivált a peremvidékekre összpontosult, addig Fejér megye valóban keveset árult el amúgy sem túl gazdagnak ígérkező anyagából. Ám a hatvanas-hetvenes évek megfeszített gyűjtőmunkája megszólaltatta a javarészen már csak emlékezetben tárolt régi stílusú illetve tájjellegű dallamokat, jó néhány típusukat többféle változatban is. Emellett sok olyan új stílusú és ún. „C-osztályos” dallam is elhangzott, amilyenek a magyar nyelvterület más részein is hasonlóan hallhatók. Előkerült néhány teljesen új, legalább is dunántúli viszonylatban korábban még meg nem talált dallamfajta, végül sikerült felidézni siratóéneket is. Ilyenformán feltártságban Fejér megye messze megelőzte Komárom–Esztergomot és Nyugat–Pestet, megközelítette (talán utól is érte) Veszprémet, Vast, Győr–Sopront és jelentősen mérsékelte elmaradását Tolna-, Baranya-, Somogy-, Zalahoz képest.

Jelen válogatás közel másfélszáz dallamtípus 183 változatában mutatja be Fejér megye bennszülött magyarságának népzenejét, kiegészítve a dallamtárat kolomphangolási adatokkal.

AZ ANYAG HELYE A MAGYAR NÉPZENÉBEN

Bartók és Kodály alapvető megállapításai közé tartozik az a felismerés, hogy egy-egy magyar lakta faluban sok száz különféle dallam él, és hogy a szomszédos falvak, sőt szomszédos megyék dalkészlete csak kis mértékben különbözik egymástól. Minél messzebbre megyünk, annál több a teljesen új dallamok, új szövegek száma. Ennél fogva a magyar népzene általában egységes, apró részletekben azonban több nagy tájegységre osztható. Abban is egységes a magyar népzene, hogy mindenfelé van Régi és Új Stílus, meg a különböző forrásokból, különböző időszakokból származó sok kis stílus. Viszont vidékenként változik a stílusok aránya, és érdekes árnyalatnyi tájjelleg-különbségek vannak a Régi Stíluson belül. Egy-egy dallam- és szövegtípus még ugyanabban a községben is többféle változatban él (kis hang- vagy szóeltérésekkel hangzik föl); és egyfajta dallamra gyakran többféle szöveget, egyfajta szövegre pedig többféle dallamot tudnak. Nincs lényeges különbség a balladák és a lírai dalok dallamai között.

Bartók 1921-ben négy nagy tájegységet állapított meg: I. *Dunántúl* (Szlavóniával, azaz az Eszék környéki magyar népszigettel); II. *Észak* (a Dunától és Tiszától északra élő magyar nemzetiségű lakosság Észak–Magyarországon, Dél–Szlovákiában és Kárpát–Ukrajnában); III. *Alföld* (magyarországi, romániai és jugoszláviai magyar lakosság); IV. *Erdély* (a bukovinai székelyekkel, meg a gyimesi és hétfalusi csángókkal). Domokos Pál Péter és Jagamas János az 1929 óta feltárt moldvai csángómagyarokat ötödik tájegységnek veszi népzenei sajátosságaik alapján.

Fejér megye bennszülött magyarsága a dunántúli zenedialektushoz tartozik: régi stílusú anyagának nagyrésze olyan sajátosságokat mutat, amelyek vagy jóval ritkábban mutatkoznak más dialektus-területen, vagy teljesen hiányoznak is máshonnét. Viszont az új stílusú és a vegyes osztályba tartozó (ún. „C-osztályos”) dallamok nagyrészt ugyanolyanok, mint a többi nagytáj hasonló stílusú anyaga. A kötetlen szerkezetű, ütempáros dallamokban sincsen pregnáns táji jellegzetesség, a recitáló siratókban viszont van. Az utóbbi három-négy évtizedben azonban néhány új stílusú dallamtípusban is feltárultak dunántúli sajátosságok, mégpedig vagy szerkezeti, motívikus tekintetben, vagy jellegzetes hangközhasznaletban (intonációban). Ilyenek is akadnak Fejér megyében. Végül pedig, pár dallamban északi – palóc és talán szlovák – rokonság, illetve hatás figyelhető meg Fejérben.

JELLEMZŐ DUNÁNTÚLI DALLAMTÍPUSOK FEJÉR MEGYÉBEN

I.

Régi stílusú, ereszkedő, egymagú kvintváltók (ún. „Páva-dallamok”) tömbje

A magyar népzene egésze felől nézve Dunántúlon tömörülnek leggazdagabban, legszétágazóbban az egyetlen dallammagból épülő szerkezetű típusok. Alapképletük: A⁵ A⁵ A A. Különféle ritmusú és szövegű dallamok tucatjai tartoznak ide. A melodikus-motívikus szerkezet az alapképlet mellett különféle elváltozásokat is kifejlesztett, egy-egy dallamsor már-már B-vé változott, de rokontípusaik láncolatán keresztül ide, az egymagúakhoz kötődik sok olyan dallam is, amely első pillantásra nem látszik ide tartozónak.

A következő dallamok tartoznak ebbe a tömbbe:

Béreslegény (JÁRDÁNYI I: 52.): **56–57.**

Dunaparton van egy malom (J. I. 17.): **30.** (ritkább, parlando és izometrikus, azaz végig azonos szótagszámú sorokból épülő változat).

Megrakják a tüzet (J. I. 39.): **81–82.**

Én elmegyek rózsám valamerre: **32.**

Adott Isten szekeret – egymagú verziója: **101.**

Csóri vagy Közép-kanász (J. I. 141.): **95–97.**

Fekete föld – rokondallam: **99.**

Mély–Éva szívem (J. I. 225.): **14., 16.**

Újonnan előkerült, magában álló típus: **112.** Elég közeli rokona az előző Mély–Évának és a berzenicei „Szerelém, szerelém” dallamának:

Mély–Éva (16.)

112. (egyszerűsített ritmusban)

Berzenicei Szerelém (egyszerűsített ritmusban) „Magyar Népzene 1.” III. lemez A/-oldal 6.

a közös dallamvonal

II.

**Új stílusú, tehát visszatérő („kupolás”)
szerkezetű, egymagú kvintváltók tömbje**

Népzeneink életerejét, a dunántúli magyarság újraalkotó-újjaalakító képességét bizonyítja sok olyan $A A^5 A^5 A$ -szerkezetű dallam, amelynek alapmotívuma, „A”-sora nyíltabban vagy burkoltabban rokon a régi stílusú egymagúak „A”-sorának motívumával. Különösen világos a rokonság, ha az új stílusú dallamok második felét hasonlítjuk össze a régi ereszkedők II. és IV. sorával. Itt nemcsak jellegzetes melodikus elváltozásokat, már-már „B”-sorokat találunk, hanem – a régi egymagúakhoz képest – a ritmusképletek között is akad új fejlemény (**48., 54., 119., 129., 130.**).

Ebbe a tömbbe tartoznak:

Bene Vendel (Séta Pista) (JÁRDÁNYI II. 35): **42–44.** és **46.** belső dallamsoraik részben inkább a zalai-vasi változatokhoz állnak közel, nem a tolnai-somogyi-baryaiakhoz.

Új-Kismargita (J. II. 34.): **66.**

Sági bíróné lánya (J. II. 37.): **48.**

Tisza partján elaludtam (*Aki szép lányt*) (J. II. 48.) **54., 129–130.**

A kaposi állomáson keresztül (J. II. 23.): **119.**

III.

A hangterjedelem közepén induló, majd oktáv tájáról leereszkedő, többmagú dallamok tömbje

Egész régi népzénénk második legjelentősebb típuscsoportja olyan dallamokból áll, amelyeknek legeleje vagy kvint-kvart magasságában helyben időzik, vagy az alaphangról ide torkollik. Második sorukban – néha már az első sor végén is – oktáv-szeptim tájáig emelkednek és innét több-kevesebb hullámban ereszkednek alá.

Míg az egymagú ereszkedők inkább tömörülésükkel és egyik-másik típusukkal jellemzőek a Dunántúlra (mert többi típusuk behálózza az egész magyar nyelvterületet), addig az ide tartozó dallamtípusok inkább tájanként változnak (csak maga a tömb általános). A következők tehát sajátosan dunántúli típusok:

Rab vagyok (*Hallottad-e hírét*) (JÁRDÁNYI I. 201.): **38.** (féllábbal majdnem „Árva vagyok, árva” = „Megöltek egy legényt”).

Erdők, völgyek (J. I. 208.): **103–106.** (száz %-os változatok); **33.** (féllábbal „Debrecennek van egy vize”) és **65.** (féllábbal „Bújdosik az árva madár”). Ez a két ötvözet-változat részben az Alföld hatását mutatja, anélkül, hogy mesterkéltnak, romlottnak hatna. Mindkét alföldi dallamtípus szintén ebbe a tömbbe tartozik (kvart-kvint táján indul, stb.), mindkettő nyolcszótagú sorokból épülő parlando. (Zalában, Baranyában nem túl ritka az „Erdők-völgyek” típusának összefonódása a „Fúj, süvölt a Mátra szele” és a „Debrecennek van egy vize” típusokkal).

Eszterházy (J. I. 29.): **62–63.**

Dunyhám, párnám (J. I. 70.): **24.** (kivételesen új stílusú alak).

IV.

Kisterjedelmű kezdősor ismétlő, ereszkedő, többmagú dallamok tömbje

Alapképletük: A A B B, vagy A A B C. Ezeknek az „A”-sora éppúgy kvint-kvart táján indul, vagy alaphangról ide torkollik, mint az előző tömbbéli dallamtípusoké. De míg azok nem ismétlik kezdősorukat, hanem új, emelkedő sorral folytatódnak, addig ezek megismétlik első sorukat. Egy-két típusuk északon és Erdélyben is előfordul, zömük azonban kifejezetten dunántúli. A következő tartozik ide:

Adott Isten szekeret (J. I. 171.): **26., 64.**

V.

Egyéb, jellegzetesen dunántúli dallamok

Az eddigi típustömbök összefüggés-rendszerükkel, több típusukkal együtt jellemzők a dunántúli dialektus-területre. Rajtuk kívül több olyan dallam is, amelynek nincs dús rokonsága, nincs típusköre, — vagy itt tömörül, vagy másutt nem is fordul elő, — avagy pedig különleges ötvözete egy idevaló egymagúnak és egy általánosan elterjedtnek:

féllábbal *Béres vagyok*, féllábbal *Kis-kvintváltó Páva „Makk is van”*: **61.**

Pintyőke—Cinege (J. I. 130.): **92.** (érdekesen bővült változat).

Mély-kanász (dunántúli forma: DÓ-ra, vagy alsó SZÓ-ra végződő első sorral): **177.**
egyelőre még el nem nevezett A B C B-szerkezetű kelet-dunántúli típus: **94.**

Zendülj föl Szent János: **23.**

Kérem alázatosan: **27.**

ÉSZAKRA, KELETRE, VAGY ÁLTALÁNOS ELTERJEDTSÉGRE MUTATÓ SZÁLAK

VI.

SZÓ -ötfokúság új stílusú dallamokban

Tiszta formájában a SZÓ-ötfokúság jóformán csak moldvai és erdélyi, régi ereszkedő dallamainkban maradt fenn, nyomaiban azonban — és új stílusú dallamokban új életre kelve — végig követhető az egész magyarlakta területen. Ide tartoznak: **52—53., 125—126., 167—168.**

VII.

Emelkedő terc-szekvenciás szerkezet, A A³ jelentkezése

Amennyire kedvelt és gyakori a terc- és szekundszekvencia, kivált emelkedő formája, az északi szlávoknál, közép-európai (népies) műdalokban, egyes hazai népies műdalokban és egyházi énekekben, annyira kirí ez a szerkezet — főleg dúr-dallamossággal való összefonódása miatt — a magyar nép zeneanyagából, zenestílusából. Gyermekdalokban való megjelenése népi kölcsönhatásra vall, betlehemes megjelenése felsőbb betanítást sejtet. Ide tartoznak: **11., 13.** (jellegzetes dunántúli szövegre!) és **20.**

SAJÁTOS DUNÁNTÚLI INTONÁCIÓ ÉS RITMIKA FEJÉR BEN

VIII.

Magas hangköz-intonáció („dunántúli terc és felső szeptim”) ötfokú dallamokban

Bartók és Kodály már a huszas-harmincas években leírta azt a jelenséget, hogy Dunántúl népe szívesen éneklí az ötfokú rendszer DÓ-ját (a LÁ-modus tercét) és néha felső-SZÓ-ját (a LÁ-modus felső szeptimjét) az akusztikai tisztaságnál magasabban. Ez a magas-hangköz néha csak negyedhanggal szól följobb — ilyen formán citerán, cimbalmon, furulyán, klarinéton, zongorán, rézfúvón stb. lejátszhatatlan, mert éppen két félhang közé esik. Ennek a köztes hangköznek a jelölésére vezette be Bartók a felezett módosítójelet. Ha a magasbodás nem negyedhangnyi, hanem kevesebb vagy több, akkor a kisterc, kisseptim fölé írt felmutató nyíl: ↑ illetve a nagyterc, nagyszeptim fölé írt lemutató nyíl: ↓ jelzi a magasabb intonációt.

Van amikor már szabályosan nagyterc (DI) illetve nagy felső szeptim (SZI) hangzik, de ilyenkor is megmarad az alsó szeptim SZÓ-nak! Ennek magasodása már súlyos modorosság, a funkciós, nyugati dúr-moll ízlés benyomulása („vezérhangosítás”), amit többnyire a kávéházi zenészek, modoros énekesek terjesztenek.

Nem minden ötfokú dallamot énekelnek (hegedülnek, bédóznak) magas-hangközökkel, sőt, pusztá gyakoriságban a Dunántúl népe is legalább annyiszor énekel, játszik „országos intonáció” szerint, — DÓ-val, SZÓ-val, — mint magasítva. Tehát nem önmagában vett gyakorisága avatja dunántúlivá (és feltehetőleg: ősi, finnugor örökséggé) a magas intonációt, hanem az a tény, hogy a magyar népzene egészen belül 99%-ban csak itt hallható. A Dunántúlon hangzik föl a leggyakrabban és a legtöbbféle dallamtípusba ágyazottan. (Helyesebb, sajnos, lassan-lassan múlt időben fogalmazni, mert ez a sajátosság 1955–60 óta feltűnően elnémulóban van.)

Dallamonként, személyenként, sőt versszakonként és ismétlésenként ingadozhat az intonáció magassága, ettől van a régi dunántúli népzene (és a tájjellegű új stílusú dallamok) egy részének oly különleges, utánozhatatlan íze.

1. Éles dunántúli ötfokúság

2. Féléles dunántúli ötfokúság

3. Általános LÁ-ötfokúság

Éles dunántúli ötfokúság: fönt SZI, a terc DI, alul SZÓ, – „iskolapéldája” a felsőiregi-csurgónagymartoni-nemespátrai „Haj, Dunáról fúj a szél” dallamváltozata (JÁRDÁNYI I. 61.). Ez még nem került elő Fejérből, sem típusként, sem ebben a változatban.

Éles és félés intonációs ingadozás: hol SZI, hol SZÓ, vagy fönt SZÓ, de a terc DI – hangzik a **30., 57. és 81.** dallamban.

Félés dunántúli intonáció: SZÓ és DI hangzik a **35–36., a 37.** (határeset, illetve összefonódás SZÓ-ötfokúsággal), a **43., 58–59., 64. és 112.** dallamban.

Ingadozás a dunántúli és az általános intonáció között: hol DI, hol DÓ (illetve köztes terc), de mindig SZÓ – hangzik a **34., 38., 42., 67., 90. és 103.** dallamban.

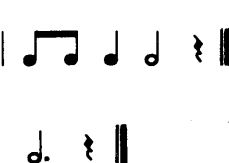
A magas dunántúli intonáció népi előadói, „adatközlői” szinte mind-mind öregek, alig akad közöttük középkorú, vagy fiatal; mind-mind romlatlan előadási stílusban, hagyományos hangvétellel, igen gyakran díszítésekkel, vagy ízes giusto ritmusban énekelnek, muzsikálnak. Ezzel szemben a műdalos, modoros előadásmód képviselőitől sohasem gyűjtöttek dunántúli magas intonációt! Ez önmagában is ősi hagyományra vall.

Több népzene kutató figyelt föl arra, hogy nagyterces ötfokú dallamok kerülnek elő bizonyos csuvas és cseremiszi vidékekről, és hogy sok finnugor népnél van „bizonytalan”-tercü (= semleges, köztes hangközű) éneklés és hangszerhangolás.

IX.

Dunántúli zaráritmusok

Bartók a nyolcszótagú parlando és rubato dallamokban háromféle zaráritmust különböztet meg:

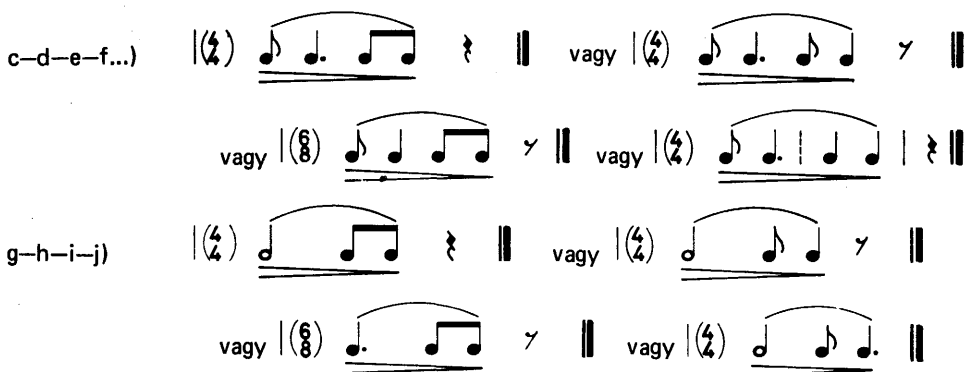
a) vagy vagy

 esetleg

b) vagy

c)

Az a) kimondottan Erdélyre jellemző, a b) és c) inkább az Alföldre, Északra és a Dunántúlra. Fél évszázad alatt igen megnőtt a c)-zaráritmus dunántúli jelentősége: előkerült sok-sok hat- és tízszótagú dallamba épülve, illetve giusto löktetésű dallamokba ágyazva is, és újabb variánsai, verziói is felszínre kerültek, például:

Nagyon fontos sajátossága e ritmusoknak – még giusto előadásban is! –, hogy a hangok fokozatosan halkulnak és simán, legato kapcsolódnak egymáshoz; nincs továbbá hangsúly sem a c–d–e–f) ritmusok 3. hangján, sem a g–h–i–j)-félének a 2. hangján! (A népzene hivatásos és félhivatásos újra-előadói többnyire súlyosan vétének itt a népzene eredeti stílusa, előadási sajátossága ellen.)

A következő dallamokban található dunántúli záróritmus: **16.** (kivételesen a II. sorvégen), **103–106., 111.**

X.

EGYÉB DALLAMFÖLDRAJZI ÉRDEKESSEGEK ANYAGUNKBAN

A Dunántúlon belül ez ideig még csak Fejér, Tolna és Vas megyéből került elő „A pásztor siratja elveszett juhait (kecskéit)” dallambetétes története: **174–175.** Ez tulajdonképpen négy dallamot jelent. A **174**-nek gyors része úgy kezdődik, mint Tinódi Lantos Sebestyén egyik dallama, amelynek csak Erdélyből és Moldvából volt eddig népi változata s azok is mind szöveggel énekelt dalok (KODÁLY–VARGYAS: Példatár 368.). E perkátai dallam a „tinódis”-kezdet után önállóan folytatódik, inkább 18. századi népies műdallamok és „ugoros-ereszkedő” népi táncdallamok stílusában.

Az „ugor rétegnek”, később „sirató stílus”-nak nevezett dallamok ereszkedő jellegűek, bennük tisztábban kvintváltó részek helyett, vagy azok mellett rövidebb-hosszabb kvart- és szekundváltó fordulatokat találunk. Dallamrajzuk, vonalvezetésük sokszor beszéd-, vagy sóhajszerű. Inkább hat- és hétfokú hangsorokban mozognak, mint pentatóniában (leggyakrabban dórosak, mixolódosak, váltakozó tercűek). Nyelvterület-szerte elterjedt dallamtípusaiknak itt szereplő változatai: **84., 102., 179–180.** A **174. B**-dallam viszont magában áll mind a Dunántúlon, mind az egész magyar népzeneben.

Szintén első és egyedüli eset a **176.**, a maga giusto ritmusú és hangszeresen variált formájában. Aaptípusa az énekelt, parlando ritmusú, rengeteg változatban előforduló, de kizárólag a Dunántúlon élő „Erdők-völgyek” dallama.

XI.

NEGATÍV TAJJELLEG

Az is jellemző, egy vidékre, ami szomszédaihoz képest jóval ritkább benne, vagy éppenséggel hiányzik belőle.

Nem került elő, legalábbis az eddigi gyűjtések során, olyan jellegzetes dunántúli dallamtípusok változata mint például: „Magas-kanász” (JÁRDÁNYI I. 50.), „Kis-kanász” (J. I. 176.), „Ó mely sok hal” (J. I. 51.), „Cinégemadár” (J. I. 53.), „Volt nekem egy kecském” (J. I. 54.), „Zsubri pajtás” (J. I. 137.), „Léesett a makk a fáról” (J. I. 140.), „Dunáról fúj a szél” (J. I. 61.) és „Molnár, van-e pénzed” (KODÁLY: *A magyar népzene* VIII. fejezet „Mit játszik a nép hangszeren?” alfejezet első három dallampéldája).

A dialektus-területen belül apróbb, árnyalati eltérések igazolódtak be abban, hogy eddig kifejezetten nyugat-, illetve dél-dunántúlinak ismert dallamtípusok sem kerültek elő Fejérből: Regölés (KODÁLY–VARGYAS: Példatár 460–461.), „Magas–Éva szívem” (J. I. 129.), „Télen nagyon hideg van = Komáromi kislány” (J. I. 95.), „Két szál pünkösdrózsza” (KODÁLY–VARGYAS: Példatár 226.), „Röpülj Páva” (J. I. 56.) és „Mégfogtam egy szúnyogot” (J. I. 94.). E dallamok talán már a század elején, múlt század végén sem éltek Fejérben.

A „Gulásbojtár” dallamtípus-bokornak viszont olyan érdekes, eddig még nem ismert „félsziget”-szerű oldalág esete jött elő, mint a 99. (félálabbal „Fekete föld termi a jó búzát”).

A külön meg nem említett többi dallam népzeneink régi és új stílusának, más területeken is elterjedt típusainak várható létét igazolták. Elvileg nyugodtan feltételezhetjük, hogy nem túl régi időkben – talán 100–120 évvel ezelőtt – egy átlagos Fejér megyei faluban, pusztán, szőlőhegyen ugyanolyan gazdag és sokrétű dallamanyag élt a nép használatában, mint a századforduló idején Tolnában, Somogyban.

AZ ANYAG ELRENDEZÉSE ÉS KÖZLÉSMÓDJA

A kottakép a tudományos közlések egyenhangnemét, az egyvonalas *g*-hangra transzponált formát nyújtja. Többnyire egy lejegyzés, illetve hangfelvétel alapján, közepes részletességi fokon tükrözi az elhangzottakat. A közepes szint a személyi változatokat alig, vagy fel sem tűnő túl egyszerű ábrázolásnál részletesebb, pontosabb; mérsékelt és lassú tempó esetén még a nyolcadpárokon belüli ritmus-viszonyokat (pontosított, illetve triolás képleteket) is feltünteti. De nem törekszik bartóki, kodályi, lajthai élességi fokra, már csak azért sem, mert ennek a dallamanyagnak mind a vokális, mind a hangszeres előadásmódja nem olyan dúsan fejlett és bonyolult, hogy igen aprólékos (minuciózus) lejegyzést érdemelne.

Az átlagos giusto tempó nincs kiírva, csak az ettől eltérő tempók, illetve előadásmódok (*parlando*, *rubato*, *moderato* stb.) Pusztán a lejegyző-gyűjtő által megfigyelt, illetve a hangfelvételen hallható személyi variánsokat úgy jelöljük, hogy a dallam-főalakban a változó hang, illetve változó ritmusképlet fölé jegyzetszámot írunk. Ha több hangra (több hangból álló ritmusra) vonatkozik az eltérés, akkor a variáns számtól vízszintes vonal indul és tart a változó hangok utolsójáig. A dallamfőalak után állnak a kiírt eltérések a megfelelő szám alatt illetve után (itt már nincs vízszintes vonal a többhangú variáns esetén).

A gyakorlati használat megkönnyítésére – sok más megyei kiadványhoz hasonlóan – az anyag szöveg- és szokásműfajok szerint tagolódik fejezetekre. Kezdi a legegyszerűbb felépítésű és az emberéletben is legkorábban megszólaló gyermekdalokkal, és végzi a szövegtelen, hangszeren előadott dallamokkal.

Gyermekjáték-dalok

Ezeknek tipikus többsége kötetlen szerkezetű, ütempárokból épülő dallam. Egyenletes lüktetésű, ütemes giusto dallamok, kétütemű motívumaik (ütempárjaik) szerkezetét még alig-alig szabályozza fejlettebb zenei forma, visszatérés, transzponálás, többsoros szimmetriaérzés stb. Hangterjedelmük is általában oktávnál kisebb; ritmusképleteik, dallamlépéseik is könnyűek, egyszerűek.

Fejlettebb változataik már érintkeznek a két- vagy négysoros dallamokkal; vannak végül összetett gyermekjáték-dalok is, melyek már kötött, vagy sorszerkezetű („strófikus”) dallammal indulnak és ütempárossal folytatják; legvégül a nagyobbacska már két strófikus dallamot is összefűznek. Az ütempárok görgetegében olykor-olykor felnőtt nép- vagy műdaltörödékek bukkannak elő pontosabban, vagy variálva, jelölve a gyermekeket érő sokféle hatásnak, ezek szabad költői „feldolgozásának.”

E fejezeten belül nagyjából Járdányi Pál zenei rendjében, tehát a (kezdő-) dallam felépítése, kezdő ütempár dallama szerint állnak sorrendbe a gyermekjáték-dalok:

SZÓ–LÁ–SZÓ–MI kezdetű: **1–4.**

SZÓ–MI–FÁ–RE kezdetű: **5.** (belül felbukkan egy strófikus dallam megismételt első sora: „Ezt szeretem, ezt kedvelem”).

SZÓ–LÁ–SZÓ kezdetű: **6–8.** és a strófikus **14.**-hez kötődő **15.** (melyben felvillan a „Hajmási Péter”-műdallam másfélsornyi motívuma).

MI–RE–MI kezdetű: **9.**

Kettősen értelmezhető: féllábbal még **DÓ’–SZÓ–DÓ’–SZÓ** kezdetű ütempáros, féllábbal már strófikus ötsoros dallam: **10.**

Kétsoros strófikus (bár még nem zárt szerkezetű: nincs befejező sora, noha már transzponáló): **11.**; hozzá kötődik az ütempáros **12.**

Négysoros strófikus: **13–14.** (ez utóbbihoz kötődik az ütempáros **15.**) továbbá a **16.** és a hozzá kötődő **17.**

Népszokásokhoz kötődő énekek

Az esztendő jeles napjaihoz kötődő dalok (énekek) naptári időrendben, ezen belül a szokásfolyás időrendjében következnek: **18–23.**

A lakodalom dallamait lásd az alábbi táblázatban.

A fejezet utolsó darabja a recitáló siratóének: **29.**

Strófikus dallamok

A szokás- illetve szövegműfaj szerinti fejezetekben a dallamok Járdányi Pál dallamrendjét követik, indokolt kivételekkel:

		Lako- dalmás	Ballada	Béres, pásztor, summás	Szerelmi és lírai táncdallam	Katona	Szövegtelen hangszeres
ERESZKEDŐ	az I. sor magas, v. közép fekvésben; a II. sor nem ismételi az I.-t	24. alap- típusa 25.	30–34.	56–63., a 61. alap- típusa	81–107., a 97. alap- típusa	149.	174–175.,** 176–180.
	az I–II. sor azonos magas fekvésben v. a teljes oktávban	27. ("C- osztályos dallam)		(61.)	(97.) 108–110.		
	az I–II. sor mély és közép- fekvésben	26. ("A- osztályos dallam)	35–39., 40–41.*	64–65.	111–118.	150.*	
VISSZATÉRŐ	az I. sor mély, v. közép fekvésben, a II. sor a magasban	(24.)	42–54.	66–73.	119–139.	151–168.	
	az I. sor oktávra ereszkedik, a II. sor nem azonos		55.	74–79.	140–144.	169–171.	
	azonos I–II. sor			80.	146–148.	172–173.	
	EGYÉB	28.	(40–41.)			(150.)	181–182.

* Motívikus-melodikus felépítésüknél fogva inkább az ereszkedő mélyjárású dallamokhoz húznak, azok legvégére valók. Utánuk logikusan következik az Új Stílus.

** Alkalomhoz kötődő – történetbe ágyazott – dallamok lévén megelőzik az alkalomhoz nem kötött, általános táncdallamokat. Mindkét darab „A”-dallama féllábbal még kötetlen, kissé recitáló jellegű.

Rövidítések és irodalom

J= JÁRDÁNYI PÁL: *Magyar népdaltípusok I-II.* Budapest, 1961., 2/1977

KODÁLY ZOLTÁN: *A magyar népzene.* A példatárt szerkesztette VARGYAS LAJOS. Budapest, 1952., 2/1960., 3/1969., 4/1973.

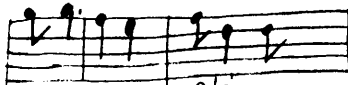
KODÁLY-VARGYAS lásd KODÁLY

„MAGYAR NÉPZENE” HUNGARIAN FOLK MUSIC — hanglemezsorozat, közreadja RAJECZKY BENJAMIN.

7. 7. 8. 8.
 $\frac{7}{1-640}$ (5)
 B. ~~7. 7. 8. 8.~~
 62 1) 5 5

Dunyám, pár nán de kula,

Kimaradtam alula.

Éli-ém az s-tent, va-la-ha,

Pá-ro-san nyug-dom a-latta.

Mány (Féjér sm)

1922 IV, 13. ~~Rt~~

91. Kodály.

Fridrich József

Pelaki Anna 78é

Kodály Zoltán Mányon lejegyzett népdala és kezevonása. Eredetije a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet Népzenei Archívumában.

GYERMEKJÁTÉK - DALOK

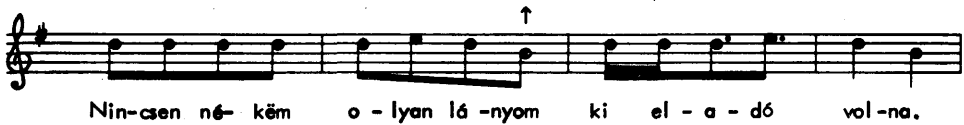
ütempárosok: 1 - 10., 12., 15.,
sorszerkezetűek: 11., 13 - 14., 16 - 17.

← Cserépsíp. Csákvár, (István király Múzeum Lelt. sz.: 14.100.1.)

1.

♩ - 120-126

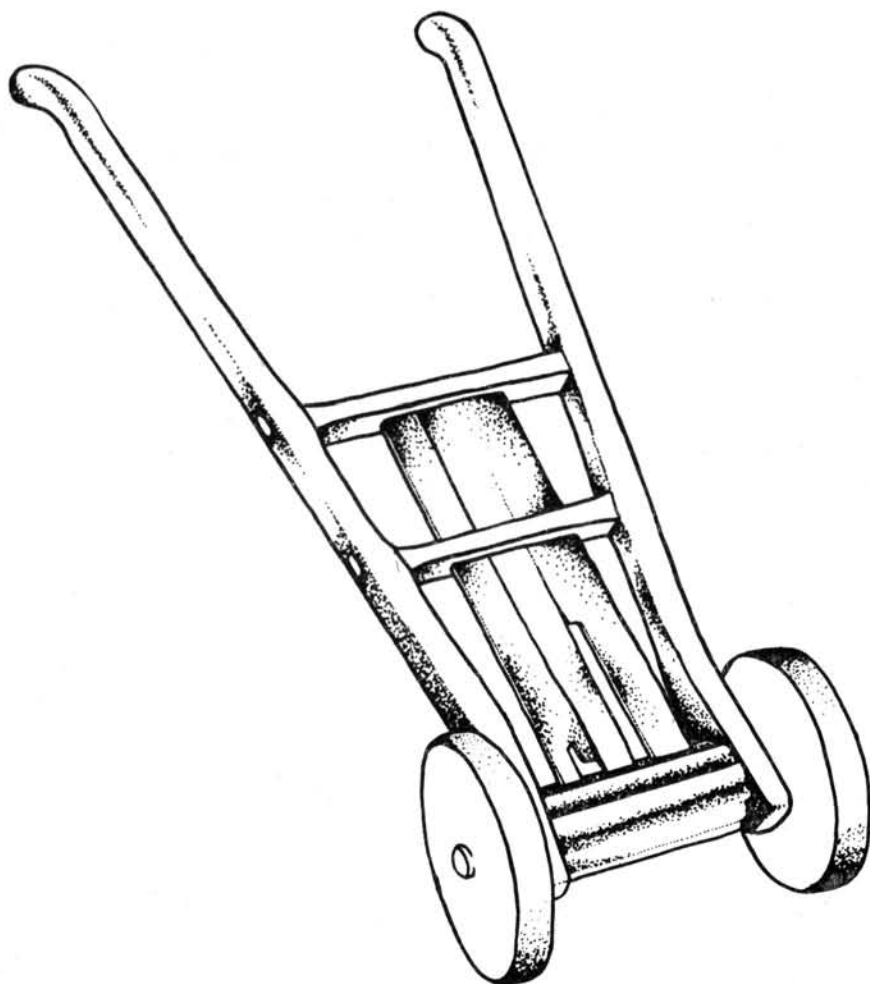

Székesfehérvár—Felsőváros,
Fister Istvánné sz. Gaál Anna sz. 1903.

Pesovár F., 1978.
Lej. Kneifel

A gyermekek kézfogással körbeálltak. Az egyik kívül került a kört, egy pedig a kör közepén állt. A kívül sétáló negyed értékű lépésekkel haladt, miközben énekelte: „Érzébet asszony, innend-onnand, amonnand,...”. A belső recitativo megkérdezte: „Mit kerülöd, mit fordulod az én házam táját?” A kívül járó válaszolta: „Azt kerülöm, azt fordulom a tē házad táját, el szeretném venni Borcsa nevű lányodat.” A belső énekelve folytatta: „Nincsen nekém olyan lányom...”. A külső énekelte: „Dehogyis nincs komám-asszony...”. A megnevezett lányt a belső odaadta, és akkor kézenfogva ketten jártak énekelve „köröskörül”, míg az összes lány el nem fogyott.

A játék rekonstruálásában segített Viniczay Józsefné Nagy Erzsébet sz. 1905. Gyermekkorukban az iskolában és óvodában játszották, a Malom utcában, Öreg utcában a házak előtt is, különösen vasárnap délután vagy este. Máskor libalegeltetés alkalmával, az ún. „gyöp”-ön volt a játék helye.

Kereplő. Mór, (IKM Lelt. sz.: 64.192.1.)

2.

♩ - 116

Égy sü - veg al - ma, két sü - veg al - ma, há - rom sü - veg al - ma,
négy sü - veg al - ma, öt sü - veg al - ma, hat sü - veg al - ma,

hét sü - veg al - ma, ki - len - ce - dik be - be be, még - el - lett a kis - ki - rály - nak
nyolc sü - veg al - ma,

te - he - ne. El - lett szar - kát, bar - kát is - ten ma - dár - ká - ját.

Szállj le paj - tás a hin - tá - ról, mert nem a tő pén - zed á - ro.

Rug' föl éc - cőr, kéc - cőr, há - rom - szor, né - gye - dik a le - szál - lás,

ő - t - dik a rá - a - dás.

Székesfehérvár—Felsőváros,
Horváth György sz. 1908.

Pesovár F., 1978.
Lej. Kneifel

„Hinnázáskor” énekelték. Felült valaki a „hinnára” és a másik „lökötte”.

3.

Fe - hér li - li - jom szál, u - gorgy a Du - ná - ba,
Még is mo - sa - kogy - gyá' még is fé - sü - kögy - gyé;
tá - maszd még ol - da - lad égy a - rany pól - cá - ba.
va - la - ki - nek
kö - té - nyé - be még is tö - rül - köz - zé'.

Moha,
leányok

Szemere, 1943.

A játszók körbeállnak, egy a közére megy és megjátssza azt, amit kívánnak tőle. A megfelelő szónál ugrik egyet, jobb kezét csipőjére teszi, utánozza a mosakodást, majd odafut valamelyik leányhoz és annak kötényébe beletörli arcát. Ez utóbbi közére megy, s a játék előlről kezdődik.

A dallam és a játék leírása megjelent: A Magyar Népzene Tára I. Gyermejátékok. 227. dallam.

4.

$\text{♩} = 100$

Kis ká - csa für - dik fe - ke - te tó - ba'

Any - já - hoz ké - szül Len - gyel - or - szág - ba,

Len - gyel mond - ja szép kis mē - nyecs - ke,

A - kit sze - retsz véd - d be, e - resz ki be - lől - le.

Székesfehérvár—Felsőváros,
Fister Istvánné sz. Gaál Anna 1903.

Pesovár F., 1978.
Lej. Kneifel

A lányok körbe álltak és énekelték a dallamot. Egy belül haladt a kör közepén, negyed értékű lépésekkel balra. A „szép kis menyecske” résznél megállt valaki előtt, megfogta és onnan, hogy „Akit szeretsz véd be...” forogtak, „éggyet pördültek”. Továbbiakban az maradt a közepén, aki eddig kívül volt és a játék hasonlóan folytatódott. A párosforgás felsőkar és derékforgással, apró, sima szaladó lépésekkel történt.

A játék rekonstruálásában segített Viniczay Istvánné Nagy Erzsébet sz. 1905. Iskolában és délután, mikor kimentek a „gyöpre”, akkor játszották.

5.

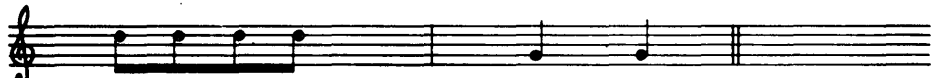
J - cca 168

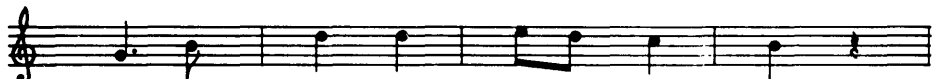
Haj - lik a mēgy - fa, nagy az ár - nyé - kja,

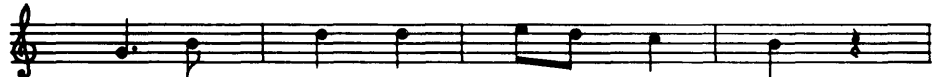
A - lat - ta va - gyon bar - na mē - nyecs - ke,

A - kit sze - retsz kapd el.

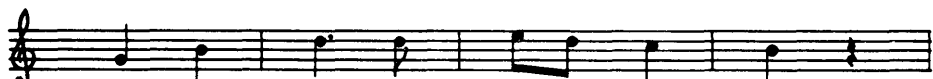
Ezt sze - re - tēm, ezt ked - ve - lēm,

Ez az én é - dős ked - ve - sēm.

Ha ke - rül - nék, ke - rül - nék, mé - gis ki - for - dul - nék.

Ég a gyēr - tya, ha mēg gyújt - ják,

Mi - kor ezt a tán - cot jár - ják.

Pázmánd,
Sárközi Zsigmondné sz. Hegyi Mária 1902.

Pesovár F., 1959.
Lej. Kneifel

Lányok körbe állva énekelték. Egy lány a kör közepén állt. Az „Akit szeretsz kapd el” részre „elkapott éggyet” és az „Ezt szeretem”-től gyorsabb tempóban forogtak. „Sorba mēnt, az maradt a körbe, akit elkért, elkapott. Mindēgyiket mēg kellett pōrdíteni” A templom előtt játszották.

Madárdísz egy csákvári tányérról. Részlet. (IKM Lelt. sz.: 61.1.1.)

6.

♩ = cca 126-137

Ór - já - si Er - zse - bét, ho - vá mész?

In - nend on - nand a - mon - nand, fe - hér - vá - ri vá - ros - ba,

Az ka - pi - tány hír - det - te, az kan - tár - ra szün - tet - te,

kis - seb - bi - ket na - gyob - bi - ket tart - sa ma - gas - ság - ba,

Ma - ga pe - dig ha - tó lő - gyén, mind a ha - tó

szé - rül lő - gyén, cu - ci ked - ves ró - zám.

Pázmánd,
Sárközi Zsigmondné sz. Hegyi Mária 1902.

Pesovár F., 1959.
Lej. Kneifel

„Evvel csak mentek így karikára”. Lásd az 1. és 7. játék leírását.

7.

Hol jársz, ho-vá mész, tő Er-zsé-bét assz - szony?

In - nend on - nand a - mon - nand, fe - hér - vá - ri vá - ros - ba,
a ka - pi - tány U - zen - te,
a zsan - dár is hír - det - te,

kis - seb - bi - ket, na - gyob - bi - kat tar - csa még ma - gá - nak.

A - zon fű - lű bol - dog lő - gyén, zsupsz ki é - dős ró - zám.
min - den - ha - tó ve - le lő - gyén,

Moha,
leányok

Szemere, 1943.

A leányok kört alkotnak. A kör forog. Erzsébet asszony a körön kívül ellenkező irányban kerüli a kört. Mind énekelnek. „Zsupsz”: Erzsébet asszony ráüt valakinek a vállára. Ez kiválik a körből, megfogja Erzsébet asszony kezét, s együtt kerülik a kört. A dalt és játékot addig folytatják, míg a kör el nem fogy. Aki utolsónak maradt, az lesz a következő Erzsébet asszony.

A dallam és a játék leírása közölve: A Magyar Népzene Tára I. Gyermekjátékok. 657. dallam.

8.

♩ = 103

Ej, mész, mész, ter - mesz mész,

ter- mesz méz-nek ál-dott - só - ga, el-mu - ló vi - rá - ga.

Ez az ál- dott bor, ki min- dën- re forr,

ha jól i - szom be - lő - le, a tor - kom - ra for - dul.

Soponya,
Takács Istvánné sz. Bozsoki Julianna (67).

Pesovár F., 1966.
Lej. Vikár L.

Nádsíp. Szabadegyháza, (IKM Lelt. sz.: 60.38.1.)

9.

♩ = 95

Egy sü - veg al - ma, Négy sü-veg al-ma, Hét sü-veg al-ma,
Két sü - veg al - ma, Öt sü-veg al-ma, Nyolc sü-veg al-ma,
Há-romsü- veg al - ma, Hat sü-veg al-ma,
Ki - len - ce - dik kis ki - rály-né ka-pi - tány a lá - nya.

Beszélve:

Vezettem egy tehenet,
Keménce elejbe,
Azt kérdezték: bornyuzott-é?
Borjuzott.
Milyent?
Tarkát-barkát,
Az Istennek szent angyalát,
Rugd még a gërendát:
Még annál is magasabbra,
A toronytetőre,
Még annál is magasabbra,
A magos egekbe.

Soponya,
Takács Istvánné sz. Bozsoki Julianna (67).

Pesovár F., 1966.
Lej. Vikár L.

„Hintáláskor játszották ezt”.

10.

♩ = 132

Cic - kom, cic - kom, va-gyon-ë szép ló-nya?

Va - gyon, va - gyon, de sëm-mi - re va - gyon.

Add ne - këm ezt, el - ka - pom ezt,

Szi-ta, szi-ta, pén-ték, sze-re - lëm caU-tör-tök, zab szër-da.

Soponya,
Takács Istvánné sz. Bozsoki Julianna (67).

Pesovár F., 1966.
Lej. Vikár L.

Halotti lepedőszél motívuma. Polgárdi, (IKM Lelt. sz.: 39.13.1.)

11.

♩ = 108

1. É - va szí - vem É - va, Most é - rik a szí - va.
Te - rit - vel az a - ja, Föl - széd - jük haj - nal - ra.

2. Bárcsak ez a hajnal, Sokáig tartana,
Hogy a szerelémnek, Vége nem szakadna,
3. Szerelém, szerelém, Átkozott gyötrelém,
Mér'nem virágoztál, Minden fa tetejen.
4. Virágoztam volna, De elszalajtottam,
Szélid galamb helétt, Vadgalambot fogtam.

Pázmánd,
Sárközi Zsigmondné sz. Hegyi Mária 1902.

Pesovár F., 1959.
Lej. Kneifel

Követi a 12. dallam. A játékról részletesebb felvilágosítást adni nem tudott. A templom előtt játszották.

12.

♩ = 184

Szán - tot - tam győ - pőt, Ve - tőt - tem győn - győt,

Haj - tot - tam á - gát, Széd - tem vi - rá - gát,

Cu - ci kor - mos.

Pázmánd,
Sárközi Zsigmondné sz. Hegyi Mária 1902.

Pesovár F., 1959.
Lej. Kneifel

A 11. dallam után énekelték. A játékról részletesebb felvilágosítást adni nem tudott.

13.

♩ = 184

1. É - va szi - vem É - va,
 Most é - rik a szil - va,
 Te - rit - vel az al - ja,
 Fel - széd - jük haj - nal - ra.

2. Bárcsak ez a hajnal,
 Sokáig tartana,
 Hogy a szerelémnek,
 Vége ne szakadna.

3. Szerelém, szerelém,
 Átkozott gyötrelém,
 Mért nem virágoztál,
 Minden fa tetején.

(a dallam második felére)

Hadd szakajtott volna,
 Minden szégén legén.

Perkáta,
 Pulai Istvánné sz. 1894.

Martin—Pesovár F., 1961.
 Lej. Kneifel

Megjegyzés: a 3. versszakot Mosonyi Jánosné sz. Tepszics Mária (64 éves) énekelte.
 Pulai Istvánné recitativo még a következő szöveggel zárta a dallamot:

Uccu bizon komámasszony, beteg a menyasszony,
 Csalja még a vőlegény, az is cigányasszony,
 Zab szérda, virágcsokor a markodba.

14.

♩ = 132

1. É - va szí - vem, É - va,

Most é - rik a szil - va.

Te - rit - ve az al - ja,

Föl - széd - jük haj - nal - ba.

<p>2. Bárcsak ez a hajnal,
Sokáig tartana,
Hogy a szerelémnek,
Vége ne szakanna.</p>	<p>3. Szerelém, szerelém,
Átkozott gyötrelém,
Mért nem virágoztál,
Cidrusfa levelin?</p>
<p>4. Mán én szakajtottam,
De elszalajtottam,
Utána futottam,
De el nem foghattam.</p>	

Soponya,
Takács Istvánné sz. Bozsoki Julianna (67).

Pesovár F., 1966.
Lej. Vikár L.

Leánykörjáték lassú dallama.

15.

♩ = 180

Ej, ró - zsa, ró - zsa, be szép vagy,

Haj - na - li csil - lag fé - nyés vagy,

Mi - nek ad - tad más - nak ma - ga - dat?

Jól tud - tad, hogy az e - nyém vagy.

Soponya,
Takács Istvánné sz. Bozsoki Julianna (67).

Pesovár F., 1966.
Lej. Vikár L.

Az Éva szívem Éva... kezdetű játék dallama után énekelték.

16.

$\text{♩} = 138-144$

1. É - va szí - vem, É - va,
 Most é - rik a szí - va,
 Te - rit - ve az al - ja,
 Fél - széd - jük haj - nal - ba.

2. Bárcsak ez a hajnal,
 Sokáig tartana,
 Hogy a szerelémnek,
 Vége ne szakanna.
3. Szerelém, szerelém,
 Átkozott gyötrelém,
 Mért nem virágoztál,
 Mindén fa tetején.
4. Mindén fa tetején,
 Cidrusfa levelén,
 Hogy szakajtott vóna,
 Mindén szegény legény.

5. Már én szakajtottam,
 El is szalajtottam,
 Utána futottam,
 De el nem kaphattam.
6. Ángyom süttött rétest,
 Nem adott belőle,
 Kivitte ja ker'be,
 Csárdás keszkenőbe.
7. Föltette ja fára,
 Legények számára,
 Haragszik a kertész,
 Hogy a ker'be járok.

8. Nem haragszok biz' én,
 Édes gyöngyvirágom,
 Még az enyim voltá'
 Nemzetét nyílóttá',

(a dallam második felére)
 De már más kezibe
 Feketét se nyíltá'.

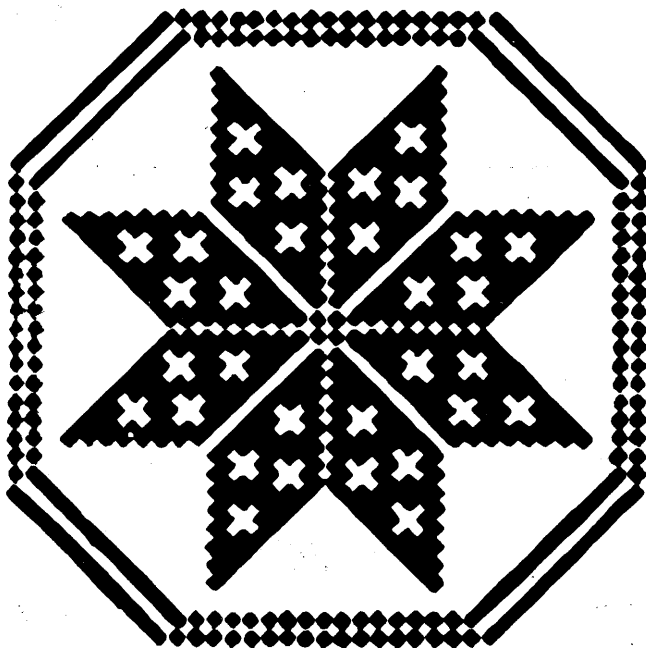
Alap,
Ulicza Jánosné sz. Bernáth Rozália 1906.

Martin—Pesovár F., 1958.
Lej. Halmos I.

A leány körtánc lassú dallama.

E dallamnak, illetve szövegének a variációi a Mezőföldön (lásd a 11., 13., 14. dallamokat), de általában a Dél—Dunántúlon ismertek. A játékos tánc menete a következő: Volt egy lassú része, amelyhez a fenti dalt énekelték, miközben kézfogással egy lassú lépéssel balra, körbe haladtak. Középen egy pár a „lassúból” ismert csárdáslépést táncolta. Majd átváltottak egy valamivel gyorsabb tempójú énekbe (17. dallam). Ezalatt nagyobb léptekkel folytatták az igen egyszerű, de hangulatában megkapó táncot. Miután befejezték az éneket „Kusti ki kormos, gyere be lucskos!” kiáltásra a kör közepén táncolók közül az egyik lány kiszaladt, és helyette egy kiválasztott másik lány lépett a körbe.

Megjelent: Pesovár Ferenc, Fejér megyei népi táncok I. Alapi Táncok. Alba Regia I. (1960) 125 p. 24. dallam. A tánc leírása ugyanott közölve.

Halotti lepedőszél. Motívumrészlet. Polgárdi, (IKM Lelt. sz.: 39.13.1.)

17.

♩ = 192-200

1. Ej, ró-zsa, ró - zsa, pi - ros vagy,

Haj - na-li csil - lag fé - nyés vagy,

Jól tu - dod ba - bám e - nyém vagy,

Mért a - dod más - nak ma - ga - dat.

2. Ném vagyok oka sémminek,
Anyám az oka mindénnek,
Mért adott engem hefének,
Téfolós bajcu legénynek.

3. Gyere be rózsám, gyere be,
Csak magam vagyok idebe,
Két cigán legén hegedül,
Csak magam járok egyedül.

Dallam nélkül: Kusti ki kormos, gyere be lucskos!

Alap,
Ulicza Jánosné sz. Bernáth Rozália 1906.

Martin-Pesovár F., 1958.
Lej. Halmos I.

A leánykörtánc gyors része. A 16. dallam után énekelték.

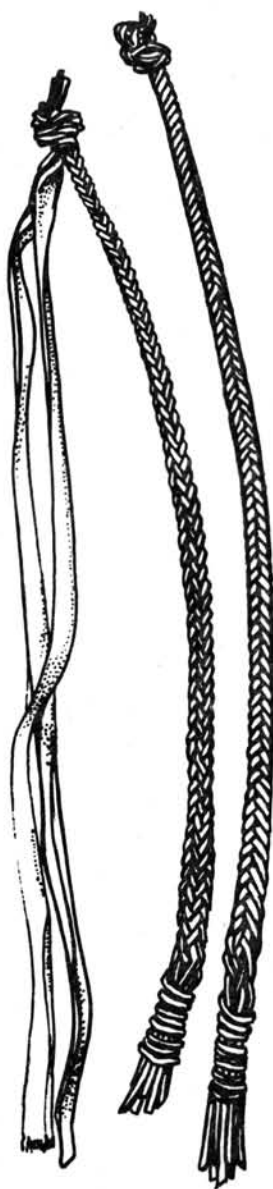
Megjelent: Pesovár Ferenc, Fejér megyei népi táncok I. Alapi táncok. Alba Regia I. (1960) 125 p. 25. dallam. A tánc leírása ugyanott közölve.

SZOKÁSDALLAMOK

jeles napok: 18 - 23.

lakodalmás: 24 - 28.

sírató: 29.

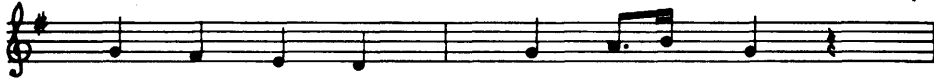
← Siba korbácsok. Pázmánd, Tordas, (IKM Lelt.: 59.4.1., 62.59.1.)

18.

♩ = 104

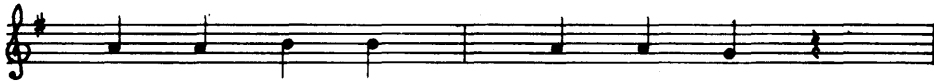
Csén - des, csén - des az éj - sza - ka,

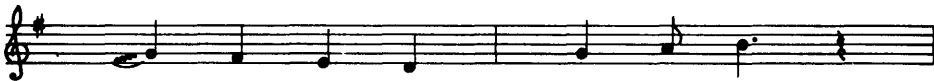
Jo - ha - im - mal vol - nék va - la,

Hall - juk az an - gya - lo - kat zén - ge - ni,

Gló - ri - át ki - ál - ta - ni.

Ki - ált - ják a gló - ri - át,

Szent - sé - ges szűz Má - ri - át.

Székesfehérvár—Felsőváros,
Fister Istvánné sz. Gaál Anna 1903.

Pesovár F., 1978.
Lej. Kneifel

A karácsonyi bölcsőcske (betlehemes játék) dallama I.

Változata megjelent: Volly István, Népi játékok.II. 79. p.
A Magyar Népzene Tára II. Jeles napok. 386. I. dallam.

19.

♩ = cca 88-100

1. O tá József mit gondolt,
 hogy is-tál-lót választott-tál,
 ilyen ke-mény i-dő-be,
 Jézus szü-le - té-sé-re?

3. vsz. 2.3. vsz.

2. Mészárlták a fülházasokat,
 És a vendégfogadókat,
 Nincs hele a Jézusnak,
 Nincs hele a Jézusnak.

3. Szállj be József Máriával,
 Született kis Jézuskával,
 Ez lakjon mi szívünkbe'
 Ez lakjon mi szívünkbe'!

Székesfehérvár—Felsőváros,
 Fister Istvánné sz. Gaál Anna 1903.

Pesovár F., 1978.
 Lej. Kneifel

A karácsonyi bölcsőcske (betlehemes játék) dallama II.

Változata megjelent: Volly István, Népi játékok II. 79. p.
 A Magyar Népzene Tára II. Jeles napok. 386. II. dallam.

20.

♩ - cca 88

1. Mēny- ből az an- gyal lē - jött hoz - zá - tok,
pász - to - rok, pász - to - rok,
Hogy Bāt- le - hēm - be si - et - ve mēn - vén,
lás - sá - tok, lás - sá - tok.
1)
2. vsz.

2. Istennek fia, aki született
Jászolyban, jászolyban.
Ő leszén nékték, üdvözítőtok,
Valóban, valóban.

Székesfehérvár–Felsőváros,
Fister Istvánné sz. Gaál Anna 1903.

Pesovár F., 1978.
Lej. Kneifel

A karácsonyi bölcsőcske (betlehemes játék) dallama III.

21.

♩ = 98

Ö - rő - mest rin - gat - lak, szí - vem - ből ó - hajt - lak,

a - ludj, a - ludj.

A - lud - jál el é - dős na - pom fé - nye,

az ő - rőm - nek ér - ted egy re - mé - nye,

Ö - rő - mest rin - gat - lak, szí - vem - ből ó - hajt - lak,

a - ludj, a - ludj!

1)

Székesfehérvár—Felsőváros,
Fister Istvánné sz. Gaál Anna 1903.

Pesovár F., 1978.
Lej. Kneifel

A karácsonyi bölcsőcske (betlehemes játék) dallama IV.
Az éneket következetesen a refrénnel kezdik.

Változata megjelent: Volly István, Népi játékok II. 80. p.
A Magyar Népzene Tára II. Jeles napok. 386. III. dallam.

22.

♩ = 98

Má - ri - a in - dul - junk,

Jé - zus a mi U - runk,

ter - jesz - sze ránk ál - dá - sát,

az ő szent ko - ro - ná - ját!

É - ház - nak u - rá - ra,

bol - dog - sá - got ki - vá - nunk u - to! - já - ra!

Székesfehérvár—Felsőváros,
Fister Istvánné sz. Gaál Anna 1903.

Pesovár F., 1978.
Lej. Kneifel

A karácsonyi bölcsőcske (betlehemes játék) befejező dallama V.

Szövegváltozata megjelent: Volly István, Népi játékok II. 80. p.
A Magyar Népzene Tára II. Jeles napok. 572. p.

A „BÖLCSŐCSKE” JÁTÉK

Szereplők: Szűz Mária, Szent József, I. angyal, II. angyal, III. angyal, IV. angyal (kísérő)

Szűz Mária körülbelül 8 éves lányka, az I–IV. angyal körülbelül 14–15 éves. Szűz Mária fejét és vállát fehér kendő takarja, neki és az angyaloknak fehér kesztyű van a kezén. Az angyalok hajukat befonják, és fehér mirtuszkoszorút tesznek a homlokukra. A koszorú folytatása – szalagra kötött mirtuszágacsok füzére – lefut egész a derékig. A leányok blúza, a keményre vasalt, berakott szoknyája, a csipkés köténye és a harisnyája hófehér, csak a cipője (magasszárú, gombos), vagy csizmája fekete. Az angyalok halványkék szalagot kötnek keresztbe a vállról a csípőig. A csokorra kötött szalag végén csengő függ. Az angyaloknál gyertya van. Mária kezében bölcső; kicsi mása annak a bölcsőnek, amilyenben a székesfehérvári gyermekek növekednek. Fából faragják és befestik. Fehér ingbe öltöztetnek egy játékbabát és a bölcsőbe fektetik. Szent József megszemélyesítője 12–14 éves fiú, szakállat és bajszot köt, kifordított asztrahán-sapkát, fekete kabátot, nadrágot, csizmát és botot visel, vagy ingbe, gatyába és fokossal jár. Az idősebb kísérő lámpával világítja az utat a „szent család” előtt. Ő kopogtat az ajtón és belépéskor meggyújtja az angyalok gyertyáit.

Kísérő (kopogtat az ajtón és szól):

„Be szabad-e menni a köszöntőknek?”

I–II., mögötte a III–IV. angyal (belép. Az I. angyal széket tesz középre, szembe a bejáráttal. A szék négy sarkához lép egy-egy angyal. Arccal befelé fordulnak és énekelnek. A „Csendes, csendes” c. ének (18.) végén csengetnek. A „Szállj be, József” c. ének szünettel jelzett megállásainál szintén csengetnek. (Lásd az 1938-ban lejegyzett dallamváltozatot.)

Szűz Mária és Szent József („Szállj be...” éneklésekor belépnek. Szűz Mária a székre teszi a bölcst. Mindnyájan letérdelnek. Szűz Mária énekel: „Ó, te József mit gondoltál.” A szünetekre az angyalok csengetnek.) (19.)

Szent József (feláll. Az éneket szinte szavalva mondja. A szünetekre a bottal odasuhint a földre): „Még szállták a fülházakat stb.” (19.)

I–IV. angyal (halkan csenget és énekel. A csengetés végigkíséri az éneket: „Ményből az angyal” verseit éneklük. (20.)

Szűz Mária (két kézzel gyöngéden megfogja a bölcst és énekszóra ringatja. Énekel, az éneket a refrénnel kezdi): Örömet stb... (21.)

(Néha több verset is énekelnek):

„A szép Szűz Mária szent fiának
Így éneké vala kis Jézusnak:
Örömet ringatlak
Szívemből óhajtlak
Aludj, aludj!”

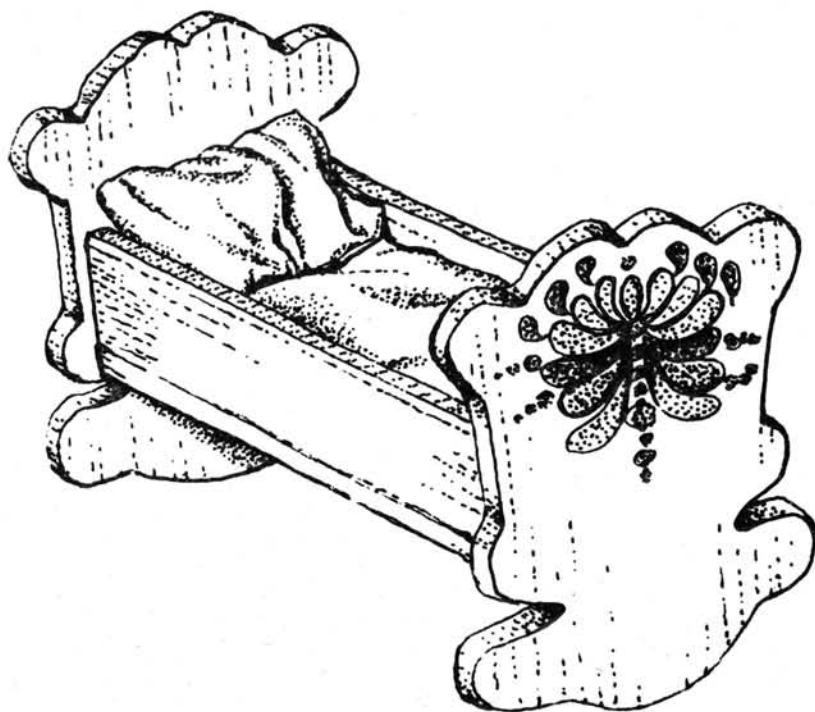
Aludj el fiacskám, rózsaszálam,
Aludj el zöld ágam, kis violám,
Örömet ringatlak,
Szívemből óhajtlak,
Aludj, aludj!

Mindnyájan (énekelnek „Mária induljunk.” Szűz Mária feláll és a bölcsővel körbejár, vele lép Szent József, végül két-két angyal. Ének közben elvonulnak. (Az ajtóban mondják): Dicsértessék a Jézus Krisztus! (22.)

A köszöntők az est sötétjében mentek házról házra, messzi utcákba. A köszöntés karácsony előtti héten kezdődött és a szentestéig tartott. A köszöntésért pénz járt. A pénzt távozáskor a perselybe kérte a kísérő. Ebből részt kapott ő és a nagyobb szereplők. Szűz Mária megszemélyesítője ritkán kapott a pénzből; neki cukorral, kiflivel kedveskedtek a házaknál, amikor gyenge gyermek létére hóban, sárban, fagyban és sötétben – gyakran el is esve – fáradhatatlanul vitte a kis Jézus bölcsőjét.

A „bölcsöcske” játékot Volly István 1938-as gyűjtése alapján közöljük.
Megjelent: Volly István, *Népi játékok* II. 78–81. p.

A játékot a Székesfehérvári Múzeumegyesület újírtotta fel 1938-ban. Emlékezet szerint az I. világháború után, a 20-as években még szokásban volt.

„Bölcsöcske-járáshoz” használt játékbölcső.
Székesfehérvár–Felsőváros, (IKM Lelt. sz.: 38.147.1.–2.)

23.

♩ = 160

1. Zen-dül - jön föl Já - nos han-gos é - ne - kék - kel,
Ver-se - im el - kez - döm győ - nyő - rű rēn - dők - kel,

Ver - se - im el - kez - döm győ - nyő - rű rēn - dők - kel.

2. Valamennyi csillag
ez magos égén van,
Valamennyi fűszál
e kerek földön van,
Annyi áldásokkal
áldja még az Isten!

3. Adjon az Úristen
erőt, egészségét,
Holta után pedig
örök dicsőségét,
Vigye lelkét a mennybe,
örök dicsőségbe!

Hercegfalva (Mezőfalva),
László József (45).

Rajeczky, 1937.

János-napi köszöntő. Az utolsó ütem ismétlésekor felgyorsul. A gyermekek még hozzáteszik ugyanarra a dallamra „Kácsa van a vízbe”, vagy „Kerek ez a zsémle”. V. ö. a dallamot „Ah hol vagy magyarok”, egyházi népénekekkel. Tárkányi Béla József: Katholikus Egyházi Énektár. Egerben, 1874. 316. dallam.

Megjelent: A Magyar Népzene Tára II. Jeles napok. 888. dallam.

24.

Duny - hám pár - nóm de kur - ta,

Ki - ma - rad - tam a - lú - la,

Hi - szem az is - tent, va - la - ha,

Pá - ro - san nyug - szom a - lat - ta.

Mány,
Fridrich Józsefné sz. Perlaki Anna (78).

Kodály, 1922.

Lakodalmi ágyvivő dal.

Megjelent: A Magyar Népzene Tára III/A. Lakodalom. 62. dallam.

25.

$\text{♩} = 126$

Hun - cut a gaz - da,

Ném níz a nap - ra,

Csak a szép assz-szony-ra

Hun - cut a ven - dég,

Mer' min-dig in - nék,

Ha vó - na, ha vó - na.

1) 2)

Csabdi,
asszonyok

Kodály, 1922.

Menyasszonyi kísérő dallam.

Megjelent: A Magyar Népzene Tára. III/A. 325. dallam.

26.

♩ = cca 144

Ká - csa van a viz - be,

Bor van az ü - veg - be,

Hajt - suk, hajt - suk,

Hajt-suk ki be - lő - lel

Mány,
idősebbek

Kodály, 1922.

„Mikor a menyasszony kiissza a bort és kezdik a menyasszonytáncot” – írja Kodály az előadók megjegyzését.
Kodály 30 év körüliektől is hallotta, de sokkal kopottabb, jellegtelenebb változatban.

Megjelent: A Magyar Népzene Tára III/B. 64. dallam.

Mustármag. Aprószenteki korbács. Alap, (IKM Lelt. sz.: 60.4.1.)

27.

Quasi giusto, Moderato ♩ = 58

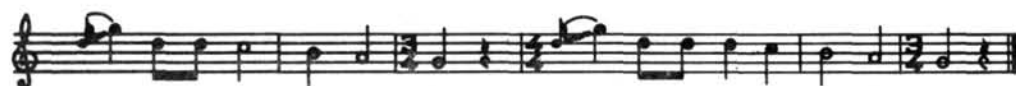
Kér-jük a - lá - za - to - san, kér-jük a nász-nagy u - ra - kat,

A ke - zünk-höz ki - ad - nánk pár-já - val a vő-le-gény u - run - kat,

Lá - bam hány-ja mó - do - san, vé - lük bá - nunk o - ko - san,

Kér-jük a - lá - za - to - san, kér-jük a nász-nagy ú - ra - kat.

„Légyenek szívesek a násznagy urak, adják ki a vőlegény urunkat a párjával” (vagy nyoszolyóasszonyt, koszorúslányokat).

Alap,
Garbacz Györgyné sz. Vámosi Julianna 1898.

Pesovár F., 1959.
Lej. Halmos

A lakodalmi vacsora után a menyasszonyt kikérő dallam, amelyre felgyorsítva, táncoltak is. A Mezőföldön elterjedt dallam. Lakodalomban a táncot a vacsora után, a menyasszony asztaltól való kikérésével kezdték meg. Az első vőfény kérte ki a menyasszonyt a násznagyoktól. Ez a következőképpen történt. A vőfély énekszóval először a nyoszolyóasszonyt, majd a koszorúslányokat kérte ki. Ekkor a nyoszolyóasszonnyal rendszerint a férje, a koszorúslányokkal pedig a vőfélyek táncoltak. A koszorúslányokat egyenként – vagy ha a násznagy megengedte – együtt kérte ki. A menyasszony kikérésére utoljára került sor, s azt egyedül, de legtöbbször párjával a vőlegénnyel együtt adták ki a násznagyok. Akkor felállították a menyasszonyt az asztalra és megnézték, hogy nincs-e valami hibája. Ha a legények vacsora közben ellopták a cipőjét, megkezdődött a veszekedés, alkudozás. A násznagyoknak kellett a legényektől kiváltani a cipőt olyan összegért, amit a vőfélyek szabtak meg. Miután a vőlegény táncolt a menyasszonnyal, megkezdődött az általános tánc. Az 1950-es években Alapon a menyasszony asztaltól való kikérésének ez a formája már nem volt meg, de a pusztákon néha még előfordult.

Megjelent: Pesovár F., Fejér megyei népi táncok I. Alapi táncok. Alba Regia I. (1960) 115. p.

28.

♩ = 120

Vidd el ör - dög vidd, vidd, vidd, vidd,

Vidd el ör - dög vidd, vidd, vidd, vidd,

Vidd el ör - dög, vidd el a Ko - vács Ju - lit.

(szöveg nélkül)

1) Népies hangszeres műzenei hatásra sokan itt *cisz*²-t énekelnek.

Soponya,
Takács Istvánné sz. Bozsoki Mária (67).

Pesovár F., 1966., 1973.
Lej. Vikár L.—Kneifel

A menyasszonykikérő gyertyástánc dallama. Vacsora után az első „vőfény” ujjai közt égő gyertyákkal kikérte előbb a nyoszolyóasszonyt, majd a koszorúslányokat, végül a menyasszonyt. Mindegyikkel „egy párat fordult” majd továbbadta a „segédvőfényeknek”. Miután „egy párat” körbetáncoltak, „kiszalajtották” a menyasszonyt a vőlegényhez, aki már az ajtóban várta. Kimentek és átöltöztették a menyasszonyt menyecske ruhába, a menyasszonytáncához.

29.

Parlando ♩ = 96 – 98

Jaj, Ma-ris -kám, Ma-ris - kám drá- ga kis lē - já - nyom, a - ra -nyos
 én- gya -lom, de ha -mar itt hagy-tál ben-nün- ket! j-Jaj Is-te -nēm,
 Is- te - nēm, drá -ga jó é - dēs a - pánk, mi lesz most már ve-lünk?
 Jaj, a -ra-nyos ap-tyu - kom, drá -ga jó ap -tyu - kom, mért hagy-tál
 itt en - gēm, mi lesz majd én ve -lem? Jaj, Is- te-nēm, Is- te-nēm,
 drá - ga jó é - dēs - a - nyám, de ór - ván ma-rad - tunk!

Perkáta,
 Mosonyi Jánosné sz. Tepszics Mária (64).

Martin – Pesovár F., 1961.
 Lej. Kiss

Sírató. Lányát, szüleit, férjét siratja. Töredék.

Megjelent: A Magyar Népzene Tára V. Síratók. 61. C. daltám.

Fejfa. 1883. Cece, (IKM Lelt. sz.: 56.1.1.)

BALLADÁK

30-55.

← Kampófej. 1892. Adony, Lajosmajor, (IKM Lelt. sz.: 13.112.1.)

30.

Parlando ♩ = 80

Fe - hér Lász-ló lo - vat lo - pott,
1) —

A fe - ke - te ha - lom a - latt,
2) 3)

Min - dën nye - rëg szër-szó - mos - tul,
4) 3)

Csi - kó - fé - kes kan - tó - ros - tul.
1) 2) 3) 4) 3)

felv. előtt

Dunapentele (Dunaújváros—Óváros)

Bartók, 1906.

Megjelent: Bartók Béla, A magyar népdal. Bp. 1924. 32. dallam.

Az egyik változatát más töredékes dallammal Tácon a következőképpen énekelték:

1. Fehér László lovat lopott,
A Fekete halom alján,
Ostorával nagyot durrant,
Még hallotta Göncöl vára.
2. Még hallotta Göncöl vára,
Fehér Lászlót el is fogták,
Még tudta jezt Fehér Anna,
Lészaladt az istállóba.

3. Nyergeld kocsis a lovat
Rakjál rája szinaranyat,
Rakjál rája szinaranyat,
Holnap mēgyék messze utra.

(a dallam második felére)

Holnap mēgyék messze utra,
Bátyám szabadítására,

4. Adjon Isten gönci bíró!
Aggyon Isten, aggyon Isten!
Hoztam nékéd szinaranyat,
Szabadítsd ki a bányámat.
5. Ném kell nekém szinaranyad,
Háljál velem éggy éjszaka,
Háljál velem éggy éjszaka,
Szabad lész bátyád hajnalra,
6. Fehér Anna sémmit sém szólt,
Végig siet a folyosón.
Folyósóról, folyósóra,
Siet a börtön ajtóra.
7. Édes bátyám Fehér László,
Ébren vagy-é vagy még alszol?
Édes bátyám Fehér László,
Hallod-é mit mond a bíró?

(a dallam második felére)
Háljak vele éggy éjszaka,
Szabad lészél már hajnalra.
8. Nē hálj yéle /a disznóval
Akasztófáralóval.
Bátyádnak fejét véteti,
A lányságodat elvészti.
9. Fehér Anna sémmit sem szól,
Visszasiet a folyosón.
Folyósóról, folyósóra,
Mēgy a bíró szobájába.
10. Éjfélt után már hajnalba,
Mi csörög lēnn az udvarba?
Lovad viszik itatásra,
Zabla csörög a szájába.
11. Fehér Anna sémmit sém szól,
Végig siet a folyosón.
Folyósóról folyósóra,
Szalad a börtönajtóra.
12. Édes bátyám Fehér László,
Ébren vagy-é, vagy még alszol?
Felelik a többi rabok,
Nē keresd már a bátyádat.

(a dallam második felére)
Elhurcolták még az éjjel,
Láncra verve kivégzésre.
13. Fehér Anna sémmit sém szól
Visszasiet a folyosón,
Folyósóról folyósóra,
Mēgy a bíró szobájába.
14. Mēgátkozni nēm szokásom,
De ha mēgfog én nēm bánom.
Mosdóvized vérré váljon,
A bátyámnak fejét vetted,
*A lányságomat elvetted!

*a IV. dallamsor ismétlésére

Tác,
Hajdók Ferenc (55).

Pesovár F., 1970.

31.

Parlando ♩ - cca 72

1. Uj a csiz - mán, vá - gott or - ru, szé - ge - di,

A pa - ri - pám vi - lá - gos pej, bács - ka - i,

Bács - ka ja - latt el - lop - tam két pej lo - vat,

Mi - re vör - radt, rám is ver - ték a va - sat.

2. vsz.

2. Arra kérem kommiszárus urakat,
Né veressék rám az egész vasakat,
Hajtok ürüt, két selém kost az urnak,
Bocsásson el az ur engem szabadnak.

Perkáta,
Mosonyi József sz. 1888.

Martin—Pesovár F., 1961.
Lej. Kneifel

32.

Poco rubato $\text{♩} = \text{cca } 72$

Ném mesz-sze van i - de Kis - mar - git - ta,

Kö - rös - kö - rül foly - ja azt a Ti - sza.

Ti - sza part -ján van egy hí -rész csár - da,

Ab - ba mu - lat egy bé - tyár bu - já - ba.

Baracs,
férfi

Bartók, 1906.

Botfej. Székesfehérvár, (IKM Lelt. sz.: 34.20.1.)

33.

Parlando ♩ = 84

1. Há - rom bē - tyár a csár - dá - ba,

Igy gon - dol - ko - dik ma - gá - ba,

Igy gon - dol - ko - dik ma - gá - ba,

Ho - vá mēn-jēn éc - ca - ká - ra.

2. vsz. 2. vsz. 3. vsz.

2. Ég közülük kitalálta,
Özvegyasszony ablakára,
Özvegyasszony ablakára,
Annak van ég barna lánya.	5. Fölkeltlek én ojan jókor,
Éjfél után éggy órakor,
Még a kutyák sem ugatnak,
Irigyeim mind alusznak.
3. Az ifjabbik bekopogtat,
Van-é gazda idehaza?
Van-é gazda idehaza?
Gyere, babám, az ajtóra.	6. Éjfél után éggy az óra,
Kelj föl betyár ülj a lóra,
Még a kutyák sēm ugatnak,
Irigyeim mind alusznak.
4. Székem is van, lē is ülhetsz,
Ágyam is van lē is fekhetsz,
Nēm fekszēk lē az ágyadra,
Nēm keltesz föl éjfél tájba.	7. Irigyeim sokan vannak,
Mind a kutyák, úgy ugatnak,
Hagyok nekik víg napokat,
Hadd ugassák ki magukat.

Dég,

Bódis Károlyné sz. Danc Mária 1907.

Az egyik változata Dégről közölve: Népünk Hagyományából. (Szerk.: Igaz Mária, Morvay Péter és Simon Józsefné), Bp, 1955. 137. p.

Pesovár F., 1978.

Lej. Kneifel

34.

Parlando [♩ = cca 80]

1. Lē - é - gētt a szent-pé - te - ri ho - dály,
 Be - le - é - gētt szē - gény ju - hász - boj - tár,
 Szám - a - dó - nak nēm lētt sēm - mi kár - ja,
 Be - le - é - gētt sal - lan - gos su - bá - ja.

2. Barna kislány kerüli a hodályt,
 Nēm találja szēgény juhászbojtárt,
 Barna kislány hiába keresēd,
 Rég mēghalt már, ki tēgēd szeretett.

3. Mutassák meg nekēm a sirhalmát,
 Hogy ültessek rajta tēarózsát,
 Hagy terēmjēn rózsát nē töviskēt,
 Mert ő engēm igazán szeretett.

Dunaújváros,
 egy építőmunkás

Balla, 1952.

35.

♩ = cca 82

1. Nēm mesz-sze van i - de Kis Mar - gi - ta,
 Azt a Ti - sza kö - rös kö - rül foly- lya,
 Kő - ze - pi - be a Be - csa - li csár - da,
 Ab - ba mu - lat egy bē - tyár bu - já - ba.

1a) 2.4.5.6. vsz. 1b) 3. vsz. 2) 2. vsz. 3) 2.4.5. vsz. 4a) 3.4.5. vsz.
 4b) 6. vsz. 5) 3. vsz. 6) 6. vsz.

2. Onnét alol jönnek a zsandárok,
 Már messziről ragyog a csákójuk,
 Elöl jön a zsandárok hadnagya,
 Egyenlően bé Kismargitára.
3. Kocsmárosné jó estét, jó estét!
 Hát ez a szép pej paripa kijé?
 Jó bort iszik ennek a gazdája,
 Most jött ide nincs egy félórájjo.

4. Küldje hát ennek a gazdáját,
 Nem bántjuk mi, ha megadja magát,
 Ki sēm megyék még sēm adom magam,
 Kinek tetszik hajtsa el a lovam.
5. A lovamat nēm annyira bánom,
 Csak a nyeret, szērszámot sajnálom,
 Nyerég alatt a bugyellárisom,
 Abba hever százezēr forintom.

6. Éggyet adtam ehho paripaér'
Másik ezret rávaló szerszámér',
Harmadikat egy szép szölke kislányér',
Kit nem adnék szélés é világér'.

Tác,
Németh József (74).

Pesovár F., 1970.
Lej. Kneifel

Pásztorbot fogantyúja. 1888. Csákvár, (IKM Lelt. sz.: 13.50.1.)

36.

Parlando ♩ = cca 106

1. On-nand a - lol jön - nek a zsan - dá - rok,

Még mesz-szi-ről fény-lik a kard ná - lok,

E - lől jön a zsan - dá - rok káp - lár - ja,

É - gye - nőt a lő - bu - ki csár - dá - bo.

1a) 1b) 2) 3a) 3b) 3b)

2.vsz. 3.vsz. 3.vsz. ism-kor 2.vsz. 3.vsz. ism-kor

2. Kocsmárosné, szép csárdásné, hejja,
Hát ez a szép pej paripa kié?
Jó bort iszik annak a gazdája,
Most érkezett, nincs egy félórája.

3. Küldje ki hát, vagy adja még magát,
Vagy pediglén elhajtjuk a lovát!
Ki sém mëgyők, meg sém adom magam,
Kinek tetszik, hajtja el a lovam.

Tác,
Percsics István sz. 1896.

Pesovár F., 1960.
Lej. Kneifel

37.

Parlando [♩ = cca 84]

1. Tul a Ti - szón je - gö - nye - fa ma - gö - ba,
 Bar - na ju - hász fu - ru - lyá - zik a - lat - ta,
 Fu - ru - lyá - szó el - hal - lat - szik mesz - szí - re,
 El - hal - lat - szik End - re bá - ró kert - je - be.

<p>2. Endrész báró befogat a hintóba,
 Félvágat a számadó udvarára,
 Megkérdi a számadótól magától,
 Merre látta a nagyságos kisasszonyt?</p> <p>3. Ném láttam én báró uram ha mondom,
 Három napja nem látom a bojtárom,
 Három napja nem látom a bojtárom,
 Bizonyára véle van a kisasszony.</p> | <p>4. Endrész báró hintót küld a lányáér'
 Három zsandárt meg a juhász bojtárér'
 Neked lányom kastély van a számodra,
 A juhásznak készül az akasztófa.</p> <p>5. Arra alá ácsolják már azt a fát,
 Amelyikre barna juhászt akasztják,
 Fujja a szél gyócs ingét, gyócs gatyáját,
 Más öleli Endrész báró leányát.</p> <p>6. Még azt mondják a kocsnába ne menjek,
 Mert megvernek az emberek engemet,
 Fekete gyász hófehér a jegykendőm,
 Báró kisjány volt az első szeretőm.</p> |
|--|--|

Tác,
 Lédeci József (41).

Pesovár F., 1970.
 Lej. Kneifel

38.

Poco rubato ♩ = 80-88

1. Mēg - ōl - tek ēgy le - gēnyt

E - zēr fo - rint - jđ - ért,

Du - ná - ba is be - ve - tēt - ték

Pej pa - ri - pđ - jđ - ért.

1) 2) 3) 4) 5)

3.4.5. vsz. 5. vsz. 2. vsz. 5. vsz. 2.3.4.5. vsz.

6) 7) 8) 9)

2.3.5. vsz. 2. vsz. 3.4. vsz. 2.4. vsz.

2. Duna nēm vĕtte be,
Partjára kitĕtte,
Arra mĕnt ēgy hajóslegény,
Hajójába tĕtte.
3. Arra mĕnt az apja,
Kelti, de nēm hallja,
Sárga sarkantyus csizmája,
Lábára van fagyva.

4. Arra mĕnt az anyja,
Kelti, de nēm hallja,
Szép fekete göndör haja,
Vállára van fagyva.
5. Arra mĕnt galambja,
Kelti, azt mĕghallja.
Felkelĕk, kedves galambom,
Nēm vagyok mĕghalva.

Mány,
Rötröcz Lajos (58).

Kodály, 1922.

39.

♩ = 84

1. Lá - nyom, é - des lá - nyom,

Mi ba - jod tē - né - ked,

Hogy i - lyen rö - vid lett

A szok - nyád e - le - je?

2. vsz. 4. vsz. 3. vsz. 7.9. vsz. 5.7.10. 6.8. vsz. 9. vsz.

2) 3) 4a) 4b) 5) 7)

2. vsz. 5. vsz. 2.5.7. vsz. 4. vsz. 3-8.10 vsz. 4-8. vsz.

2. A szabó jól szabta,
A varró jól varrta,
Verje még az Isten,
Aki jelfrontotta.	4. Anyám édesanyám,
Hol van az én babám,
Hol van az én babám,
Londonba Ridolfba?
3. Verje még, verje még,
Veretlen se hagyja,
Aki ja más babáját,
Igazán megcsalja!	5. Lemént a folyóra,
Lábát mosogatja,
Lábát mosogatja,
Szívét vigasztalja.

6. Nincsen ott, nincsen ott,
Ismeretlen anyám.
Hol van az én babám,
Londonba Ridolfba?

7. Bemént a kiskertbe,
Virágját nézeli,
Virágját nézeli, a
Szívét vigasztalni.

8. Nincsen ott, nincsen ott,
Ismeretlen anyám.
Hol van az én babám,
Londonba Ridolfba?

9. Bemént a szobába,
Léfeküdt az ágyra,
Léfeküdt az ágyra, ja
Ződ paplanyos ágyra.

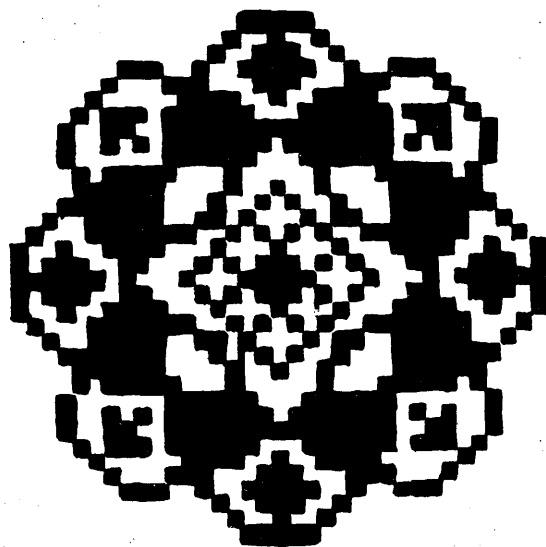
10. Bemegy a vőlegény,
Letérdel előtte:
Vérém a véreddel,
Testem a testeddel

11. Egy sirba nyugodjék,
Egy patakba folyjék!
(vége a felvételnek)

Alap,
Varga Józsefné sz. 1912.

Pesovár F., 1959.
Lej. Paksa

Gyakorlati felhasználásnál a 11. versszak töredékét a dallam második felére énekeljük.

Oltárterítő motívuma (keresztöltéssel). 1735. Bicske, (IKM Lelt. sz.: 44.42.1.)

40.

1. Éggy asszonnak, asszonnak,
Tizenkét lánya van,
A tizenkettedik,
Londonba Ridolfba.

2. Lá - nyom, é - dös lá - nyom,

Mi ba - jod tē - nék - kēd?

A szok - nyód e - le - je,

Oly rö - vid lētt né - kēd.

1. vsz. 1. vsz. 9. vsz. 20. vsz.

3. A szabó jól szabta,
A varró jól varrta,
Verje még az Isten,
Aki jelrontotta!	5. Hóhérok, hóhérok,
Vigyétek lányomat,
Vigyétek lányomat,
Az akasztófára!
4. Verje még, verje még,
Veretlen sē hagyja,
Aki ja babáját,
Igazán megcsalja!	6. Anyám, édesanyám,
Adjál egy fél órát,
Ha nem adsz fél órát,
Adjál egy minutát!

<p>7. Hadd irjak levelet,
Kis Király Miklósnak.
Ha élve találna,
Londonba Ridolfba.</p> <p>8. Fécském, édes fécském,
Vidd el a levelem,
Vidd el a levelem,
Kis Király Miklósnak!</p> <p>9. Ha alval(!) találod,
Tedd a párnájára,
Ha ebédnél találod,
Tányérjára tegyed!</p> <p>10. Szakácsné, szobalány,
Né terits énnékem,
Mégjött a jászlevél,
El kell menni nékem.</p> <p>11. Kocsisom, kocsisom,
Fogjál be hat lóra,
Fogjál be hat lóra,
Szébbikre, jobbikra!</p> <p>12. Úgy mēnjünk, mint a szél,
Vagy mind a gondolat,
Ha jélve találánám,
Londonba Ridolfba.</p> <p>13. Jó napot, jó napot,
Ismeretlen anya,
Hol van az én babám,
Londonba Ridolfba?</p> <p>14. Kimēnt a kűs ker'be,
Virágját nézeni,
Virágját nézeni,
Szívét vígasztalni.</p> | <p>15. Nincsen ott, nincsen ott,
Ismeretlen anya,
Hol van az én babám,
Londonba Ridolfba?</p> <p>16. Elmēnt a szomszédba,
Szomszédasszonyához,
Szomszédasszonyához,
Lán barátnejához.</p> <p>17. Nincsen ott, nincsen ott,
Ismeretlen anya,
Hol van az én babám,
Londonba Ridolfba?</p> <p>18. Elmēnt a folyóra,
Lábát mosogatni,
Lábát mosogatni,
Szívét vígasztalni.</p> <p>19. Nincsen ott, nincsen ott,
Ismeretlen anya.
Hol van az én babám,
Londonba Ridolfba?</p> <p>20. Mi tőrés, tagadás,
Ki köll ezt vallani,
Oda be aluszik a,
Ződ selēm ágyábo.</p> <p>21. Bemēgy a vőlegény,
Bánat-örömébe,
Bánat-örömébe,
Kést szur a szívébe.</p> <p>22. Vérēm a vérēddel,
Egy patakba folyjon,
Testēm a testēddel,
Egy sirba nyugodjon!</p> |
|--|---|

Alap,
Ulicza Jánosné sz. Bernáth Rozália 1906.

Pesovár F., 1974.
Lej. Paksa

Az adatközlő egyik énekelt változata megjelent: Pesovár Ferenc, Adatok egy balladatípus elterjedéséhez. Az István király Múzeum Közleményei, E.sorozat. 3. sz. Székesfehérvár, 1959. 83. p.

41.

♩ = 92

1. Csá - ki Vil - ma ki - ment a kis - kert - be,
 Lē - ult ott egy cid - rus - fa tö - vé - be,
 Há - rom zsan - dár o - da ki - őlt né - ki,
 Vi - győzz Vil - ma mer' még - fog va - la - ki!

<p>2. Csáki Vilma nem vette tréfának,
Elmént ott egy közeli csárdábo,
Kocsmárosné ráparancsol lányára,
Tíz litër bort hozzá' föl Vilmának.</p>	<p>3. Csáki Vilma a borát nem issza,
Kilenc zsandár az ajtót benyissa,
Csáki Vilma sok gonosz tettédet,
Hová tettéd öt szép gyermekédet?</p>
<p>4. Kettőt tettem a Tisza vizébe,
Kettőt még a citrusfa tövébe,
Ötödiknek mos' vagyok gyilkosa,
A szerelém visz engemet arra.</p>	

Székesfehérvár–Felsőváros,
 Horváth Ferenc (58).

Pesovár F., 1970.
 Lej. Kneifel

42.

Poco rubato ♩ = 72

1. Pat - kó Sán - dor zö - rög a zöld er - dő - be,

l - jeg - bo - jog, nem ta - lál ki be - lő - le.

Nyár - fa le - vél a duny - há - ja, pár - ná - ja,

Gon - dol - ko - dik, le - fe - kü - gyön - e rá - ja.

4. vsz.

2. Patkó Sándort a Bakonyba jelfogták,
Igenyösen Veszprém felé hajtották,
Elejbe jáll őrmester ur kapitány,
Hány lovat loptál el Sándor a pusztán?

3. Nem loptam én sënki ökrét, sëm lovát,
Nëm szakítottam el sënki guláját,
Csak kétfelül álltam el az utakat,
Kiraboltam a nagyságos urakat.

4. Patkó Sándor de sok bankót elloptál,
(az) Ügyvédeknek belülle nem juttattál,
Lerugom a hegyësorru csizmámat,
Abbul adok az uraknak ötszázat.

Perkáta,
Mosonyi József sz. 1888.

Pesovár F., 1966.
Lej. Vikár L.

43.

Poco rubato ♩ = 86

1. Pat- kó Pis - tát a Ba - kony- ba még- fog - ták,
 l- ge - nē -sen Veszp-rém fe - lé haj- tot - ták,
 E - lej- be állt ör - mes - tēr ur ka - pi - tány,
 Hány lo - vat lop - tál el Pis - ta a pusz - tán?
 1) 2) 3) 4)
 2. vsz. 3. vsz. 2. vsz. 3. vsz.

2. Nēm loptam én sēnki jōkrét sēm lovát,
 Nēm törtem föl sēnkinek istállóját,
 Elállottam kétfelül az utakat,
 Kiraboltam a nagyságos urakat.

3. Patkó Pista, de sok bankót elraktál,
 Abból még az uraknak sē juttattál,
 Lērugom a hēgyēsorru csizmámat,
 Abból adok az uraknak hatszázat.

Perkáta,
 Király István (76).

Pesovár F., 1970.
 Lej. Kneifel

44.

Parlando ♩ = cca 82

2. vsz. 2. vsz.

2. Szegény Patkó, de sok pénzt elraboltál,
Az uraknak csak egy krajcárt sēm adtál,
Lērugom a hēgyēsorru csizmámat,
Abból adok az uraknak hatszázát.

Lovasberény,
Nagy János sz. 1882.

Pesovár F., 1958.
Lej. Kneifel

45.

$\text{♩} = 12$

1. Bar-na Ja-nit ā-ra kér-te ba-báj-ja,

U-ti-tár-sát küld-je a más-vi-lóg-ra.

U-ti-tár-sa lē-fe-küdt a zöld fű-be,

Bar-na Jan-csi kést nyo-mott a szí-vé-be.

1a) 1b) 2a) 2b) 3)

2. vsz. 3. vsz. 2. vsz. 3. vsz. 2.3. vsz.

4) 5) 6) 7) 8) 9) 10)

2. vsz. 3. vsz. 2. vsz. 2. vsz. 3. vsz. 3. vsz. 2. vsz.

2. Kár vót néked Barna Jancsi ezt tenni,
Égy kislányér' a hű komádat megölni,
Cséndbiztos úr, régóta ellenségem,
Ez a kislány, ha nem lész feleségem.

3. Ára alá faragják a bitófát,
Amélyikre Barna Jancsit akasszák,
Fujja a szél vérés ingét, gatyájját,
Más öleli Barna Jancsi babáját.

Dég,
Bódis Károlyné sz. Danc Mária 1907.

Pesovár F., 1978.
Lej. Paksa

46.

Dunapentele (Dunaújváros—Óváros)

Bartók, 1906.

Bartók csak a dallam szövegének első sorát jegyezte le: „Kocsmárosné, nékem halat süsön kend stb.”. Ezért Vikár Béla reszneki (Zala m.) gyűjtésének szövegét közöljük. Kodály—Vargyas: A magyar népzene. Bp. 1952. 458. dallampélda.

47.

Parlando ♩ = cca 98

1) 2)

1. Zá - por - e - ső csor - dul a ma - gas ég - be,
Hull a könny a két sze - rel - mes szé - mé - bul,
Min - den csepp - je azt si - rat - ja jaz ég - nek,
Két sze - rel - mest most ad - nak át a föld - nek.
1) 2)
6.7. vsz. 2.5.6. vsz.

<p>2. Kovács Érszi, úgy nevezték a lőánt,
Aki megért szép tizénkét tavaszát,
Szabó Gyula volt neki a kedvese,
Aki Érszit tiszta szívből szeretete.</p>	<p>4. Mikor eztet Szabó Gyula megtette,
Gyilkos fegyvert önmagára szegelte,
Egy dörrenés, már őnéki is vége,
Ő is szegény hóttan rogyott a földre.</p>
<p>3. Kovács Érszi Szabó Gyulát így kérte,
Egy-két golyót eresszén a szívébe!
Mikor eztet Kovács Érszi kimondta,
Élős golyó szívét kérésztűlfúrta.</p>	<p>5. Ott fekszenek mind a ketten meghólva,
Kovács Érszit édesanyja siratja,
Végig-végig mént az uccán zokogva,
Agyonlőtték égyetlenegy lányomat.</p>
<p>6. Gyertek lányok, öltözzetek fehérbe,
Gondoljatok az igaz szerelémre,
Így nyílik ki a szerelém virágja,
Sok szép kislánt visz a gyászos sirjába.</p>	

Tác,
Hajdók Ferenc (55).

Pesovár F., 1970.
Lej. Kneifel

48.

♩ = cca 88

1. Jó es - tét, jó es - tét,

Sá - gi bi - ró - né jász - szon!

Itt -hun van-é a lá - nya,

Az én ked - ves ga-lam - bom?

2. 3. 5. 6. 7. vsz. 9. 10. 13. vsz. 12. vsz.
8. 11. 13. vsz.

3a) vsz. 3b) 4) 5) 6a)

2. 7. 8. vsz. 3. 4. 6. 9. 10. vsz. 2. 4. 5. 9. 13. 2. 7-13. vsz.
11. vsz. vsz.

6b) 6c) 7a) 7b)

3. 5. 6. vsz. 2. 4. vsz. 11. vsz. 13. vsz.

8) 9) 10) 11)

4. 6. 8. 10. vsz. 3. 6. 8. 11. 13. 5. 8. 10. 11. 13. 2. 4. 5. 9. 13.
vsz. vsz. vsz.

2. Itthon van, ott benn van,
Az első szobábo,
Jóizűven aluszik a,
Paplanys ágyábo.
3. Mënjen be költse föl,
Küldje jel a bálbo,
Szép selëm szalagját,
Kösse a dërëkáro!
4. Sok aran gyürűjét,
Huzza jaz ujjáro,
Szép mülër (!) cipellőjét,
Huzza föl a lábáro!
5. Hangászok, hangászok,
Rëggelig huzzátok!
Mulatok a rózsámmal a,
Sági biró lányával.
6. Eressz el, eressz el,
Álnok szívü legény,
Mëghalok, mëghalok,
A világból kimúlok.
7. Ha mindjár mëghalsz is,
A világból kimúlsz is,
Ha jaz enyim nëm lëttél,
Másé sëm lëhessél.
8. Verje mëg az Isten,
Azt az édesanyát,
Ki estétől rëggelig,
Nëm látja a lányát!
9. Vesd mëg anyám, vesd mëg,
Halálos ágyamat!
Szép müllër cipellőmet,
Húzd lë ja lábamról!
10. Tele van, tele van,
Piros, aludt vérrel.
Piros, aludt vér a,
Szivemet szorítja.
11. Piros aludt vér a,
Szivemet szorítja,
Karcu dërëkamat,
Majd átolszakítja.
12. Jó rëggelt, jó rëggelt,
Sági biróné jasszony!
Azt hallottam az este,
Mëghalt a mënyasszony.
13. Mëghalt már, mëghalt már,
El is van temetve.
Maj mëgszenved a gazembër,
Érte ja tömlöcbe.

Alap,
Ulicza Jánosné sz. Bernáth Rozália 1906.

Pesovár F., 1974.
Lej. Paksa

Halotti lepedőszél. Tác, (IKM Lelt. sz.: 38.57.1.)

49.

♩ = cca 69

1. Jaj, de szé - lős jaj de hosz-szu ez az út,

A - mē - lyi - ken ki - lenc zsan-dár el - in - dult,

Ki - lenc zsan-dár, ki - lenc kés- sel el - in - dult,

Szép csár- dás - né ud - va - rá - ba be - for - dult.

2. Adjon Isten szép csárdásné jóestét!
Adjon Isten az uraknak szerencsét!
Nő kívánjon szép csárdásné szerencsét,
Még az éjjel szívét járja ez a kés.
3. Szép csárdásné lémént a pincéjébe,
Bort hozott fel az aranyos iccébe,
Ném köll nekünk szép csárdásné a bora,
Rakja ide a pénzét az asztalra.
4. Szép csárdásné kimént a kis kertjébe,
Föltekintett a csillagos nagy égre.
Jó Istenem vëdd hozzád a lelkëmet,
Még az éjjel föld issza a vérëmet.
5. Édes lányom ergye el a városba,
Csináltassál koporsót a számomra,
Nagy bëtüvel irasd rá a nevemet,
Zsandár kése ontja ki az éltëmet.
6. Arra alá gyöngyvirágos temető,
Abba fekszik szép csárdásné legelöl,
Abba fekszik szép csárdásné párjával,
Még avval a kökényszemü lányával.

Tác,
Hajdók Ferenc (55).

Pesovár F., 1970.
Lej. Kneifel

50.

[Moderato]

1. Jó es - tét, jó es - tét, Sá - gi bi - ró asz - szony,
 Itt - hon van - é a lá - nya, a ked - ves ga - lam - bom?
 Itt - hon van, a - lu - szik, a bel - ső szo - bá - ba,
 Men - jén be, költ - se föl, vi - gye el a bál - ba.

1) 2)
 3. vsz. 4. vsz.

(a dallam második felére)

Zöld selémruháját vegye fel magára,
 Tíz pár aranygyűrűt tegyen az ujjára.

2. Tű János, tű álnok, hogy minek hivattál,
 Maj' megtudjuk a bálba, ki fog ki a táncon.
 Huzzátok, huzzátok estétől reggelig,
 Hogy a bíró lánya nő pihenjen sémmit.

3. Átkozott az apa, hétszerte az anya
 Éggyetlenegy lányát bálba elbocsátja.
 Este elbocsátja, reggelig nem látja,
 Reggel nyolc órakor halva viszik haza!

4. Jó réggelt, jó réggelt, Sági bíróasszony,
 Itthon van-é a lánya, a kedves galambom?
 Itthon van, itthon van, ki is van terítve,
 Megbánja/jazt valaki a sötét börtönbe.

51.

♩ = cca 138

1. Ba - lázs Sán - dor sé - tál a gang a - latt,

A fe - je - ből ki - e - sik a ka - lap,

É - dös - a - nyám tő - gye a fe - jem - be,

Ugy - sēm so - ká győ - nyör - kő - dik ben - nem.

2. Balázs Sándor kimént a kiskertbe,
Léült ott egy szép rózsza tövébe,
Nyílj ki rózsza az én kalapomra,
Gyere babám borulj a vállamra.

3. Ném nyílik a rózsza kalapodra,
Nem borulok én már a válladra,
A zsandárok vannak a nyomodba,
Én a tied ném lehetek soha.

(a dallam második felére)

Kilenc zsandár van már a nyomodba,
Én a tied ném lehetek soha.

Tác,
Hajdók Ferenc (55).

Pesovár F., 1970.
Lej. Kneifel

52.

$\text{♩} = 118$

1. Sza-lon - ta - i fáj - ő még a szí - ved?

Hogy még- ől - ted há - rom gyer - mé - ké - det,

Hogy né fáj - na most is ma' még - ha - sad,

Most is a - zér ' ve - rik rám a va - sat.

1) 2)
2. vsz. ism.

2. Szalontai kesely lábú lova,
Nēm áll többé a csárda ajtóba,
Nēm áll többé a csárda ajtóba,
Szalontait halva viszik rajta.

Alap,
Garbacz György sz. 1896.

Pesovár F., 1959.
Lej. Kneifel

53.

♩ = cca 80

1. Kocs-má - ros - né né - kēm ha - lat sūt - tes - sēn,
 Az asz-tal - ra cit - ro - mos bort tē - tes - sēn,
 Ma - ri lá - nyát strá - zsá - ul ki - ál - li - ja,
 Ha zsan-dár jön in-du - ló - ra szó - líj - jön.
 1) 2) 3)

2. A Mariska lőborult nagy ijedten,
Onnand alol hat zsandár jön sebésen,
De ja bétýár nēm vĕtte ezt tréfára,
Főlugrott a fakó lóva hátára.	4. Szépēn kérem én a zsandár urakat,
Hogy a fakót ki nē lőjék alóla,
Mer' a fakó elmēgy az ő útjára,
Engēm pedig vigyenek a fogházba.
3. Mēgy a fakó, mēgy az nagy sebésen,
Igyenēsen a bakonyi erdőbe,
De ja lába mēgbotlott egy gyökérbe,
Szégēny bétýárt elfogták ott fektébe.	5. A fogházba magam vagyok bezárva,
Számlálom az óráimat sorjába,
Óráimat negyedēnként számlálom,
Igy múlik le az én szép ifjuságom.
6. Édēsanyám ha bejön a fogházba,
Rátekint az ő elsárgult fiára,
Nē csodálja, hogy el vagyok sárgulva,
Fél funt kēnyér, hideg víz a számomra.

Tác,
Balogh János (60).

Pesovár F., 1970.
Lej. Kneifel

54.

$\text{♩} = 88-89$

1. Még a ju - hász a szá - má - ron,
 Fe - jér ing - be' bŕ - ga - tyá - ba,
 Réz - fo - kos - sa a ke - zé - be, ke - zé - be,
 Fut a szá - már ű - rő - mé - be.

<p>2. Hova, hova juhász legény?
A siklósi számadóhoz,
A siklósi számadónak lányához,
Az én kedves Mariskámhoz.</p>	<p>3. Későn van már juhászlegény,
Mariskához más legén jár,
A Mariska ő kebelén, kebelén,
Nyugszik már egy másik legény.</p>
<p>4. Juhászlegény bánatábo
Nagyot vág a szamaráro,
Nagyot vág a szamarának a farára,
Visszafordul a tanyáro.</p>	

Székesfehérvár—Felsőváros,
 Horváth György sz. 1908.

Pesovár F., 1970.
 Lej. Kneifel

55.

1. Mi történt a pötöllei vidékén?
Két biciklis agyonlőtte a tejest,
Varga Mári gyöngye szíve mégreped.

♩ = cca 88

2. Ma-gya - rék - nál é - ge - tik még a gyär- tyát,
Ta - lán bi - zon szé- gé' Já - nos vir - raszt- ják,
Én is el - mē - gyek a vir - rasz - tá - sá - ra,
Ró - z sá - t vi - szék a Já - nos ko - por - sá - já - ra.

3. Gyerték lányok, öltözzünk feketébe,
Kísérjük el Jánost a temetőbe,
Elől viszik a köröszőt, koporsót,
Utána já gyász koporsó siratót.
4. Mészólal a pötöllei nagyharang,
Huzza jastat három fehér bus galamb,
Huznak rajta oly szomorú verséket,
Varga Mári gyöngye szíve mégreped.
5. Pötöllei temetőbe van egy sír,
Oda jár a Varga Mári, mindig sír,
Én Istenem, vëdd hozzád a lelkémet,
Ha elvëtted tőlem a szeretőmet.

Tác,
Hajdók Ferenc (55).

Pesovár F., 1970.
Lej. Kneifel

Megjegyzés: Az első strófában a 3. sort nem énekelte.

A közeli Fövenypusztán a következő szövegváltozatát ismerték:

1. Hallottátok Kispötöllén mi történt?
Két biciklis agyonlőtte a tejest,
Két biciklis agyonlőtte a tejest,
Szeretője gyöngé szíve megrepedt.
2. Magyaréknál égetik a kingyőrt, tyát,
Talán bizony Magyar Jánost virrasztják,
Én is elmegyek a virrasztására,
Gyöngykoszorút viszek koporsójára.
3. Gyertek lányok öltözzünk föl fehérbe,
Vigyük ki a Jánost a temetőbe,
Elől viszik a keresztet, lobogót,
Utánna a gyászfekete koporsót.
4. A pötöllei temetőbe van egy sír,
Oda jár a Varga Mária mindig sír,
Én Istenem, vedd hozzád a lelkemet,
Ha elvetted tőlem a szeretőmet.

Tác—Fövenypusztá,
Dénes Istvánné sz. Horváth Ágnes (63).

Dénes, 1977.

BÉRES- , PÁSZTOR -, SUMMÁSDALOK

56-80.

56.

$\text{♩} = 70$

1. Bé - rös - le - gén, jól mēg-rakd a sze - ke - ret,
 Sar - ju - tús - ke bős - kő - di ja te - nye - red!
 Men - nél job - ban bős - kő - di ja te - nye - red,
 An - nál job - ban mēg - ra - kod a sze - ke - ret.
 rakd mēg a sze - ke - re - det!

1) 2)
 felvételen _____

2. Béröslegény mezitláb mēnt sétálni,
 Otthon hagyta a csizmáját vasalni,
 Kilenc kovács nēm merte elvállalni
 Mer nēm tudott rudas patkót ráverni.

Baracs,
 férfi

Bartók, 1906.

Megjelent: Bartók Béla, A magyar népdal. Bp. 1924. 67. dallampélda.
 A Magyar Népzene Tára IV. 349. dallam

57.

Quasi giusto ♩ = cca 68

1. Bé - rés - le - gény, jól mēg - ragd a sze - ke - ret,

Tűs - kés sar - ju bö - kö - di ja te - nye - red!

Men - nél job - ban bö - kö - di ja te - nye - red,

An - nál job - ban rakd mēg a sze - ke - re - det!

1) 2a) 2b)

2. vsz. 2. vsz.

2. Béréslegény mezétláb mēnt szántoni,
A csizmáját otthon hatta vasalni,
Kilenc kovács nēm merte jelvální,
Mer' nēm tudtak rózsás patkót ráverni.

Perkáta,
Nagy Gergely (68) .

Pesovár F., 1970.
Lej. Vig

Az ugrós tánc kedvelt dallama. Perkátán „vėrbung”-nak nevezik.

Megjelent: A Magyar Népzene Tára VI. Jegyzetek. 738. p.

Enyingen a következő szöveggel is énekelték:

Mikor hordom Sárrétéből a szénát,
Két oldalról jól megveröm a Rajnát,
Kityög-kotyog vastengölöm szekerem,
Hogy tudják még, hogy kinek a béröse.

Enying,
Bocsor József (84).

Pesovár E.—Pesovár F., 1960.

Megjelent: A Magyar Népzene Tára VI, 358. dallam

Alapon ilyen szövegét is ismerik:

Béréslegény meghalt az istállóba,
Kitették a holttestét az udvarra,
Igy tunni meg ki az árva ki-ki-ki,
Nem borul a koporsójára sënki.

Alap,
Fekti Józsefné sz. Egyed Julianna 1905.

Martin—Pesovár F., 1958.

Megjelent: Pesovár Ferenc, Fejér megyei népi táncok I. Alapi Táncok. Alba Regia I. (1960)
120. p. 9. dallam.

58.

♩ = 126

1. Bé - rés va - gyok, bé - rés,
Bé - rés - nek sze - gőd - tem,
Sej jön az új esz - ten - dő,
Jön a sze - kér ér - tem.

2. Sajnálom ökrömet,
Vasjáromszögemet,
Sej, cifra ösztökémet,
Barna szeretőmet.

3. Ökröm a rétén,
Gulyám a vetésén,
Taligám a borozdába,
Magam a csárdába.

Alap,
Ulicza Jánosné sz. Bernáth Rozália 1906.

Martin—Pesovár F., 1958.
Lej. Halmos I.

Ugrós tánc dallama.

Megjelent: Pesovár Ferenc, Fejér megyei népi táncok I. Alapi táncok. Alba Regia I. (1960)
120. p. 8. dallam.

59.

$\text{♩} = 144$

1. Bé - rés va - gyok, bé - rés,
Már el is szé - gőd - tem.
Itt van már az őj - esz - ten - dő,
Jön a sze - kér ér - tem.

1)

2. vsz.

2. Sajnálom ökrömet,
Vasjárómszögömet,
Hej /a cifra ösztökémet,
Barna szeretőmet.

Soponya,
Takács Istvánné sz. Bozsoki Julianna (67).

Pesovár F., 1966.
Lej. Vikár L.

60.

♩ = 84

Bé - rés , mēg - halt a bé - rés,

Nēm mond - ja már az ő - kör - nek,

Hogy haj, he - re Rēn - dől

Alap,
Garbacz Györgyné sz. Vámosi Julianna 1898.

Martin—Pesovár F., 1958.
Lej. Halmos I.

Ugrós tánc dallama.

Megjelent: Pesovár Ferenc, Fejér megyei népi táncok I. Alapi táncok. Alba Regia I. (1960)
120. p. 10. dallam.

Juhászcampó. Csákberény, (IKM Lelt. sz.: 13.13.1.)

61.

♩ = 84

Még - halt a bé - rés,

O - da a bé - rés,

Nem mond-ja már az ő - kőr- nek,

Haj hej - re Rén- dől

Perkáta,
Mosonyi József sz. 1888.

Martin-Pesovár F., 1961.
Lej. Kneifel

„Vérbung” (ugrós) dallama.

62.

Parlando-rubato ♩ = cca 80

1. Kon - do - ros - né, szép csár - dás - né, mi ba - jod,

Ta - lán bi - zony el-lop-ták a Mar-csa ne-vü lő-já -nyod?

Biz el - lop - ták csü - tör - tő - kőn haj - nal - ba,

Ki-lenc-zsán-dár-ke-re-si, de nem ta-lál-ja szé-lős Ma-gyar - or -szág - ba.

2. vsz.

2. vsz.

2. Kis pej lovam a négy lábán a rézpatkó de fényes,
Kondorosi szép csárdásné Marcsa nevű lánya de kényes,
Véggel vágott göndör haja, huncutkája ráhajlik a vállára,
Százforintos selyémkendő zöld keszkenő van annak a nyakába.

Puszttaegres,
Zsoldos István (59).

Peosvár F., 1977., 1979.
Lej. Kneifel-Paksa

63.

Rubato ♩ = cca 80

Ha ki - mē - gyēk a bir - kák - kal a rét - re,
 Lē - te - ri - tēm a su - bá - mat a gyēp - re,
 Rá - ki - ál - tok i - ci - pi - ci boj - tá - rom - ra Pis - tá - ra: Pis - tal!
 Te - reld mēg a jobb szár - nyát a bir - ká - nak!

Tác,
 Percsics István sz. 1896.

Pesovár F., 1960.
 Lej. Kneifel

Juhász kampó. Sárkeszi, Alsómajor, (IKM Lelt. sz.: 32.1.)

64.

♩ = 69

1. Bé - rés - le - gén li - li - om, (7)

Te - tu - je van mil - li - om, (7) ↓

Van is ne - ki ha - tal - ma, (7)

A - hun visz -ket, va - kar-gya. (7)

Alap,
id. Tóbel Lajos sz. 1866.

Pesovár F., 1959.
Lej. Halmos I.

Ugrós tánc dallama.

Megjelent: Pesovár Ferenc, Fejér megyei népi táncok I. Alapi táncok. Alba Regia I. (1960)
121. p. 11. dallam.

65.

Rubato

Szür-ke szá-már szo-mor - ko - dik,

A gaz-dá - ja jó bort i - szik.

Né szo - mor-kodj szür-ke szá-már,

Majd el - më-gyünk a nyáj u - tán.

Zámoly

Csanádi—Vargyas, 1954.

Megjelent: Csanádi Imre, Zámolyi parasztdalok. Fehérvár. A Vörösmarty Irodalmi Társaság Irodalmi és Helytörténeti Antológiája 2. 1955. 171. p.

66.

Parlando

Kocs-má-ros -né hoz-zon bort hi- tel - be,

Itt ha -gyom a cif -ra szü -röm ér -te,

Hogy-ha ki nēm vál-tom hol-nap dél-re,

Ves-se - föl a csár-da te - te - jé - be.

Seregélyes,
id. Agócs Sándorné (54).

Agócs-Hajdu, 1954.

Csalikancsó. Csákvár, (IKM Lelt. sz.: 65.91.1.)

67.

♩ = cca 98

1. Bé - rés - gye - rök jól mēg - rakd a sze - ke - red,

Saj - ná - lom a szē - gény pá - ra űk - rő - met,

Ket - tő há - tul a har - ma - dik nēm mē - het,

A nē - gye - dik nēm bír - ja ja sze - ke - ret.

2. vsz. 3. vsz. 2. 3. vsz. 3. vsz.

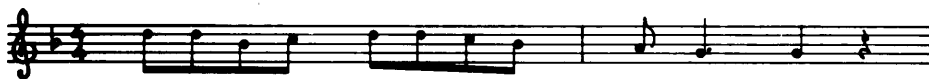
2. A pusztában nincs több kislány csak kettő,
A' is olyan mint a slingült zsebkendő,
Széle slingült, a közepe kilokad,
Barna kislány megmaradhat sz magadnak.
3. Bérēsgyerök jól mēgrakd a szekered,
Tüske, sarju böködi a tenyered,
Minél jobban böködi a tenyered,
Annál jobban mēgrakod a szekered.

Tác,
Percsics István sz. 1896.

Pesovár F., 1960.
Lej. Kneifel

68.

♩ = cca 102-110

1. Fő - veny - pusztán gyön - gyen e - sik az e - ső,

Bé - ré - sők közt a Hok gaz - da az el - ső,

Hát - fön rég - gel nēm mēn - tek ki szón - ta - ni,

Mer'va - sár - nap o - da vol - tak mu - lat - ni.

2. A Hok gazda írja őket sorjába,
Ki volt oda vasárnap a csárdába.
Írja, írja de még majd csak diktálom,
Fövenypusztán úgy sincsen maradásom.

Tác—Fövenypusztá,
Mészáros Istvánné sz. Horváth Julianna (69).

Dénes, 1977.

69.

♩ = 120-130

2. Mit nekem éggy almát kétfelé vágni,
Mit nekem a szeretőmtől elválni,
Kisujjamra fölvettem a gyűrűmet, a gyűrűmet,
Visszavárom a régi szeretőmet.

Pázmánd,
Sárközi Zsigmondné sz. Hegyi Mária 1902.

Pesovár F., 1959.
Lej. Kneifel

70.

$\text{♩} = 100$

1. Kinn a pusz-tán, a pusz - tán, a pusz - tán,

Al - ma te - rem a mēgy-fán, a mēgy-fán.

Min - dēn á - gon ket-tő van, se j há - rom van,

I - gaz szí - vű sze - re - tőm csak egy van.

1) 2) 3) 4) 5) 6)

3. vsz. 2. vsz. 3. vsz. 2. vsz. 3. vsz. 2. vsz.

2. Kiárkolták a kis őrsi határt,
Eltiltották a babám járását,
Keskény hidat vereték rajta keresztül,
Mégse válok el a szeretőmtől.

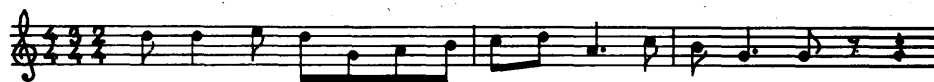
3. Író, bíró, de szép sárgarigó,
Katonának iratott a bíró,
Bíró uram, légyen olyan szíves,
Né írjon be nem vagyok husz éves.

Puszystaegres,
Jaksics Imréné sz. 1941.

Pesovár F., 1977.
Lej. Paksa

71.

♩ - 88

1. I - haj - la, Őrs pusztá - ba meg - kezd - ték az a - ra - tást,

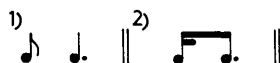
El - vág - ták a kis pa - csir - ta bal szár - nyát.

Kis pa - csir - ta jaj de bus a szár - nyá - jér,

I - haj - la, én is bus va - gyok a ked - ves ba - bám - ért.

2. vsz.

2. vsz.

2. Ihajla, Őrs pusztába megkezdtek az aratást,
Mindén anya siratgatja a lányát,
Csak engemet nem sirat a jó anyám,
Ihajla, barna legény a kaszásom, vigyáz rám.

Pusztægres,
asszonyok

Pesovár F., 1977.
Lej. Paksa

Egyik legkedveltebb aratódal.

72.

$\text{♩} = 76$

1. Szánt a ba - bám (a) nagy-per-ká - ti ha - tár - ban,
Zö - rög a lán c (a) lo - vá - nak a nya - ká - ban.
Ke - mény a föld még az e - ke, ja vas e - ke sém áll - ja,
Min - dēn lán - nak szép a ma - ga ba - bá - ja.

1) 3) 2) 3) 4)
2. vsz. 2. vsz. 2.3. vsz 2. vsz.

2. Én az éjjel nem aludtam egy órát,
Mindig hallgattam a babám panaszát,
Éjfél tájba, éjfél tájba kezdtem elszunnyadozni,
Egy leányér' sokat kell elszenvedni.
3. Én az éjjel nem aludtam egy órát,
Mindig hallgattam a babám panaszát,
Éjfél tájba, éjfél tájba mondta még, hogy mi baja,
Ő szeretne, de az anyja nem hagyja.

Perkátá,
Pók József (74).

Pesovár F., 1970.
Lej. Kneifel

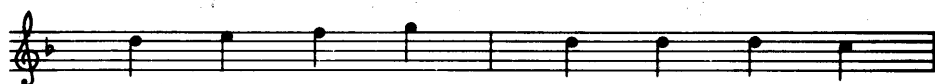
73.

1. So - kat a - rat - tam a nyá - ron,

Ke - ve - set a - lud - tam az ó - gyon,

Hol er - dő - ben, hol me - ző - ben,

Hol a táb - la kö - ze - pé - ben.

2. Jaj de szépén muzsikálnak,
Az én kedves Mariskámnak,
Most viszik az esküvőre,
Még hasad a szívem érte.

3. Jaj de szépén harangoznak,
Az én kedves galambomnak,
Most viszik a temetőbe,
El sém bucsuzhatom tőle.

Dunaújváros,
építőmunkások

Balla P., 1952.

Egyik legjellemzőbb, országszerte elterjedt aratódal.

74.

♩ = 100

Még-is - mer - ni a tár- ká -nyi mē-nyecs - két,

Mer' így kö - szön ad- jon Is- ten jó es - tét!

Én mēg csak úgy bē -tyá - ro - san fo - ga - dom,

Ad- jon Is - ten ma - gá - nak is ga - lam - bom.

Tác—Fövenypusztá,
Mészáros Istvánné sz. Horváth Julianna (69).

Dénes, 1977.

Halotti lepedőszél motívuma. Tác, (IKM lelt. sz.: 38.57.1.)

75.

♩ = 66

1. Ju-hász va-gyok bu-san őr-zöm a nyá-jot,

Es-ku-vő-re más vi-szi a ba-bá-mot,

Mu-zsi-ka-szó ki-hal-lik a cser-jé-sig,

Fáj a szi-vem, szé-mém még is köny-nyed-zik.

1.3. vsz. 2.3. vsz.

2. Ha felülök a szamarom hátára,
Visszanézek a szép legelő nyájra,
Isten hozzád szép selymös nyáj elmegyek,
Vagy meghalok, vagy a rózsámé lesznek.

3. Ha felülök a számárra nagy búsan,
Füle közé csapok én a gamóval,
Siess számár, míg az idő jel nem jár,
Még a rózsám az oltár elé nem áll.

Tác,
Hajdók Ferenc (55).

Pesovár F., 1970.
Lej: Kneifel

Az adatközlő megjegyzése: „Hát eztet egy tulsóféli juhásztól hallottam”.

78.

$\text{♩} = 94$

1. Ré - res - le - gén ho - vá haj - tod az ök - rőt?

Ta - lán bi - zon kis - ker - tēm - be be - kö - tőd?

O - da bi - zon nem kö - tőd bé - res le - gén az ök - rőd,

Gyön - ge a roz - ma - ring á - ga lē - tő - rőd.

2. Ha lőtöröm, megfizetém az árát,
Adj egy kaszát, hadd vágjak egy rënd rózsát,
Ritka rózsá, sejeha, nem birok rëndre vágni,
Nem akar a kisangyalom szeretni.
3. Ha kimegyék a rozmarying erdőbe,
Lēfekszék egy rozmaryingfa tövébe,
Rozmaryingnak ágai, rám akarnak hajlani,
Jaj, de bajos barna kislányt szeretni.

Székesfehérvár—Felsőváros,
Horváth György sz. 1908.

Pesovár F., 1978.
Lej. Kneifel

79.

♩ = cca 132

4)

1. A fő - ve - nyi ra - kott ut - ca jaj de na - gyon sá - ros,

3)

4)

5)

A sum - más - nak raj - ta jár - ni jaj de na - gyon ba - jos,

5)

Raj - ta já - rok hat hó - na - pig rég - gel dél - ben es - te,

4)

2)

In - té - ző ur a ve - ze - tő - je áld - ja még az i - gaz Is - ten.

1)

2)

3a)

3b)

3. vsz. 2.3. vsz. 2. vsz. 3. vsz.

4)

5)

3. vsz. 3. vsz.

2. A fővényi rakott utca jaj de nagyon sáros,
Rajta menni a summásnak jaj de nagyon bajos,
Rajta járok hat hónapig reggel, délbén, este,
Major József a vezetője verje még az igaz Isten!
3. Korán reggel Major József fölkel a barakkba',
Ütögeti verégeti a summást sorjába,
Keljeték föl summás lányok háromnegyed négyre,
Jön a pallér a Major József hajt a kukoricaföldre.

Tác—Fövenypusztá,
Dénes Istvánné sz. Horváth Ágnes (63).

Dénes, 1977.

81.

Parlando J = 84-76

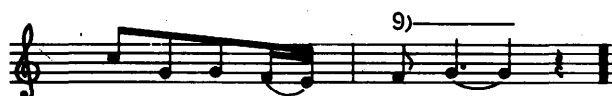
1. Ja ba - bám kert - jé - be,

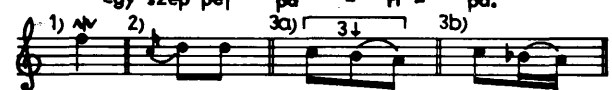
Va - gyon egy cid - rus - fa,

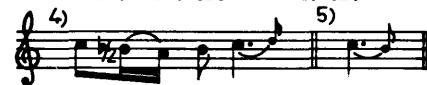
Ah - hoz va - gyon két - vel,

Égy szép pej pa - ri - pa.

3. vsz. 2.3. vsz. 2. vsz. 3. vsz.

4. vsz. 2.3. vsz.

3.4. vsz. 2. vsz. 4. vsz. 2. vsz.

2. Pántlika kantárja,
Arany a zablája,
Kedves kisangyalom,
Té vagy a gazdájó.

3. Kurtafarku fecske,
Szép barna menyecske,
Honnan jöttél ide,
Jaz idegőn földre?

4. Nőm jöttem én gyalog,
A gőzkocsi hozott,
Babám két szőmei,
Idecsalogatott.

Perkáta,
Mosonyi József sz. 1888.

Martin-Pesovár F., 1961., 1966.
Lej. Vikár L.—Kneifel

84.

♩ - 63

1. Tú - csök ko - ma gye - re ki, gye - re ki,
Szal - ma szá - lon hív - lak ki hív - lak ki.
Ha ki nem jősz ki - csal - lak, ki - csal - lak,
Vagy a luk - ba szo - rit - lak, szo - rit - lak.
2) 3) 4) 1) 2. vsz. 2. vsz. 2. vsz. 2. vsz.

2. Ördög bujjék az öreganyádba,
Mit válogatsz a szegény lőjányba,
Té sém vagy a legények elejje,
Égyen még a válogató fene!

Perkáta,
Király István sz. 1894.

Pesovár F., 1967.
Lej. Paksa

88.

Moderato ♩ = cca 112

1. E - sik e - sik e - ső,

Nem a - kar még - áll - ni,

Ez a bar - na le - gény tyu-ha - ha,

Vé - lem a - kar hál - ni va-la - ha.

2. vsz.

3. vsz.

2. Nem hálok, nem hálok,
Barna legény véled,
Még a segédjegyző tyihaha,
Össze nem köt véled valaha.
3. Tótpázmándi lányok,
Magatok mondtátok,
Hogy a templom tornyát tyihaha,
Által ugorjátok valaha.

Pázmánd,
Sárközi Zsigmondné sz. Hegyi Mária 1902.

Pesovár F., 1959.
Lej. Kneifel

89.

Poco rubato

Pin-ce, pin - ce, lő - szá - kadt a te - te - je,

Most ta - lál - tam éggy i - gaz sze - re - tő - re.

De sze - ret-nék vé - le hál - ni éggy ógy - ba,

Fá - rad - szá - gom hogy nē es - ne hí - á - ba.

Mány,
Tóth Ferencné (53).

Kodály, 1922.

Részletdísz egy csákvári pálinkásbutykosról. (IKM Lelt. sz.: 64.15.1.)

90.

♩ = cca 160

1. I - gyál, bē - tyár, mú - lik a nyár,

1) Úgy sēm so - ká bē - tyár - kods már.

2) El - hul - lott az hár - sa - le - vél,

1) Ho - va lőssz a szé - gény le - gény?

1) 2) 2. vsz. 2. vsz.

2. Az hatvani sűrű berék,
Ott terem a magyar gyerek.
Ott viselik a szép ruhát,
Fekete kordován csizmát.

Csabdi,
sokan tudják

Kodály, 1922.

91.

♩ = 104-108

Er - re gye - re a - mer - re én,

Maj' még lá - tod hol la - kom én,

Er - re gye - re csak, maj' még - csó - kol - lak,

Ugy is tu - dom, hogy az e - nyém vagy.

Perkátá,
Mosonyi Jánosné sz. Tepszics Mária (64).

Martin-Pesovár F., 1961.
Lej. Kneifel

92.

Parlando ♩ = 75

Hi - de - gën fu j a szél,

Az es - ső is e - sik.

Kö - pö - nye - gëm ó - zik, pe j pa - ri - pám fá - zik,

Ba - bám si - rán - ko - zik.

Dunapentele, (Dunaújváros—Óváros),
 öreg férfi kb. 75 éves.

Bartók, 1906.

93.

Parlando, rubato ♩ = cca 72

1. El- sza - ba - dult az ők - röm a Vi - rág,
 Lă - le - gel - te kert-be a rē - zē - dát.
 Rē - zē - da, rē - zē - da rē - zē - da vi - rá - ga,
 Szép a ba - bám, sē - hol sín- csen pár - ja.
 1) 2) 1) 2)
 2. vsz. 2. vsz.

2. Ez a kislány sziviből tagadja,
 Hogy ő nēm jár sēhova, sēhova,
 Elárulja kese lova lába,
 Térdig sáros mindig a négy lába.

Szabadegyháza (Szolgaegyháza),
 Bárányos János (39).

Horváthné—Pesovár F., 1960., 1962.
 Lej. Kneifel

94.

♩ = 84

1. Las - san las - san kis pej lo - vam, né na - gyon,

Még - ta - lá - lok be - te - ged-ni az ú - ton,

Nem mesz - sze van kis - an - gya - lom la - ká - sa,

Az gyó - gyít még, nem dok - tor or - vos - sá - ga.

2. Nyisd ki babám, zöldleveles kapudat,
Ereszd be a régén várt galambodat,
Beeresztlek, kisangyalom vártalak,
Csak egy napja mióta nem láttalak.

Soponya,
Takács Istvánné sz. Bozsoki Julianna (67).

Pesovár F., 1976.
Lej. Vikár L.

Hamar János (sz. 1919.), volt uradalmi parádéskocsis a következő szövegváltozatát énekelte:

1. Kis pej lovam nem észí még a zabot,
Kétször mégkerülte Magyarországot,
Harmadszor is még akarta kerülni,
De a babám nem hagyott rá félülni.
2. Kis pej lovam nem észí még a zabot,
Csikó korán az árpára rászokott,
Kisangyalom szoktatta az árpára,
Engem pedig maga mellé az ágyba.

3. Lassan, lassan kis pej lovam nē nagyon,
Mēgtalállok betegēdni az úton,
Nincs az útba sēm patika, sēm csárda,
Messze van a kisangyalom lakása.
4. Nēm messze van kisangyalom lakása,
Ide látszik leveles almafája,
Bus gerlice szokott rajta tanyázni,
Jaj, de nehéz tőled babám elválni.
5. Nyisd ki babám zöldre fēstett kapudat,
Ereszd be a régēn várt galambodat,
Beeresztlek kisangyalom vártalak,
Csak ēgy napja mióta nēm láttalak.

Soponya,
Hamar János sz. 1919.

Pesovár F., 1970.

A dal igen kedvelt volt lakodalmi menetek alkalmával.

Lakodalmás fazék. 1890. Csákvár, (IKM Lelt. sz.: 14.126.1.)

95.

♩ = 72

Csó - ri ka - nász mit főz - tél? Tu - dót ká - posz - tá - val.

Mi - vel rán - tot - tad be azt? Ha - sa sza - lon - ná - val.

Ej de - re - je, de - re - je, itt a disz - nó e - le - je,

Us - tor is van, bot is van, majd még hi - zik a sis - ka.

Alap,
Garbacz Györgyné sz. Vámosi Julianna 1898.

Martin-Pesovár F., 1958.
Lej. Halmos I.

„Kanászos” tánc dallama.

Megjelent: Pesovár Ferenc, Fejér megyei népi táncok I. Alapi táncok. Alba Regia I. (1960) 119. p. 2. dallam.

96.

2. Izég-mozog a tetű, vendég akar lőnnyi,
Ugra-bugrál a bóha, vőfény akar lőnnyi,
Róka farkát billegēti, dudás akar lőnnyi,
A macska mēg a tűzhelēn, szakács akar lőnnyi.

A végén, csak úgy szóval, nagyot kurjantanak:
Csirem—csúrom bableves,
Mikor észő nē ne vess!

Zámoly

Csanádi—Vargyas, 1954.

Megjelent: Csanádi Imre, Zámolyi parasztalok. Fehérvár. A Vörösmarty Irodalmi Társaság Irodalmi és Helytörténeti Antológiája 2. 1955. 172. p.

97.

$\text{♩} = 104$

Csú - ri ka - nász mit főz - tél? Tü - dőt ká - posz - tá - val.

Mi - vel rán - tot - tál be - lé? Ha - sa sza - lon - ná - val.

Ci - ta ci - ta de - re - je, hol a fő - kám e - le - je,

Az e - le - je Ba - kony - ba, a há - tul - ja po - kol - ba'.

Dég,
László Imre (58).

Pesovár F., 1978.
Lej. Kneifel

Az adatközlő megjegyzése: „A régiek is erre ilyen ugrálós táncot, ilyen kanásztáncot jártak rájo”.

Ostornyel. Szabadbattyán, (IKM Lelt. sz.: 32.6.1.)

98.

♩ = 88

Vé - kony dősz - ka ke - ri - tés,

Át - lát - szik az ö - le - lés,

Ö - lel j, ba - bám, ked - ved - re,

Ném ve - tem a szé - mőd - re.

Tác—Fővenypuszta,
Dénes Istvánné sz. Horváth Ágnes (63).

Dénes, 1977.

Változata ismert Enyingről is.

Megjelent: Pesovár Ferenc, Kanásztánc és seprűtánc. Mutatványos táncaink két típusa.
Táncstudományi Tanulmányok. 1967–68. 112. p. 8. dallam.

99.

♩ = 102

1. Ha - ra - gusz-nak a ba- ta - i gaz - dák,
 El - lop - ták az er- csi - ek a haj - mót.
 Még-állj, bi - ró, még-állj, nem-so - ká - ra,
 Ti - jed léssz a vő - rös - hagy-ma szá - ra.

2. Béréből lett a batai bíró,
 A két szemét vájja ki ja holló.
 Az új bíró csak annyival jobb lett,
 Hogy az adó száz forinttal több lett.

Perkáta,
 Mosonyi József sz. 1888.

Pesovár F., 1966.
 Lej. Vikár L.

A „vöbung” (ugrós) kedvelt dallama.

100.

♩ = cca 77

Hej, ne menj el, ne menj el,

Ma - radj még itt az éj - jel.

2) —

Ha az éj - jel ve - lem halsz,

1)

Tu - dom, ba - bám, hogy jól jársz.

1) 2)

Ha

Ismétléskor: Még az

Dunapentele (Dunaújváros—Óváros),
öreg férfi, kb. 75 éves.

Bartók, 1906.

1. El - mégy, ró-zsám? El biz én.

Itt hagy-sz en-gám? Itt biz én.

Ha tē el - mégy, én is el,

Tő - led nēm ma - ra - dok el.

2. vsz.

(a dallam második felére)

Tőled, rúzsám, tőled el,
Tőled nēm maradok el!

2. Ha tē elmísz, violám,
Nem lesz többé víg óráim.
Én tēérted halok még,
Karjaid közt nyugszom meg.

Mány, Csabdi,
öreges

Kodály, 1922.

A két községből való gyűjtés apró eltéréseket mutat kiejtésben (Mány: végig *elmégy*, Csabdi: *elmisz* és *elmégy* közti ingadozás) illetve kishangos hajlításokban (Mány: így hajlított, Csabdi: nincsenek hajlítások). Lakodalmás dal.

Megjelent: A Magyar Népzene Tára III/A. 631. és 632. dallamok.

102.

Fe - ke - te ló, fe - ke - te ló, va - sas ko - csi,
 Ném pa - ran - csol né - kém sən - ki,
 Sēm a Jász - ság sēm a Kun - ság,
 Sēm a szol - no - ki bí - ró - ság.

Seregélyes,
 id. Agócs Sándorné (54).

Agócs—Hajdú, 1954.

Halotti lepedőszél motívuma. Polgárdi, (IKM Lelt. sz.: 39.8.1.)

103.

Rubato ♩ = cca 76

l - szik a nyul, még el - sza - lad,

Fáj a szi - vem, maj' még - ha - sad.

Fáj a szi - vem ki - vül, be - lül,

Bá - nat szo - rít - ja két - fe - lül.

2. vsz. 2. vsz.

3) 4) 5)

2. vsz. 2. vsz. 2. vsz.

2. Édesanyám sok, szép szava,
Kire nem hallgattam soha.
Ráhallgattam a máséra,
Nem az édesanyáméra.

Perkáta,
Király István sz. 1894.

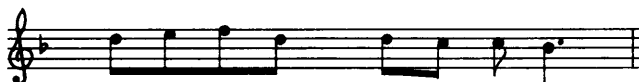
Pesovár F., 1967.
Lej. Paksa

104.

Parlando ♩ = 68

1. Sze - re - tőm - nek sze - ret - te - lek,

De jel vőry-nyi nőm mer- te - lek,

Min-dig azt hal - lot - tam fe - lő - led,

So - ha jó nőm lesz be - lő - led.

2. vsz.

2. Iszik a nyul még elszalad,
Fáj a szívem maj' meghasad,
Fáj a szívem kívül-belül,
Bánat szorítja kétfelül.

Perkáta,
Pulai Istvánné sz. 1894.

Martin-Pesovár F., 1961.
Lej Kneifel

105.

Parlando ♩ = 96

1. Maj' még-mon-dom bus ger-li-ce,

Az ut mel-lé nē rakj fész-ket,

Mer' az u-ton so-kan jár-nak,

(a) Fi-a-id-ra rá-ta-lál-nak.

2. Jaj Istenem minek élők,
Ha *ja* semmitül is félek,
Szár az levél ha mégzördül,
Bennem a vér még hidegül.

3. Iszik a nyul, még elszalad,
Fáj a szívem, maj' még hasad,
Fáj a szívem, kívül-belül,
Bánat szorítja kétfelül.

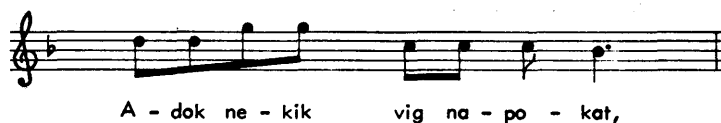
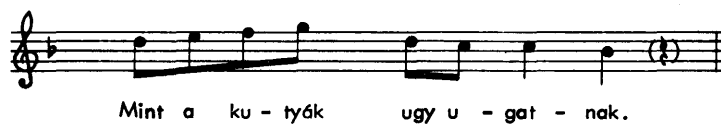
4. Arra gyere *jamerre jén*,
Maj' mégtudod, hol lakom én,
Csipkebokor, rózsza mellett,
Gyere babám még öllelek.

Perkáta,
Mosonyi József sz. 1888.

Martin—Pesovár F., 1961.
Lej. Kneifel

106.

Porlando ♩ = 92

Perkáta,
Mosonyi Jánosné sz. Tepszics Mária (64).

Martin-Pesovár F., 1961.
Lej. Kneifel

107.

♩ = 100-104

1. Pis - ta bá - csi, ha be - fog - ja,

Két szür - ke - lo - vát,

Vi - szí ve - le Pö - n - től - lé - re,

Mar - csa lé - á - nyát.

2. Már az uton kérdi tülle:
Marcsa mi bajod?
Viziborjú van tébenned,
Az a té bajod.

3. Mit kérdi ke' Pista bácsi,
Maj' megtudja ke'.
Diófából lüssz a bőcső,
Azt ringatja ke'.

Perkáta,
Mosonyi József sz. 1888.

Pesovár F., 1966.
Lej. Kneifel

108.

♩ = 132

Égy szok - nyás két szok - nyás,

♩ = 106

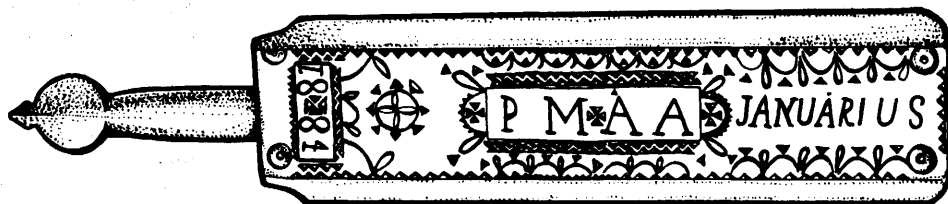
Még fo - gom a szok - nyád,

Égy-ször - e vagy két - ször nem mon - dom még,

Gye - re i - de ró - zám ugy su - gom még.

Tác,
Bóra Kálmánné sz. 1914.

Pesovár F., 1970.
Lej. Kneifel

Mángorlófa. 1884. Csákberény, (IKM Lelt. sz.: 35.26.1.1.)

109.

♩ = 84-102

1. Hozz bort, kocs-má-ros-né, mēg-a - dom az á - rát!

Hozz bort, kocs-má-ros - né, mēg - a - dom az á - rát!

Ha jén mēg nēm a - dom i - haj-la,

Mēg - ad - ja ga - lam - bom va - la - ha.

2. Ecetēt a csikra, mézet a mácsikra,
Ecetēt a csikra, mézet a mácsikra.
Piros kásmér szoknya ihajla,
Illik a lányokra tyuhajla.

3. Lányoknak az ágya, rozmarying a lába,
Lányoknak az ágya, rozmarying a lába.
Bárcsak tölgyfa volna ihajla,
Hogy nē nyikorogna tyuhajla.

Perkáta,
Mosonyi József sz. 1888.

Pesovár F., 1966.
Lej. Vikár L.

110.

♩ = 90

1. Ci - gány asz - szony gyön - gyöt fűz,
 Ég a szé - me, mint a tűz.
 Ha - ja ze - nyém ugy ég - ne,
 Re - ce - ce, e - gész vi - lóg sze - ret - ne.

2. Vékony deszka kerítés,
 Átlátszik az ölelés.
 Ölelj babám kedvedre,
 Soha-soha nem vetem a szemédre.

Alap,
 Garbacz Györgyné sz. Vámosi Julianna 1898.

Pesovár F., 1959.
 Lej. Kneifel

111.

Poco parlando, rubato ♩ = cca 80

2. Megpróbáltam egyszer inni,
El akart a halál vinni,
Égy korsó bort fölhajtottam,
A halált elszalajtottam.

3. Jaj, Istenem de szégyenlém,
Hogy reggel kell hazamennem,
Fére kell a szégyént tennem,
Mégis el kell haza mennem.

4. Öröm, öröm fehér öröm,
Bánat nékem, nem örömöm,
Mert elhagyott kedves babám.
Ki vigasztal még ezután?

Perkáta,
Mosonyi József sz. 1888.

Martin-Pesovár F., 1961.
Lej. Vikár L.

112.

Poco parlando ♩ = cca 69

1. Nēm ám az az assz-szony, hej,
Nēm ám az az assz-szony,
Ki - nek sok lud - ja van hej!
3. vsz. 2. 4. vsz. 2. 4. vsz.

2. Hanēm az az asszony, hej,
Hanēm az az asszony,
Kinek szép lánya van, hej!

3. Nēm ám az a gazda, hej,
Nēm ám az a gazda,
Kinek sok földje van, hej!

4. Hanēm az a gazda, hej,
Hanēm az a gazda,
Kinek sok fia van, hej!

Perkáta,
Mosonyi József sz. 1888.

Pesovár F., 1966.
Lej. Paksa

113.

Té - lén te - tüt te - le - tet - tem,

Nyá - ron bó - hát nya - ra - tat - tam.

Csíp en - gém egy te - tű, rúg en - gém egy bó - ha,

Mu - zsi - kál egy sör - ke.

1)

Pákozdi,
Pachel Ferenc (77).

Kiss L., 1955.

A sapkatánc dallama.

Megjelent: A Magyar Népzene Tára III/B. Lakodalom. 249. dallam.

114.

$\text{♩} = 120$

1. Tég - nap vir - ra - dó - ra,

Még - cí - pett egy bol - ha,

Hej még-csi - pëtt egy bol - ha,

O tt ma - radt az or - ra.

2. Arass rózsám, arass,
Mëgadam a garast,
Hej, ha én mëg nëm adom,
Mëgadja galambom.

Perkáta,
Mosonyi József sz. 1888.

Pesovár F., 1966.
Lej. Vikár L.

115.

1. Pén- től- le - i hár - mas koc - ka de ma - gos,

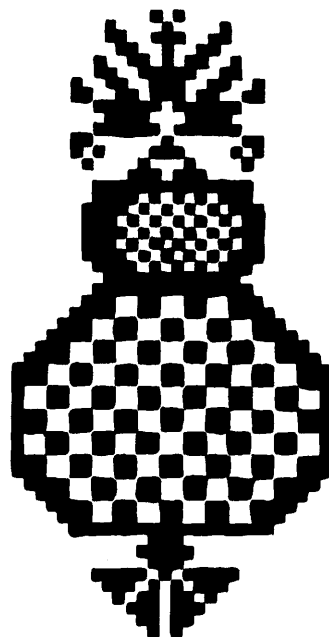

Te - te - ji - be ba - bám az a csil - lag de pi - ros.

2. Amíg az a piros csillag fent ragyog,
Addig hiszém babám én a tiéd maradok.

Dunaújváros,
egy építőmunkás

Balla, 1952.

Halotti lepedőszél motívuma. Tác, (IKM Lelt. sz.: 38.57.1.)

116.

Tánclelés

2. Ha tē tunnád, amit én,
Milyen beteg vagyok én.
Szerelēm az én nyavalyám,
Az is törőlad ragadt rám.

Mány,
Kun Sándorné (31).

Kodály, 1922.

Kodály megjegyzése: „Ugyanígy énekelte Tinnyén Dömösi István 50 éves.”

$\text{♩} = 120$

Ar - ra a - lá a né - mē - tēk fa - pa-pucs-ba' jár - nak,

A - zok é - ők vi - lá - gu - kat, a - kik ket - ten hál - nak,

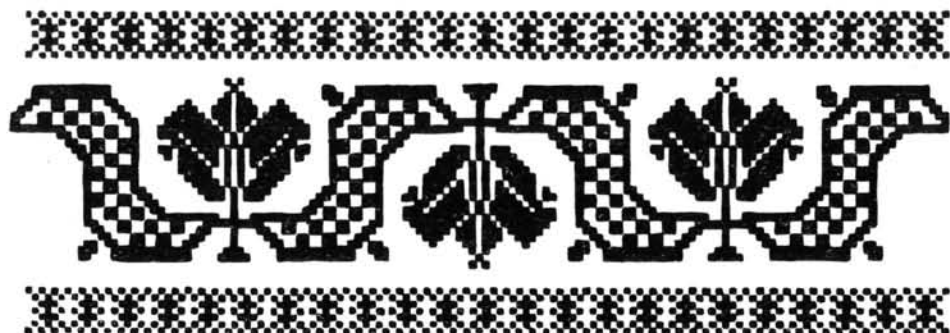
Lám én ma - gam ő - reg ba - rát, csak ő - gye - dül hál - lok,

A - kár mer - re for - go - ló - dok, csak fa - lat ta - lá - lok.

Soponya,
Takács Istvánné sz. Bozsoki Julianna (67).

Pesovár F., 1966.
Lej. Vikár L.

„Ugrálós tánc”

Motívumrészlet kis tarisznyáról. Lovasberény, (IKM Lelt. sz.: 38.14.1.)

104 - 108

1. El-sza-ladt a sis-ka disz-nó ki-lenc ma-lac-cá-vel,
U-tán-na a ka-nász-le-gény a gör-be bot-já-vel,
Hej tē sis-ka, meg-őjj, sis-ka, az a-nyád min-de-nit!
Maj' meg-lá-tod, haj mēg-lel-lek, jól ősz-sze-ver-lek én.

1) ↓ 2a)
3. vsz. 2. vsz.

2b)+3)
3. vsz.

4) 3
2. vsz.

2. Siska disznó a buzába csak a füle látszik,
Kanász bojtár az árokban furulyával játszik,
Hej élet, élet, kanászélet, ez ám a gyöngyélet,
Ha mégunom magamat akkor is úgy élők.

3. Által mennék én a Tiszán neki Kolozsvárnak,
Neki vetném a hátamat a szénabaglyának,
Hej élet, élet, kanászélet, ez ám a gyöngyélet,
Ha mēgunom magamat, magam is úgy élők.

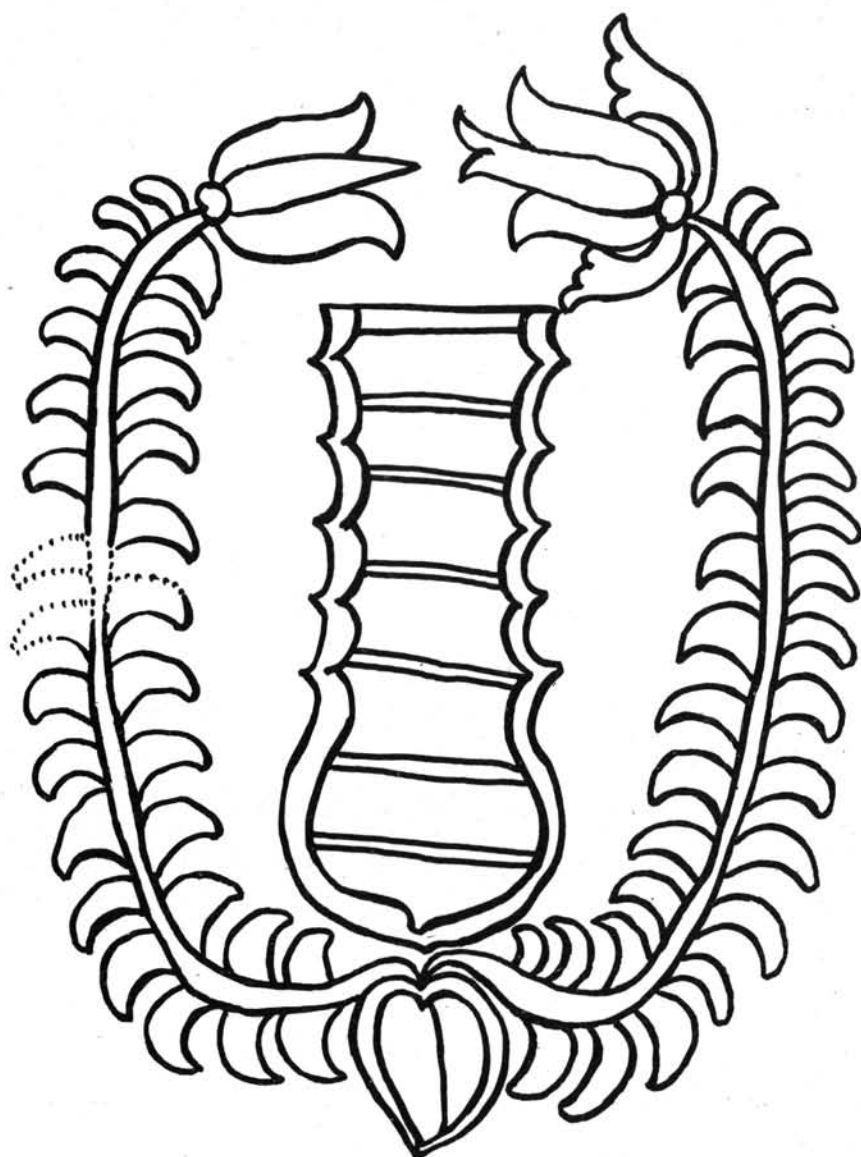
Tác,
Hajdók Ferenc (55).

Pesovár F., 1970.
Lej. Kneifel

A 3. sor harmadik ütemének két első hangját két nyolcadnak vegyük.

SZERELMI DALOK ÉS TÁNCDALLAMOK-B

új stílus: 119 - 148.

← Dísztés egy népi passiókönyvből. Sárrét, (IKM Lelt. sz.: 228/1911.)

119.

1. Ném fűs-től a szom-széd asz-szony ké - mé - nye,

Fe - hér ga - lamb szál - lott a te - te - jé - be.

Is - mer - te - lek, fe - hér ga-lamb ki vol- tál, mi vol- tál,

A sze - re-tóm még - ron - tó - ja te vol - tál.

2. Cserésznyefa ágastul, levelestül,
Haragszik rám egy vénasszony fiastul.
Mit ér nekem egy vénasszony haragja,
Ném köll nekem a tátott száju fia.

Seregélyes,
Sajtos Gyuláné (42).

Agócs-Hajdu, 1954.

Az adatközlő megjegyzése: „Masinázásba (cséplés) szokták énekélni a masinás lányok”.

120.

♩ - cca 96

1. Es - te van már ra - gyog - nak a csil - la - gok,

A nyá - jam - mal ha - za - fe - lé bal - la - gok,

Szé - pën szól az ő - reg ú - rüm ko - lomp - ja,

A ba - bám még a ka - pu - ba hall - gat - ja.

2. Várlak babám még a karám bezárva,
Még a nyájam pihenőre zavarom,
Megcsókolom, megölelém a szádat,
És azután jó éjszakát kívánok.

Dinnyés,
özv. Imre Mihályné sz. 1902.

Pesovár F., 1970.
Lej. Kneifel

121.

♩ = 104

1. Ne-héz ső - tét fel - hők ván-do - rol - nak az é - gen,

Nincs ma-ra - dá - som már e - zén a vi - dé - ken,

Az van ír - va fél a ván-dor fel - hők - re,

Sze - ret - te - lek ba - bám, el kell vál - nunk ő - rök - re.

2. Kedves édesanyám, ha elér a nagy bánat,
Temessen el egy sírba a babámmal,
Síromban is ölelém a babámat,
Kedves édesanyám, megköszönöm magának.

Urhida,
Kósa János sz. 1926.

Gutay-Héhn, 1962.

122.

$\text{♩} = 110$

1. Es - te van már ti - zet ü - tött az ó - ra,

2) — 3) —

Ha - za - fe - lé szól a gu - la ko - lomp - ja,

3) —

Ha - za mē - gyék lē - he - ve - rök a su - bām - ra,

1) —

Rá - gon - do - lok (a) rég el - ha - gyott ba - bām - ra,

1) 2) 3)

2. vsz. 2. vsz. 2. vsz.

2. Este van már tizet ütött az óra,
Nēm is kislány ki nēm áll a kapuba,
Én kiálllok mer' nēm tudok elalunni,
Fáj a szívem a szerelēm megőrjít.

Pázmánd,
Sárközi Zsigmondné sz. Hegyi Mária 1902.

Pesovár F., 1959.
Lej. Kneifel

123.

$\text{♩} = 125$

1. Sej szom-bat es-te ki-nyi -tom az ab-la - kot,
 Ki - te - kin - tők, ra-gyog-nak a csil-la - gok,
 A - hány sü - rű csil-lag ra-gyog az é - gën,
 Sej any-nyi csók-kal ma-rad -tam el a hé - tën.
 2. vsz. 2. vsz. 3. vsz. 2. 3. vsz. 2. 3. vsz. 3. vsz. 2. vsz.

2. Sej kisangyalom ha tudtad, hogy nem szeretsz,
 Mért csaltad még az én árva szívemet?
 Hagytad volna a szívemet pihenni,
 Mer' más legény is tudta volna szeretni.

3. Sej édesanyám mér' szültél a világra,
 Hagytál volna *ja* zavaros Tiszába,
 Tisza vize dűt vóna *ja* Dunába,
 Hogy nem lennék most sénkí megunt babája.

Pázmánd,
 Sárközi Zsigmondné sz. Hegyi Mária 1902.

Pesovár F., 1959.
 Lej. Kneifel

124.

$\text{♩} = 108 - 112$

1. Sej bá-do - goz - zák a Szent Se - bés- tén temp-lo - mot,
 Ki - lenc kis - lány hor - ja rá a bá - do - got,
 Ki - lenc kis - lány ki - lenc bar- na le - gény- nyel,
 Sej min- dē - gyik a ma- ga sze - re - tő- je - vel.

1) 2) 3) 4) 5) 6)
 1. vsz. vált. 2. 3. vsz. 3. vsz. 3. vsz. 3. vsz. 2. vsz. ism.

2. Felsővárosi templomtorony de magos,
 Közepébe van egy kereszt aranyos,
 Az a kereszt a Bilkei Ferencé,
 Sej, én még vagyok a régi szeretőmé.
 (a dallam második felére)
 Az a kereszt a Gabora Béláé,
 Sej, én még vagyok a mostani szeretőmé.
3. Sej barna kislány, ha tudtad, hogy nem szeretsz,
 Mért csaltad még az én árva szívemet?
 Hagytad volna jáz árva szívem pihenni,
 Sej más is gondját tudta volna viselni.

Székesfehérvár—Felsőváros,
 Horváth Ferenc (58).

Pesovár F., 1970.
 Lej. Kneifel

A harmadik versszakot Horváth György (sz. 1908) énekelte 1978-ban.
 A második versszakban a templom egykori plébánosainak a nevei szerepelnek.

125.

♩ = 126

1. Nin - csen an - nál bē - tyá - ro - sabb é - let,

A - mely le - gény var - ró kis - lányt sze - ret,

Var - ró kis - lány zör - ge - ti a gé - pet,

Huzd rá ci - gány ez a bē - tyár é - let.

2. vsz.

2. vsz.

2. vsz.

2. Nincsen annál bētyárosabb élet,
Amely kislány juhászlegényt szeret,
Juhászlegény lēfekszik a gyēpre,
Nēm vágyik a slingölt heverőre.

Tác,
Németh József (74).

Pesovár F., 1970.
Lej. Kneifel

126.

Bar - na kis - lány ki - mēnt az er - dő - be,

E - gye - nēst a nyár - fá - nak tö - vé - be,

Kelj föl kis - lány, o - da van a ken - dőd,

El - vit - te a szép bar - na sze - re - tőd.

Seregélyes,
id. Agócs Sándorné (54).

Agócs-Hajdu, 1954.

Halotti lepedőszél motívuma. Nádasdladány, (IKM Lelt. sz.: 38.113.1.)

127.

E - sik e - ső, még - sēm á - zok,

Cse - resz - nye - fa a - lá ál - lok.

O - da is csak a - zért ál - lok:

Ar - ra jár - nak a szép lá - nyok.

Csabdi,
Fülöp Mihály ref. lelkész hallotta Gyermelyen.

Kodály, 1922.

128.

Poco rubato ♩ = cca 92-108

1. Fe - ke - te ma - dár - ka,

Vidd el a le - ve - lem,

Vidd el a le - ve - lem, a ko - per - tás le - ve - lem,

A ró - zám ab - la - ká - ba.

1) 2) 3)

2. vsz. 3. vsz. 2. vsz.

2. Hogyha kérdi, ki írta,
Mon' meg, hogy az írta,
Kinek bánatába, szép menyasszony korábo,
Hasadt még a szíve.
3. Szeretlek, szeretlek,
Még ne mond senkinek,
Meg ne mond senkinek, még az oltár előtt,
A pap meg nem esküdtet.

Perkáta—Báranyjáráspuszta,
Poszkoli László (55).

Pesovár F., 1972.
Lej. Kneifel

129.

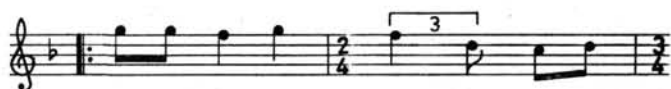
♩ = 76-80

1. Er - re gye - re, a - mer - re én,

Majd mēg - lá - tod, hol la - kom én,

Csíp - ke bo - kor ró - zsa mel - lett,

Gye - re ba - bām, mēg - ő - lel - lek.

2. Édesanyám sok szép szava,
Kire nēm hajlottam soha,
Ráhajtottam a máséra,
Nēm az édesanyáméra.

3. Tisza partján elaludtam,
Jaj, de szomorut álmodtam,
Megálmodtam azt az égyget,
Rózsám nēm lészék a tied.

Perkáta,
Gelencsér János (71).

Martin—Pesovár F., 1961.
Lej. Kapronyi

130.

♩ = 69 - 76

1. Hal- lód paj- tás jitt a far- sang,

1) Ném kell a jó ló- ra sal- lang,

↑ Ké- tünk ró- ja sár- ga csén- gőt,

2) Hogy ke- res- sünk szép sze- re- tőt.

1) 2)

3. vsz. 3.4. vsz.

2. Édesanyám mondta nekém,
Minek a szerető nekém?
De én arra nem hallgattam,
Titkon szeretőt tartottam.

3. Édesanyám rózsafája,
Engem nyíltott utóljára,
Bárcsak ki se nyíltott volna,
Maradtam vóna bimbóba.

4. Arra gyere, jamerre én,
Maj' megtudod, hol lakom én.
Csipkebukor rózsá mellett,
Gyere babám, megölellek.

Perkátá,
Mosonyi József sz. 1888.

Martin-Pesovár F., 1961.
Lej. Kneifel

131.

♩ = 100

1. Há - rom ké - ve le - ve - les - nád,
 Hadd el, ba - bám a - pód, a - nyád!
 Mëg-ta - ga - dom, tyu - haj el is ha - gyom,
 Ér - ted ked-ves kis- an - gya - lom.

2. Ha jén bus gerlice volnék,
 Rózsám ablakába szállnék,
 Mindig csak azt dalol-dalolgtatnám,
 Ébren vagy-é kedves rózsám?

3. Ébren vagyok, nem aluszom,
 Szeretőről gondolkozok,
 Hamis a szent tyuhaj nem aluszik,
 Szeretőről gondolkodik.

4. Lám megmondtam bus gerlice,
 Nő rakj fészket az ut szélre,
 Mer' az uton igen sokan járnak,
 Fiadra rátalálnak.

Perkáta,
 Mosonyi József sz. 1888.

Pesovár F., 1966.
 Lej. Kneifel

132.

Moderato. ♩ = 57

1. Lám még - mond-tam, bus ger - li - ce,

Né rakj fész-ke-t az út szél - re,

Mert az u - ton i - gën so - kan jár - nak,

Fi - a - id-ra rá - ta - lál - nak.

Perkáta,
Mosonyi István (73).

Pesovár F., 1970.
Lej. Kneifel

Mángorlófa. 1892. Sukoró, (IKM Lelt. sz.: 63.168.1.)

133.

$\text{♩} = 104$

1. E - sik e - ső, sá - ros az út kö - ze - pe,

El - sá - ro - so - dik a lo - vam e - le - je,

El - sá - ro - so - dik a lo - vam négy lá - ba,

Ném e - reszt be ba - bám az ud - va - rá - ba.

1) 2) 3)

2. vsz. 2. vsz. 2. vsz.

2. Ném szeretem az uramat nem bíz' én,
Ha ránézek keservesen sírok én,
Sírok anyám, siratom a lányságom,
Mer' én aztat soha föl nem találom.

3. Ném szeretem az uramat nem bíz' én,
Akármilyen keservesen sírok én,
Sírok anyám, siratom a lányságom,
Siratom a lánykori boldogságom.

Dég,
Bódis Károlyné sz. Danc Mária 1907.

Pesovár F., 1978.
Lej. Kneifel

134.

$\text{♩} = 72$

É - des - a - nyám férj-höz a-dott en - gē - met,

De nēm tud-ja az én bus é - le - tē - met,

Mert ha tud - ná az én bus é - le - tē - met,

Éj - jel, nap-pal si - rat - gat - na en - gē - met.

1)

2. vsz.

2. Nēm szeretēm az uramat, nēm biz' én,
Ha ránézek sir a lelkēm, sir biz' én,
Sírok anyám, siratom a lányságom,
Azt siratom, még élők a világon.

Jenő,
Varga Istvánné sz. 1923.

Pesovár F., 1972.
Lej. Kneifel

Lakodalmass menetben énekelték.

135.

♩ = 100

1. Ke - rek az én su - bám al - ja, de drá - ga,

Nem ta - kar be min - dēn kis - lányt hi - á - ba.

Adj egy csol - kot éj - sza - ká - ra,

A' llessz az én su - bám á - ra, an - gya - lom!

2. Kerek az én kalapom, de drága,
Ném köszön az mindēn lánynak hiába.
Adj egy csolkot éjfél tájba,
A' llessz kis kalapom ára, angyalom!

Csabdi,
Sefcsik József (70).

Kodály, 1922.

136.

♩ = 120

1. Ha ki - mē - nēk én a rét - re ka - szól - ni,
 Nem tu - dok a ró - zsa - n - tól rēn - dēt vág - ni.
 Te - li van a rēn - dēm ba - zsa - ró - zsa - val,
 Te - li van a szí - vem szo - mo - rú - ság - gal.

2. Ha kimēnēk én a rétre gyűjteni,
 Lēülök a rēnd végire busulni.
 Bus az idő, bus vagyok én magam is,
 Valamennyi szőlke kislány, mind hamis.

3. Gyöngyharmatos az ablakom fiókja,
 Barna kislány hallgatkozik alatta.
 Barna kislány, ha igazán szeretnél,
 Nyitl van a kapum be is gyűhetné!!

Baracs

Bartók, 1906.

137.

$\text{♩} = 84$

1. Ké-ret en - gém egy ka - nász, hogy mën-jék hoz - zá - jo.

Sej a - nyám a ka - nász, o - lyan mint a ka-na - vász,

Nëm më - gyék, nëm më - gyek, nëm më-gyék hoz - zá - jo.

1) 2)
2. vsz. 2. vsz.

2. Kéret engem egy kocsis, hogy mënjek hozzájo,
Sej anyám a kocsis éjjel-nappal kocsizik,
Nëm mëgyék, nëm mëgyék, nëm mëgyék hozzájo.

Alap,
Gárbacz Györgyné Vámosi Julianna sz. 1898.

Pesovár F., 1959.
Lej. Kneifel

V. Ö.: Pálóczi: Prussiának királya és népi változatai (Kodály: A magyar népzene III. fej. 2-3. példa és Járdányi: Magyar népdaltípusok, II. 53. p.

(A teljes forma négysoros: dallama AA^5BA szerkezetű, első szövegsora megismétlődik. Így érdemes terjeszteni.)

138.

$\text{♩} = 80-96$

1. Szom-bat es-te jel-mén-tem a kút-ra,
Saj-tá-ro-mat lē-tēt-tem az út-ra,
Ar-ra mēnt a vár-mē-gye haj-dú-ja,
Be-le-lē-pett ki-tő-rött a csin-ja.

2. vsz. 2. vsz. 2. vsz. 3. vsz. 2. vsz. 3. vsz.

2. Eltörött a sajtárom dugója,
Elhagyott a szeretőm bujába,
Ha jelhagyott ő engem egy hétre,
Majd elhagyom én ötet örökre.
3. Magam vagyok növendék, növendék,
Fáj a farom mégverték, mégverték,
A vármegye hajduja verte még,
Kezit-lábát a fene jégye még.

Perkáta,
Mosonyi József sz. 1888.

Pesovár F., 1966.
Lej. Kneifel

139.

1. É - dős a-nyám e - resz - szén el a bál - ba,

Kö - tény nél - kül a ró - zsa - szín ru - há - ba,

Gyász lesz né-kém a ró - zsa - szín ru - ház is,

Ár - va va-gyok, si - rat még a ma-dár is.

2. Az aszëgre két úton kell bemenni,
Most akartam a babámmal beszélni,
Télën nyáron virágos az ablaka,
Jaj, de sokat bekacsintottam rajta.

Seregélyes,
Sajtos Gyuláné (42).

Agócs-Hajdu, 1954.

Az adatközlő megjegyzése: „Sukorón tanútam májfatáncoláskor. Olyan fiatalos, huncut nóta”.

140.

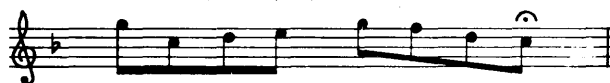
Poco rubato

1. Há - rom ké - ve le - ve - les néd,

Add el, ga-lam - bom a pár - gyát.

Ki - ta - ga - dom, el is a - dom,

É - dös, ked-ves kis - an - gya - lom.

2. Ablakomon né kopogtass,
Gyűj be, ha becsületös vagy...

Baracs

Bartók, 1906.

A második versszak csonka. Az MTA Népzenei Archivum Kodály-rendbeli támlapon csak ennyi áll: „stb. Még két strófa. Lásd”

Gyakorlati felhasználásánál a megfelelő szótagszámú perkátai változatokból választhatunk.

141.

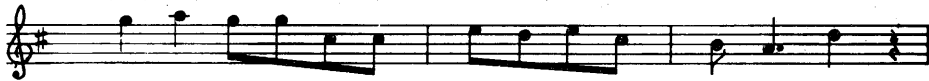
♩ = 124

1. Ha föl - kö - tőm pi - ros de - lin ken - dő - met,

Min-dén szom - bat es - te vá - rom a sze - re - tő - met,

De hi - á - ba vá - rom, ugy - is tu - dom, hogy nem jön,

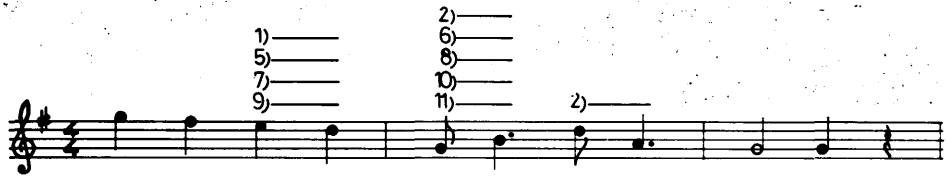
He - lyet - te egy kék i - bo - lyás le - vél jön.

2. Kék ibolya bura hajtsd a fejed,
Elrabolták tőlem a kedves szeretőmet,
Elrabolták tőlem vagy az Isten elvette,
Annak adták ki még nem érdemelte.

Soponya,
Hamar János sz. 1919.

Pesovár F., 1970.
Lej. Kneifel

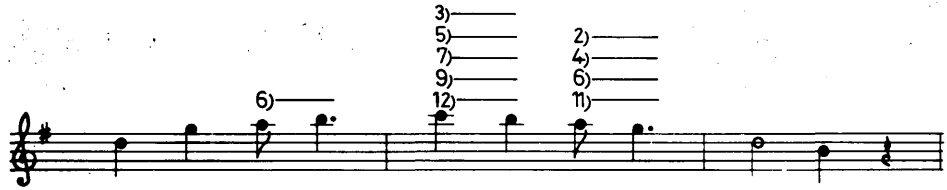
142.

1. Ud - va - rom - ba van egy vad al - ma - fa,

Bar - na le - gény he - ve - rész a - lat - ta.

Csal - fa szé - mēm rá sēm me - rēm vet - ni,

Mert azt mond - ják, hogy fo - gom sze - ret - ni.

2. vsz. 3. vsz. 3. vsz. 2. vsz. 4. vsz. 4. vsz. 5. vsz. 5. vsz.

6. vsz. 6.7. vsz. 7. vsz. 7. vsz.

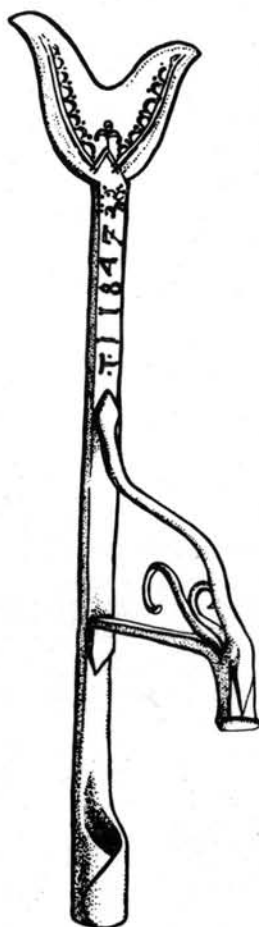
2. Ez a Baracs, de be van kerítve,
Ha csak lehet, kiménék belőle.
Benne hagyom híremet nevemet,
Benne hagyom régi szeretőmet.

3. Árok, árok, jaj de szélēs árok,
Oda járnak fürödni a lányok.
Édēsanyám, kiménék hozzájuk,
Fáj a szívem, mēghasad utánuk!

4. Elvitte a gyűrűs víz a hegyet,
Szeretnélek, babám, de nem lehet.
Elszakadt a mi szerelmünk lánc,
Nincsen kovács, ki megkalapálja.
5. Látod babám azt a gyűrűs hegyet,
Míg az ott lesz, nem lészek a tied,
Azt a hegyet köténnyel elhordom,
Mégis a tied lészek, angyalom!
6. Kék pántlikás kis kalapom széle,
Aztat is a kisangyalom vette,
Aztat is a kisangyalom vette,
Könnyes szemmel kalapomhoz tette.
7. Lányok, lányok, rólam tanuljatok,
A legénynek csókot ne adjatok.
Mert az a csók nem esik hiába,
Eszteendőre sírva néz utána...

Baracs

Bartók, 1906.

Kazalvágó. 1847. Székesfehérvár, (IKM Lelt. sz.: 68.180.1.)

143.

$\text{♩} = 92$

1. A kis - tó - nak már-vány-kő a fe - ne - ke,
 Győn - ge vagy még ba - bóm a sze - re - lém - re.
 Ti - zen-nyóc esz - ten-dős kis-lány nem győn-ge, nem győn-ge,
 Be - le - ul a sze - re - tő - je ő - lé - be.
 2. 3. vsz. 2. vsz. 2. vsz. 3. vsz. 3. vsz. 3. vsz. 2. vsz.

2. A kis tónak mind a négy sarka bádog,
 A szívemet körülfogta a bánót.
 Körülfogta, mind a dinnyét az inda, az inda,
 Most vagyok a szeretőmmel haragba.
3. A mi házunk fölött csak egy csillag van,
 Annak a csillagnak sok irigye van.
 Irigyelik tőlem azt az égytlenegyget is,
 Vegyétek el hát az életemet is.

Dég,
 Bódis Károlyné sz. Danc Mária 1907.

Pesovár F., 1968.
 Lej. Paksa

144.

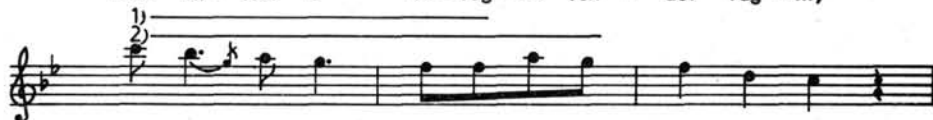
$\text{♩} = 80-92$

1. Á - tó - mén - tem én a rét - re ka - szál - ni,

Nem bír - tam a vi - rág - tól rēn - dēt vóg - ni,

Te - le van a rēn - dēm al - ja ró - zsa - val,

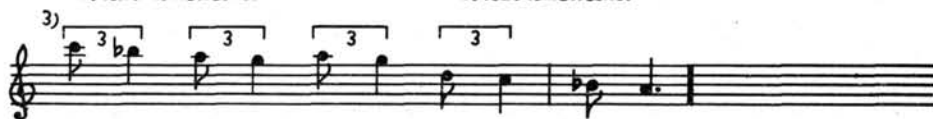

Te - le van a szí - vem szo - mo - ró - sóg - gal.

1. vsz. ismétléskor

2. vsz. ismétléskor

1. vsz. először

2. Hallod babám mit füttyül itt a rigó,
Szerelēmből nem parancsol a bíró,
Sēm a bíró, sēm a jó édesanyád,
Azt vettem el kit szerettem igazán.

Perkáta,
Pók József (74).

Pesovár F., 1970.
Lej. Kneifel

145.

$\text{♩} = 92$

1. Ha ki-mé-gyék a fa-lu-ba es-te sé-tál-gat-ni,
 2) Ott hal-lom a ma-da-ra-kat szé-pén da-lol-gat-ni,
 3) Da-lolj egy-gyet ka-kukk ma-dár a töb-bit nem bá-nom,
 4) El-ha-gyott a kis-an-gya-lom csak az-tat saj-ná-lom.
 5)

2. vsz. 3. vsz. 2. vsz. 3. vsz. 2. vsz. 2. vsz.

2. Barna legény az ablakban, jó estét, jó estét,
 Eresszél be kisangyalom tőled szállást kérek,
 Mindenféle csavargónak szállást nem adhatok,
 Nincs itthon az édesanyám csak egyedül vagyok.
3. De azért a szép szemédér' mégis beengedlek,
 Csipkés alju dunyhám alá szépen lefektetlek,
 Csipkés alju dunyhámmal maj' szépen betakarlak,
 Átölelém két karommal karcsú dörékadat.

Perkáta,
 Nagy Gergely (68).

Pesovár F., 1970.
 Lej. Kneifel

146.

Ez a kis-lány ró-zsás-le-ve - let ír, rá-bo-rul az asz-tal-ra,

Kér-di tő-le a jó é-dés any-ja, ked-ves-lá-nyom mi ba - jod?

Mit kér - dē - zēd é - dēs - a -nyám, tu-dom mi ba-jom,

El-ha-gyott a ked-ves kis-an-gya-lom, éj-jel-nap-pal si - ra - tom.

Seregélyes,
id. Agócs Sándor (57).

Agócs-Hajdu, 1954.

Az adatközlő megjegyzése: „Otthon először ez vót a nóta, mikor kitört a háború, elméntek a frontra akkor lett így a sora: „Hároméves huszár a szeretőm, éjjel-nappal siratom.”

Moderato

1. Bükk-fá-ból van, cser-fá-ból van, cser-fá-bú! van a ba-bám nyo-szo -lá -jo,

Be - le - fek-szem, be-le-fek-szēm, mel-léd fek-szēm, ro-pog mind a négy lá-bo.

Vesd be, ba - bām nyo-szo - lá - dot e - gész a fa - lig,

Itt ma-ra-dok, ná-lod há-lok ki- vi - lá-gos, ki-pi-ros-ló haj-na - lig.

2. vsz.

1. De szeretnék, de szeretnék, de szeretnék fa lenni az erdőbe,
Ha valaki, ha valaki, ha valaki tüzet rakna belőlem.
Méggyújtánám érted, rózsám az egész világot,
Közepiról, két széliről szakítanék, rózsám, nékéd virágot.

Csabdi,
Sipos Dánielné (64).

Kodály, 1922.

148.

♩ = cca 92

1. On-nand a - lól, on - nand a - lól jön egy fe - ke - te fel - hű,

Sza - ladj kis-lány, sza- ladj kis - lány mer' mēg-ver a nagy e - ső,

Majd sza - la - dok, ha ja - ka - rok, ha mēg - őz - ni nēm a - ka - rok,

Még az éj - jel kis an-gya - lom kar - ja - i közt a - lu - szok.

ism.

2. Ha bemēgyēk, ha bemēgyēk a Krizsán kocsmájjába,
Tükörfényes bajnétomat vágom a gērëndábo.
Aki legény az tēheti, aki meri az végye ki,
Még az éjjel zsandár vérrel a nevemet írom ki.

Perkáta,
Mosonyi József sz. 1888.

Martin-Pesovár F., 1961.
Lej. Kneifel

KATONADALOK

149-173.

← Mézeskalács ütőfa mintája. Bodajk, (IKM Lelt. sz.: 12.28.1.)

149.

1. Má - ma pén - tők hol - nap szom - bat, va - sár - nap,

Sö - pör - je - tők nagy - han - to - si lő - ó - nyok,

Sö - pör - je - tek el az ut - cát tisz - tá - ra,

Jön a le - gény csi - ko - róg a csiz - má - ja.

2. Édesanyám kiállott a kapuba,
Sírval mondja, hogy a fia katona,
Nem sirj anyám nem én vagyok az első,
Nem a világ az a három esztendő.

Nagyhantos,
Czeiner József (63).

Gáspár C.—Mihályi M., 1962.

150.

♩ = cca 120

1. A föld - vár - ri vá - ros a - latt,
 Ki - nyíl - lott ég - y ró - zsa,
 Te - te - ji - be (de) ma - gyar hu - szár,
 Sej, a lo - vát sar - kan - tyúz - za.

1) 2) 3) 4) 5)
 2. vsz. 2. 3. 4. vsz. 4. vsz. 2. 4. vsz. 3. 4. vsz.

6) 7) 8)
 2. 3. vsz. 4. vsz. 2. 3. 4. vsz.

2. Nė sarkantyúzd tē a lovad,
 Mer' lėesēl rőla,
 Nincs a tē jő (de) ędēsanyád,
 Aki tęgęd elsiratna.
3. Nė sirasson engēm sēnki,
 Męg vagyok tanítval,
 Sēm csatába (de) háborúba,
 Sej, de lē nēm esēm rőla.
4. Mer' a huszár a nyeręgbe,
 Bele van teręmtve,
 Mint citrusfa (ja) zőld erdőbe,
 Bele van győkeresędve.

151.

♩ = 120

2. Mi királyunk ráírta ja levélre:
Nem illik csákó a lány fejére.
Mer' a lánynak tizénhárom szoknya kell,
Az aljára tizénhárom fodor kell!

Baracs

Bartók, 1906.

152.

1. Ri - gó ma-dár nē szájj föl a fá - ra,

In - kább szájj el a ba - bám ab - la - ká - ra,

De-nold el a szo - mo. - ru nó - tá - met,

El - vit - ték a sze - re - tő - met ka - to - ná - nak.

2. vsz. 2. vsz. 2. vsz.

2. Nē vigyenek már engemet katonának,
Mēghasad a szíve a babámnak,
Mēghasad a babám gyēnge szíve,
Ha engemet három évre elrabolnak tőle.

Seregélyes,
id. Agócs Sándor (57).

Agócs-Hajdu, 1954.

153.

♩ = 104

Ha föl - me - gyék a ti - ro - li hē - gyek - be,

On - nan né - zék a csil - la - gos e - gek - re,

Csil - la - gos ég mer-re van a ma - gyar ha - zám,

Mer - re si - rat en - gēm az é - dēs - a - nyám.

Tác—Fövenypusztá,
Dénes Istvánné sz. Horváth Ágnes (63).

Dénes, 1977.

154.

Moderato ♩ = cca 60

1. Sár - ga - ci - kó az út mel - lett,

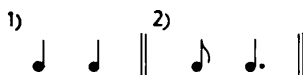
Szá - pán le - ge - li a fü - vet.

Le - gelj sár - ga nēm vagy ár - va,

Raj - tad mē - gyék a csa - tá - ba.

2. vsz.

2. vsz.

2. Sárga csikóm rugd föl a port,
Nē nézz árkot, nē nézz bokrot,
Mire a nap nyugvóra száll,
Ott légy velem a csatánál.

3. Sárga csikóm a vályúnál,
Nincs is talán olyan huszár,
Aki aztat jól megülje,
Hogy a baka lē nē lűjje.

Bodmér,
Paksz Lajosné sz. Lengyel Ilona (61).

Mathia, 1952.

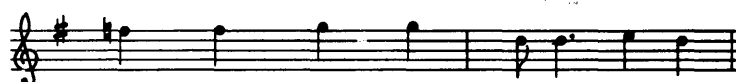
155.

1. Fu - le - mü - le kis pa - csír - ta,

Ab - la - kim - ba né szállj sír - va,

Ab - la - kom - ba né szállj sír - va,

Ka - to - ná - nak va - gyok ír - va.

2. Katona már az én nevem,
Baloldalon a fegyverem,
Hogyha aztat megcsörgetem,
Sirat engem a kedvesem.

3. Sirat engem a madár is,
Földre hajlik lő az ág is,
Az is azért hajlik földre,
Szólna hozzám ha lehetne.

4. Szólna hozzám, de nem lehet,
Fáj a szívem majd mégreped,
Fáj a szívem a babámért,
Azért a szép barna lányért.

Seregélyes,
id. Agócs Sándor (57).

Agócs-Hajdu, 1954.

156.

1. Gyé-mént-bul van kis pej lo - vam zab - lá - ja,

La - gé - ro - zott* bór-bül a kan - tár-szó - ra.

La - gé - ro - zott bór-bül a kan - tár-szó - ra,

Hét mē - gyé - bül sí - pol a szél u - tán - na.

2. vsz. 2.3. vsz.

2. Deres a fű kis pej lovam, nē ägyél,
Inkább engem a rózsámhoz elvigyél.
Vigy' el engēm, kis pej lovam odáig,
Hogy nē fájjon rózsám szive utánna.

3. Nēm messze van ide rózsám lakása,
Ide látszik leveles epërfája.
Terēm rajta fehér epër, szëdërjes,
Arra kérlek, nē légy mással szerelmes!

Baracs

Bartók, 1906.

*lagérozott = lakozott

157.

♩ = 120

1. A - mott a - lul, a - mott a - lul gyön egy fe - ke - te foly - hó,

Majd még-lá-tod majd még-lá-tod lösz ob - búl je - ges es - ső.

Je - ges es - ső ve - ri csár - dás ka - la - pom,

Más ö - le - li, más csó - kol - ja az én ked - ves ga - lam - bom.

2. vsz.

2. vsz.

2. Ments még, Isten, ments még, fekete gyászba járni,
Élős késém, élős késém rabi kenyérbe vágni.
Élős késém rabi kenyérbe vágom,
Érted, kedves kisangyalom, kisangyalom, sē bánom!

Baracs

Bartók, 1906.

158.

♩ = cca 104

É - des jó - a - nyám ad-jon Is - ten jó es - tét!

Ha - za jöt - tem mint egy vá - rat - lan ven - dég,

Ném vá - rat - lan ked - ves fi - am me' vár - ta - lak,

Há - rom hó - nap - ja mi - ó - ta nēm lát - ta - lak.

Tác—Fövenypusztá,
Mészáros Istvánné sz. Horváth Julianna (69).

Dénes, 1977.

Summás dallá alakult katonanóta.

159.

Ho - mo - kos az, a - gya - gos a dé - li va - sút szé - le,
 A - zon víz - nek el en - gē - met az o - rosz harc - tér - re,
 U - gyē ked - ves kis - an - gya - lom fáj a szi - ved ér - tem,
 Hogy en - gē - met fi - a - ta - lon a harc - tér - re víz - nek.

Seregélyes,
 id. Agócs Sándorné (54).

Agócs—Hajdu, 1954.

Mézeskalács ütőfa mintája. Székesfehérvár, (IKM Lelt. sz.: 58.7.1.)

160.

$\text{♩} = 120$

1. Egy-szer mën-tem va-sár-nap a temp-lom - ba,
Rám-szól-lott egy ga-lamb a vál-lan - ra.
Szo-mo-rú-jan sug-ja a fű - lem - be:
Meg-jött már a be-hí - vó ~ le - ve - lem!

1)
2. vsz.

2. A behívólevelem megkaptam,
Szomorújan el is olvasgattam.
Az van írva mind a négy sarkára:
Árván maradsz, babám, némsokára!

Baracs

Bartók, 1906.

161.

$\text{♩} = 120$

1. Is-ten ve-led, pat-ron-tás-ka, baj-nét hü-ve-lyé-vel,

Már én töb-bet, már én töb-bet nem ruk-ko-lok vé-led.

Már én töb-bet, már én töb-bet tē-vé-led nem já-rok,

Vi-se-lēm a kis-ka-la-pom, nem is szá-lu-tá-lok.

1) 2)

2. vsz. 2. vsz.

2. Pokrócomnak négy sarkára írom a nevemet,
 Átadom egy két-belínek, olvassa a nevem.
 Had' olvassa a nevemet a bűdös régruta,
 Mondom néki, hátra van még harminchat hónapja.

Baracs

Bartók, 1906.

1. A-ki hu-szár a - kar lén-ni, nēm szab'an-nak ló-ra ul - ni, de so- ha,

Lám, én az a -ka-rok lén-ni, nēm is fo - gok ló-ra ul - ni, de so - ha.

Szép é - let a bē - tyár - é - let, de csal - fa,

Ső - rös - po - hár a ke - zi - be, bar-na kis-lány ka-csin-gat a szé-mé - be.

2. Aki lőány akar lőnni, nēm szab' annak férjhöz mőnni, de soha,
Lám, én lőány fogok lőnni, nēm is fogok férjhöz mőnni, de soha.
Szép élet a lőányélet, de csalfa,
Főlőttőzik karikára*, úgy sőtál a babájával a boltba.

Baracs

Bartók, 1906.

*ti. karikós szoknyába

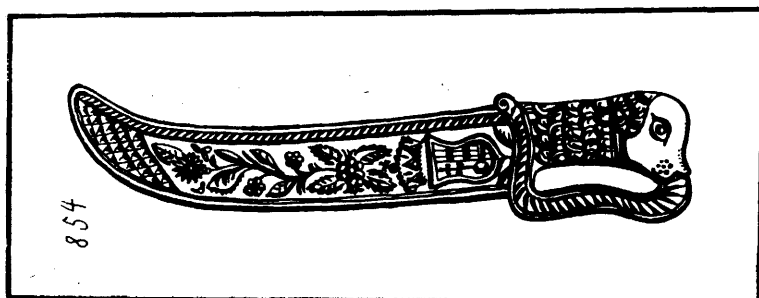
Az I. és II. sor első ütemének LÁ-DÓ-ismétlő motívumáról lásd Kodály Zoltán Szentirmaytól Bartókig c. tanulmányát (Visszatekintés II. Bp., 1964. 464. p.)

163.

Bodajk,
Horváth Gábor (56).

Sárosi, 1952.

Mézeskalács ütőfa. Székesfehérvár, (IKM Lelt. sz.: 10.26.1.)

164.

♩ = 88

1. Mégy a nap lē - fe - lé,

A ka - szár - nya fe - lé.

Ruk-kol-nak a gye-rē - kék, a ti - zēn-nyolc é - ve - sők,

A ka - szár - nya - aj - tón be - fe - lé.

1) 2) 3)

3. vsz. 3. vsz. 3. vsz.

2. Bemegy a szobára,
Lējül a vaságyra,
Búnak hajtja a fejét, hullatja ja könnyeit,
Arra a ja tábori ruhára.
3. Istenem, Istenem,
Mit kellett megérnem!
Elvisznek katonának, itt hagyom a babámat a
Fijatal gyerekek számára.

Puszttaegres,
asszonyok

Pesovár F., 1977.
Lej: Paksa

165.

1. Jaj de jó, jaj de jó a hu - szár - nak,

A lo - vát ki - pu - cúl-ja ma - gá - nak!

Bal-lá - bát ve - ti ja ken - gyél - be,

Ma - ga pe - dig büsz-kén ül a nye - rög - be!

2. Jaj de rossz, jaj de rossz a bakának,
Bakancsát pucujja ki magának!
Bornyuját veti ja hátára,
Huszár mellett csipög-csopog a sárba!

Ujvári szakaszvezető a 10. huszárezredből.
(Fejér megyei születésű)

Balabán, 1913.

166.

♩ = 126

1. Sár-ga ló, sár-ga ló, sár - ga nye - rög raj - ta,
Most a - kar - tam, ró-zsám, hoz - zád mēn- ni raj - ta.
Most a - kar - tam, ró - zsám, vé - led egy-gyet sír - ni,
Fúj - ják a trom-bi-tát, el kell ma - si - roz - ni.
4. vsz. 3. vsz. 4. vsz. 2. vsz. 2.3. vsz. 3.4. vsz. 2. vsz. 2. vsz.

2. Ennek a kislánynak hosszú a köténye,
Mondtam az anyjának, vágjon lē belőle.
Nēm akarja hagyni a semmirevaló,
Legények szemébe kacsingatnivaló.

3. Az eke a földet nēm magának szántja,
Az apa a fiát nēm magának tartja.
Husz évig magának, husz évig másnok:
Öt-hat esztendeig császár szolgájának.

4. Jaj annak a fánok, kit a fejsze lēvág,
Jaj annak a lánynak, kit a legény elhág.
Engēm is elhagyott egy semmirevaló,
Csikorgós cipőmbé kapcánok sēm való.

Csabdi,
asszonyok

Kodály, 1922.

167.

Most jöt - tem a szēr - bi - a - i ha - tór - rul,

Lē - e - sēt - t a vas a lo - vam lá - bá - rul,

Nyisd - ki ko - vác zöld - re fes - tett mű - hely - aj - tó - dat,

Va - sald mēg a ke - sej - lő - bu lo - va - mot.

(a dallam második felére)

Mig a kovács vasajja / a kis pej lovamot,

Véled babám kimulatom magamot.

Seregélyes,
id. Agócs Sándorné (54).

Agócs-Hajdu, 1954.

168.

Poco rubato [Moderato]

1. Ló - ger - ka - róm * lē van ver - ve,

Kis pej lo - vam hoz - zá - köt - ve.

Kö - pe - nye - gēm a sá - to - rom,

Lo - vam ár - nyé - ká - ba nyug - szom.

2. Mikor visznek majd Pest felé,
Még hasad az ég kétfelé.
Sírnak a fényes csillagok,
Hogy én is katona vagyok.

3. Mikor göndör hajam vágták,
Rózsám kötényébe hányták.
Ném volt annyi hajamszála,
Ahány könnyem hullott rája.

4. Könnyörögtem a hadnagynak,
Né vágassa lē hajamat.
De a hadnagy azt felelte:
Őfelsége úgy rendelte.

5. Édesanyám, ha elgyün kend,
Budapesten keressén kend.
Ott lesznek az új régruták,
Kiknek göndör haját vágták.

Dunapentele (Dunaújváros—Óváros),
férfi

Bartók, 1906.

*lógerkaróm = lágerkaróm

169.

Ap - ró szē - me van a ku - ko - ri - cá - nak,

Gyön - ge szí - ve a jó é - dēs - a - nyám - nak,

Gyön - ge szí - ve bá - na - tá - ba még - ha - sad,

Ha ja fi - ja ka - to - ná - nak bé - ma - rad.

Seregélyes,
id. Agócs Sándorné (54).

Agócs-Hajdu, 1954.

170.

In-dul-nak már a hu - szá- rok ken-gyél-be a lá - buk,

De sok sző-ke bar-na kis-lány sír - va néz u - tá -nuk.

Né sír - ja -tok ma-gyar-lá-nyok sej, haj, így szo-kás ez ré - gën,

Tö - rá-tok is sűt még a nap a csil - la -gos é - gen.

Seregélyes,
id. Agócs Sándor (57).

Agócs-Hajdu, 1955.

Tükrös. 1910. Fejér megye, (IKM Lelt. sz.: 12.9.1.)

171.

1. Kis - pej - lo - vam a fű - de - les raj - csúr - ba, *

Nem jól ug - rott be a kul - cser ka - lup - ba, **

Vi - gyézz lo - vam, vi - gyézz a ko - man - dó - ra,

Job - ban tud - jod, mint a bun - dás reg - ru - ta.

2. Áristomba, de kemények az ágyok,
Nem olyan mint kisangyalom ténálad,
Két szál dészka még egy rongyos köpenyeg,
Látod babám, ilyen a komiszélet.
3. Az égyesbe magam vagyok bezárva,
Számlálom az órák számát hiába,
Jobb kezemen, bal lábamon csörög a bilincs,
Jaj Istenem, szánakozóm sënki sincs.

Seregélyes,
id. Agócs Sándor (57).

Agócs—Hajdu, 1954.

* rajcsúr = Reitschule (lovarda)

** kulcer kalup = kurzer Galopp (rövidvágta)

172.

♩ = cca 100

Ad - ri - a - i ki - kő - tő be áll egy ha - di - ha - jó,

Ha - jó - nak a négy sar - ká - ba nem - ze - ti lo - bo - gó,

Fúj - ja a szél, fúj - ja, ha - za - fe - lé fúj - ja, a

Negy - ven - nyol - cas ő - reg ba - kák jön - nek sza - bad - sá g - ra.

Tác—Fövenypusztá,
Dénes Istvánné sz. Horváth Ágnes (63).

Dénes , 1977.

173.

♩ = 100

Már-vány kő-ből van a, már-vány kő-ből van az é - dēs - a - nyám ud - va - ra,

Pes - ti ked - ves tü - zér, pes - ti ked - ves tü - zér las - san gye - re be raj - ta,

Las - san päng - jēn a réz - sar - kan - tyú ta - ré - ja,

Éb - ren al - szik ba - bām, a ked - ves é - dēs - a - nyám nem a - lu - szik mēg - hall - ja.

Tác—Fövenypuszta,
Dénes Istvánné sz. Horváth Ágnes (63).

Dénes, 1977.

Cserépkulacs. 1866. Csákvár, (IKM Lelt. sz.: 65.97.1.)

HANGSZERES DALLAMOK ÉS HANGOLÁSOK

hangszeres dallamok: 174 - 180.

kolomphangolások: 181 - 182.

← Birkacsengő. 1869. Székesfehérvár, (IKM Lelt. sz.: 77.30.1.)

174.

Rubato ♩ = cca 72

♩ = 138 - 152

„Elvesztette az oláh leány a kecskéit!”

„Elvesztette az oláh leány a kecskéit, elindult keresni, nagyon elszöntyömpörödött.”

A dallam (Keserves)

„Mëgy, mëndëgëlt, keresi Hantos felë Mëlkutnak, valamit látott ám mozogni. Nagyon mëgörlt az oláj leány, hogy látott valamit. Cspid mëg, fogd mëg, ereggy utáná!

B dallam (Verbunk)

„Hát mikor odaér, mëgy, nézi, nagyon elszöncsömpörödött. Nëm az volt, hanëm egy pörkölt tuskó, így nagyon hát elszöntyömpörödött. Sirassa az oláh leány, sirassa.

A dallam (Keserves)

„Na hát most igazán látott ám valamit, nagyon megörült. Valamit látott ám mozogni a bukorba. Ereggy utána, csipd még, fogd még!”

B dallam (Verbunk)

„Hát mikor odaér, még ám Hantosnak, neki Szógaházának. Hát lássa ám, nem az üvé, égy nagy fekete kandisznó volt. Így nagyon elszöntyömpörödött.”

A dallam (Keserves)

„Na most előbb még Szógaháza felé. Nagyon megörült, igazán látott ám a bukorba valami mozgást. Ereggy utána, csipd még, fogd még!”

B dallam (Verbunk)

„Hát mikor odaér, nem az vót, hanem a kanász szerelmeskedett a menyecskéjével. Nagyon elszöntyömpörödött.”

A dallam (Keserves)

„Na hát most amint még Mélkutnak, nagyon megörült, mert igazán látott már valamit. Ereggy utána, csipd még, fogd még!”

B dallam (Verbunk)

„Mégvan a kecske, a bőgős még a bak!”

Perkáta,

Paraszt Badi József sz. 1926, cigányprímás és zenekara.

A szöveget elmondta Badi Sándor sz. 1912.

Pesovár F., 1966.

Lej. Halmos I.

Egy férfi a szöveget mondta, egy másik pedig a keserves dallam közben az arcát törölgette és jajgatott, majd a megfelelő részekben a verbunk zenére táncolt.

Megjelent: Pesovár Ferenc, Az elveszett juhait sirató pásztor története (Újabb adatok egy táncpantomim elterjedéséhez). Táncművészeti Értesítő. 1969. 2. 96. p. 3. dallam.

Pesovár Ferenc, Az elveszett juhait kereső pásztor története. Magyar néptáncgyományok. (Szerk.: Lelkes Lajos) 79. dallam.

175.

Rubato ♩ = cca 56

♩ = 120 - 144

[7 ♩ 7 ♩ simile]

„Az oláh leány kecskéi”

„Az oláh leány elmént a kecskéket őrizni az erdőbe. Nagyon szomorú lett, mert elmentek a kecskék, és nem találta seholsém őket. Mént a hegyre, látott egy szenestuskót. Nagyon megörült a lány. Örömébe még slrt is.”

A dallam (Keserves)

„Kereste tovább, nem találta. Mént lë a völgybe. Látta, hogy ott sokan vannak, de bizony mind szenestuskó volt az is. Odaért, nagyon szomorú lett a lány. Mëgint csak nem találta mëg a kecskéit.

A dallam (Keserves)

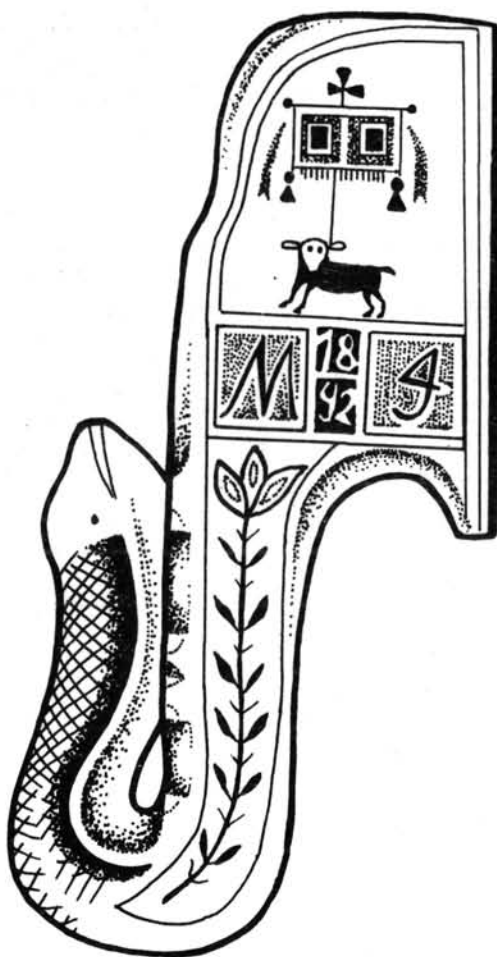
Nagyon szomorúan mënt tovább, de bizony nem találta őket. Erdő végére ért. Látta, hogy ott vannak a kecskék. Nagyon megörült, hogy mëgvannak a kecskék.”

B dallam (Ugrós)

Sárkeresztúr,
Németh Károly sz. 1903., cigányprímás és zenekara.
A szöveget elmondta Németh Károly.

Pesovár F., 1960.
Lej. Halmos I.

Megjelent: Pesovár Ferenc, Az elveszett juhait sirató pásztor története (Újabb adatok egy táncpantomim elterjedéséhez). Táncművészeti Értesítő. 1969. 2. 94. p. 2. dallam.

Kampófej. 1892. Adony, Lajosmajor, (IKM Lelt. sz.: 13.112.1.)

176.

Perkáta,
Mészáros László, „Tarka” (52) cimbalmos

Pesovár F., 1966.
Lej. Kneifel

„Vérbung” (ugrós) cimbalmon. A primet játszó cimbalomhoz a visszafogott „esztam” kíséretet Paraszt Badi József perkátái zenekara szolgáltatotta. A dallamot az „Iszik a nyúl még elszalad...” (103–106.) szövegkezdetű, Perkátán az idősebbek körében általánosan ismert dal idézte fel a zenészenben.

177.

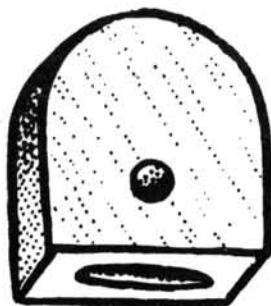

Vajta,
Kovács Sándor prímás, sz. 1887.
Horváth János nagybőgős (35).

Martin–Pesovár F., 1958.
Lej. Halmos I.

Kanásztánc hegedűn.

Megjelent: Pesovár Ferenc, Fejér megyei népi táncok I. Alapi táncok. Alba Regia I. (1960)
120 p. 7. dallam.

„Vőfénysip”. Pázmánd, (IKM Lelt. sz.: 60.11.1.)

178.

The image shows a musical score for the song "The Rose Tree". At the top, the tempo is marked as "♩ = 104". The score is written on five staves, each with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The first four staves are full-length lines of music, each containing a melodic line and a corresponding bass line. The fifth staff is a shorter line, likely a continuation or a separate part, also with a melodic and bass line. The music is in 2/4 time, as indicated by the time signature. The notes are primarily eighth and sixteenth notes, with some rests. The overall style is simple and melodic, typical of a folk song.

másodszorra

Lovasberény,
Nagy János sz. 1883.

Pesovár F., 1958.
Lej. Kneifel

„Söprűtánc” dúdolva.

179.

Vajta,
Kovács Sándor prímás, sz. 1887.
Horváth János nagybőgős (35).

Martin–Pesovár F., 1958.
Lej. Halmos I.

„Kanásznóta” hegedűn.

Megjelent: Pesovár Ferenc, Fejér megyei népi táncok I. Alapi táncok. Alba Regia I. (1960)
119. p. 4. dallam.

180.

Sárbogárd,
Barabás István sz. 1906.

Pesovár F., 1978.
Lej. Paksa

„Vérbung” (ugrós) tamburán.

181.

Magyaralmás,
Lendvai János páztor, állatgondozó sz. 1939.

Pesovár F., 1967.
Lej. Kneifel

Az egyes kolompok hangjait kettős ütemvonallal különítettük el. Az egész hang a kolomp főhangja (ez szól legtávolab), a száratlan negyed hang, kitartó felhang. A nyolcadpárok a változó felhangot jelzik (attól függően, hogy a kolomp egyik vagy másik oldalát üti meg a nyelv).

A kolompsor hangjait zárt térben, kevésbé visszhangos helyiségben vettük föl, így a fontosabb hangok jobban, a repedésből, egyenetlenségből származó mellékhangok, interferáló felhangok kevésbé hallatszottak.

A kolompok többszöri megszólaltatásakor azok hangzására a következő megjelöléseket használta:

Először:

1. „nagy dübörgő”
4. „kis harang”
7. „még kisebb”

2. „kisebb”
5. „még kisebb”
8. „kis kotyogó”
10. „Kati pörgő”

3. „még kisebb dübörgő”
6. „kis pörgő”
9. „még kisebb”
11. „legkisebb”

Másodszor:

1. „nagy dübörgő”
4. „kis pörgő”
7. „legkisebb”
10. „Kati pörgő”

2. „kisebb dübörgő”
5. „még kisebb”
8. „kis kotyogó”
11. „legkisebb”

3. „kis dübörgő”
6. „ez is kis pörgő”
9. „még kisebb”

Harmadszor:

1. „nagy dübörgő”
4. „nagy pörgő”
7. „legkisebb pörgő”
10. „Kati pörgő”

2. „kis dübörgő”
5. „kisebb pörgő”
8. „kotyogó”
11. „legkisebb Kati pörgő”

3. „kisebb dübörgő”
6. „kis pörgő”
9. „kis kotyogó”

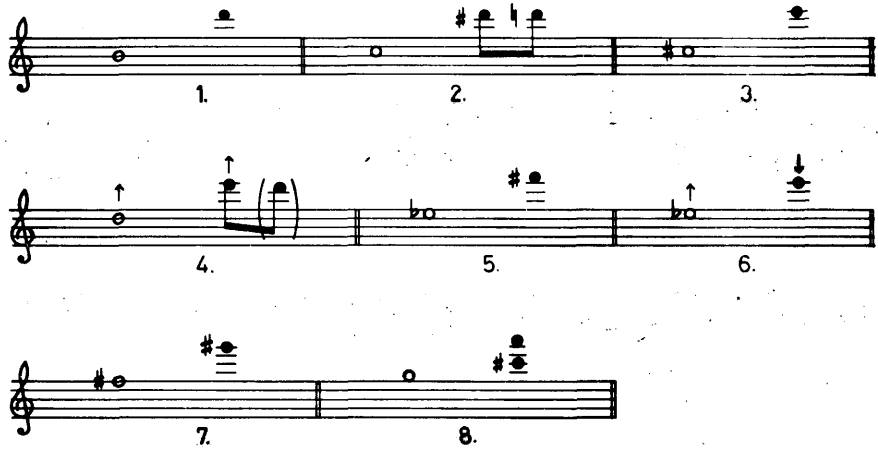
(A nagy dübörgőnek nincs párja.)

A kolompokat „kettesével” igyekszik hangolni. „pár, párok” elnevezést használja. Az egyiknek mélyebb, a másiknak „picivel vékonyabb hangja van”. Így „jobban viszi a hangot, messzebbre hallik”. Mindnek van egy „mula” és egy „élénk” hangja. A nagy harang az „kuppogós”, „dübörgős”, „kummog, mint a béka a tóba”. A pörgők „ropognak”, „mert ha több egybe van, akkor egészen ropogós a hang.”

Birkakolomp. Magyaralmás, (IKM Lelt. sz.: 74.96.1.)

182.

Magyaralmás,
Lendvai János pásztor, állatgondozó sz. 1939.

Pesovár F., 1974.
Lej. Kneifel

Az István király Múzeum tulajdonában lévő 8 db kolomp hangja. (Lelt. sz. 74.94.1.—74.101.1.)

IRODALOM

- Abafi Lajos:** Szerelmi népdalok. Székely Sándor gyűjteményéből. (Magyar Könyvesház I. 9., 10.) Bp, 1875.
- Abafi Lajos:** Tréfás népdalok. Székely Sándor gyűjteményéből. (Magyar Könyvesház II. 13., 14.) Bp, 1975.
- A Magyar Népzene Tára I. Gyermekekjátékok.** Szerk.: *Bartók Béla – Kodály Zoltán.* Sajtó alá rendezte: *Kerényi György* Bp, 1951.
- A Magyar Népzene Tára II. Jeles napok.** Szerk.: *Bartók Béla – Kodály Zoltán.* Sajtó alá rendezte: *Kerényi György* Bp, 1953.
- A Magyar Népzene Tára III. A. Lakodalom.** Szerk.: *Bartók Béla – Kodály Zoltán.* Sajtó alá rendezte: *Kiss Lajos* Bp, 1955.
- A Magyar Népzene Tára III. B. Lakodalom.** Szerk.: *Bartók Béla – Kodály Zoltán.* Sajtó alá rendezte: *Kiss Lajos* Bp, 1956.
- A Magyar Népzene Tára IV. Párosítók.** Szerk.: *Bartók Béla – Kodály Zoltán.* Sajtó alá rendezte: *Kerényi György* Bp, 1959.
- A Magyar Népzene Tára V. Siratók.** Szerk.: *Bartók Béla – Kodály Zoltán.* Sajtó alá rendezte: *Kiss Lajos és Rajeczky Benjamin* Bp, 1966.
- A Magyar Népzene Tára VI. Népdaltípusok.** Szerk.: *Bartók Béla – Kodály Zoltán.* Sajtó alá rendezte: *Járdányi Pál és Olsvai Imre* Bp, 1973.
- Arany László–Gyulai Pál:** Elegyes gyűjtések Magyarország és Erdély különböző részeiből. Magyar Népköltési Gyűjtemény I. Pest, 1872.
- Barabás Jenő:** Nádvagás a Velencei-tavon. Ethnographia. 1950. 81–90. p.
- Barabás Jenő:** A velencei nád felhasználása. Ethnographia. 1951. 145–155. p.
- Barsi Ernő:** Daloló Rábaköz. Győr, 1970.
- Barsi Ernő:** Daloló Szigetköz. Győr, 1971.
- Bartók Béla:** A magyar népdal. Bp, 1924.
- Békefi Antal:** Vasi népdalok. Szombathely, 1976.
- Békefi Antal:** Bakonyi népdalok. Veszprém, 1977.
- Bogár János:** Népszokások Gyúron. Néprajzi pályamunkák Fejér megyéből I. (Szerk.: *Lukács László*), Az István Király Múzeum Közleményei, B. sorozat 33. sz. Székesfehérvár, 1978. 37–52.p.
- Csanádi Imre:** Zámolyi parasztdalok. Fehérvár. A Vörösmarty Irodalmi Társaság Irodalmi és Helytörténeti Antológiája. 2. 1955. 152–180. p.
- Csanádi Imre:** Népdalgyűjtők Fejérben. Fehérvár. A Vörösmarty Irodalmi Társaság Irodalmi és Helytörténeti Antológiája. 4. 1955. 417–455. p.
- Csanádi Imre–Vargyas Lajos:** Röpkülj páva röpkülj. Bp, 1954.
- Csatkai Endre:** Régi pásztorélet és a székesfehérvári juhász szegődttetés. Alba Regia X. Az István király Múzeum Évkönyve. Székesfehérvár, 1969. 173–174. p.
- Demeter Zsófia–Lukács László:** A puszták népe. A Mezőföld története. Az István király Múzeum Közleményei, D. sorozat 133. sz. Székesfehérvár, 1980.
- Diószegi Vilmos:** A zsákos tapogató kialakulása a Velencei-tavon. Ethnographia. 1950. 208–222. p.
- Együd Árpád:** Somogyi népköltészet. Kaposvár, 1975.
- Erdélyi János:** Népdalok és mondák I–III. Pesten, 1846–1848.

- Farkas Gábor:** Politikai viszonyok Fejér megyében 1919–1945. Bp, 1980.
- Fényes Elek:** Magyar országnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geográfiai tekintetben. I. Pesten, 1836. 83. p.
- Fényes Elek:** Magyarország geográfiai szótára. I. kötet. Pesten, 1851. 196. p.
- Gémes Balázs:** A juhászok ládái és a juhászság kérdései a Mezőföldön a XVIII–XIX. században. A szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve. Szekszárd, 1975–76. 173–197. p.
- Horváth János:** A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig. Bp, 1958.
- Járdányi Pál:** A magyar népdalok rendje. MTA I. Oszt. Közl. XVII. 139–164 p.
- Járdányi Pál:** Magyar népdaltípusok. I–II. Népzenei Könyvtár. 1–2. Bp, 1961.
- Károly János:** Fejér vármegye története. I. kötet. Székesfehérvár, 1896. 539. p.
- Károly János:** Fejér vármegye története. II. kötet. Székesfehérvár, 1898. 213–214. p.
- Kerényi György:** Népies dalok. Népzenei Könyvtár. 3. Bp, 1961.
- Kiss Áron:** Magyar gyermekjáték-gyűjtemény. Bp, 1894.
- Kiss Géza:** Ormányság. Bp, 1937.
- Kodály Zoltán:** A magyar népzene. Bp, 1952. A példatárt szerk.: *Vargyas Lajos*
- Kresz Mária:** A magyar parasztviselet (1820–1867), Bp, 1956. 133–134. p.
- Kresz Mária:** A csákvári fazekasság. Az István király Múzeum Közleményei, D. sorozat 106. sz. Székesfehérvár, 1976.
- Kücsán József:** Adatok a Mezőföld déli részének népi építkezéséhez. Alba Regia XVII. Az István király Múzeum Évkönyve. Székesfehérvár, 1979. 307–333. p.
- Lajtha László–Gönyey Sándor:** Tánc. A Magyarság Néprajza IV. kötet. Bp, 1943. 85–149. p.
- Lukács László:** A népi építkezés emlékei a zámolyi szőlőhegyen. Alba Regia XV. Az István király Múzeum Évkönyve. Székesfehérvár, 1976. 237–248. p.
- Lukács László:** Népi bútorok Fejér megyében. Az István király Múzeum Közleményei, D. sorozat 116. sz. Székesfehérvár, 1977.
- Lukács László:** Népi építkezés a Velencei-hegység szőlőiben. Alba Regia XVI. Az István király Múzeum Évkönyve. Székesfehérvár, 1978. 299–343. p.
- Lukács László:** A Velencei-tó néprajza. Fejér megyei Szemle. 1978. 1. 83–95. p.
- Lukács László:** Egy szlovák eredetű népszokás továbbélése. Közművelődés Fejér megyében. 1980/1. (Felelős szerk.: *Zágoni Erzsébet*) 33–39. p.
- Martin György:** Magyar tánc típusok és táncdialektusok. I–III. melléklettel. Népművelési Propaganda Iroda. Bp, 1970–72.
- Martin György:** A magyar körtánc és európai rokonsága. Bp, 1979.
- Márkus Mihály:** Jolsvai kolomposok. Kodály Zoltán Emlékkönyv. (Szerk.: *Gunda Béla*) Bp, 1943. 245–254. p.
- Molnár István:** Magyar táncgyománnyok. Bp, 1947.
- Olsvai Imre:** Dallamváltozat- és rokonságvizsgálat a magyar népzeneben. Magyar Zene III. 1962. 3–18. p.
- Olsvai Imre:** A somogyi magyarság népzeneje. Somogyi népköltészet. Gyűjtötte és szerkesztette: *Együd Árpád*. Kaposvár, 1975. 409–443. p.
- Olsvai Imre–Várnai Ferenc:** Dráva szélén lakom. Sellye, 1979.
- Pálóczi Horváth Ádám:** Ötödfélszáz énekek. Sajtó alá rendezte: *Barta József és Kiss Dénes* Bp, 1953.
- Pelkó Péter:** Eredeti magyar közmondások és szójárások. Rozsnyó, 1864. 282. p.
- Pencz Ilona:** Népdalok Csór községből. Ethnographia. 1926. 150–151. p.
- Pencz Ilona:** Két ballada Csór községből. Ethnographia. 1926. 193–194. p.
- Pesovár Ferenc:** A tóvidék néprajza. Velencei-tó. Székesfehérvár, 1958. 22–34. p.

- Pesovár Ferenc*: Adatok egy balladatípus elterjedéséhez. Az István király Múzeum Közleményei, E. sorozat 3. sz. Székesfehérvár, 1959. 83–87. p.
- Pesovár Ferenc*: Fejér megyei népi táncok. I. Alapi táncok. Alba Regia I. Az István király Múzeum Évkönyve. Székesfehérvár, 1960. 99–145. p.
- Pesovár Ferenc*: Népélet. Az István király Múzeum állandó kiállításának a vezetője. Az István király Múzeum Közleményei, D. sorozat 40. sz. Székesfehérvár, 1966. 33–41. p.
- Pesovár Ferenc*: Dunántúli pásztorművészet. Az István király Múzeum Közleményei, D. sorozat 53. sz. Székesfehérvár, 1967.
- Pesovár Ferenc*: Népdalgyűjtés Fejér megyében. Fejér megyei Hírlap. 24. sz. 1968. márc. 3.
- Pesovár Ferenc*: Mezőföldi táncgyománnyok. Múzeumi Magazin. 1968. 22–26. p.
- Pesovár Ferenc*: Kanásztánc és seprűtánc. — Mutatványos táncaink két típusa. Táncudományi Tanulmányok. 1967–1968. Bp, 1969. 93–125. p.
- Pesovár Ferenc*: Az elveszett juhait sirató pásztor története. (Újabb adatok egy táncpantomim elterjedéséhez.) Táncművészeti Értesítő. 1969. 85–97. p.
- Pesovár Ferenc*: Farsangi tikverőzés Mohán. Élet és Tudomány 7. sz. 1972. febr. 18. 296–298. p.
- Pesovár Ferenc*: Fejér megye fehér folt? (Néptánc kutatás Fejér megyében.) Táncművészet. 1977. 5. sz. 22–24. p.
- Pesovár Ferenc*: A dunántúli táncgyomány történeti rétegei. Magyar néptáncgyományok. (Szerk.: *Lelkes Lajos*) Bp, 1980. 19–24. p.
- Pesovár Ferenc*: Az elveszett juhait kereső pásztor története. Magyar Néptáncgyományok. (Szerk.: *Lelkes Lajos*) Bp, 1980. 334–349. p.
- Pogány Péter*: Szájhagyomány mentésünk elfelejtett korszaka és szervezője. Ethnographia. 1954. 54–567. p.
- Sergő Erzsébet B.*: Pentelei női viselet. Alba Regia XV. Az István király Múzeum Évkönyve. Székesfehérvár, 1977. 217–236. p.
- Sárosi Bálint*: Die Volksinstrumente Ungarns. Leipzig, 1966.
- Sárosi Bálint*: Magyar népi hangszerek. Tankönyvkiadó. Bp, (évszám nélkül)
- Sebestyén Gyula*: Dunántúli gyűjtés. Magyar Népköltési Gyűjtemény. VIII. kötet. Bp, 1906.
- Solymos Ede*: Egyéni és szövetkezeti halászat a Velencei-tavon. Ethnographia. 1952. 112–126. p.
- Solymos Ede*: Rekesztő halászat a Velencei-tavon. Az István király Múzeum Közleményei, A. sorozat 6. sz. Székesfehérvár, 1958.
- Stefanovics Katalin*: Szokások és hiedelmek Mezőkomáromban. Néprajzi pályamunkák Fejér megyéből I. (Szerk.: *Lukács László*) Az István király Múzeum Közleményei, B. sorozat 33. sz. Székesfehérvár, 1978. 52–58. p.
- Szemere Gyula*: Tájékoztató a Fejér megyei magyar néphagyományok gyűjtéséhez. Székesfehérvár, 1943.
- Tárkányi Béla József*: Katholikusegyházi énektár. (Második bővített kiadás) Egerben, 1874.
- Vargyas Lajos*: Ugor réteg a magyar népzeneben. Zenetudományi Tanulmányok. 1953.
- Vargyas Lajos*: A Somogy megyei táncdallamok. Somogyi táncok. (Szerk.: *Morvai Péter–Pesovár Ernő*) Bp, 1954. 250–275. p.
- Vargyas Lajos*: A magyar népballada és Európa I–II. Bp, 1976.
- Vajda József*: Hallottad-e hírt Zalaegerszegnek? 333 zalai népdal. Zalaegerszeg, 1978.
- Wekerle Sándor*: Fejér megye. Az Osztrák Magyar Monarchia írásban és képen. Magyarország. IV. kötet. Bp, 1896. 529–576. p.
- Vikár Béla*: Somogy megye népköltése. Bp, 1905.
- Völgy István*: Népi játékok I–III. Bp, 1945.

FELHASZNÁLT KÉZIRATOS GYŰJTÉSEK

Agócs Sándor–Hajdu András: Népdalgyűjtés. Seregélyes, 1954. Az István király Múzeum Néprajzi Adattára: 55.13.

Balla Péter: Népdalgyűjtés. Dunaújváros, 1952. IKMNA: 52.3.

Bene Zsuzsanna: Gyermeekjátékok a Fejér megyei Jenő községből. 1956. IKMNA: 65.16.

Benedek Sándor: Előszállási lucatánc. 1941. IKMNA: 55.20.

Dénes Zoltán: Népdalgyűjtés. Tác–Fövenypusztá, 1977. IKMNA: 77.15.

Gáspár Cecília–Mihályi Marianna: Népdalgyűjtés. Csór, Hantos, 1963. IKMNA: 63.4.

Gutay Dezső–Héhn Gyula: Népdalgyűjtés. Jenő, Urhida, 1962. IKMNA: 62.1.

Horváth Györgyné: Lakóhelyem népzeneje. Szabadegyháza, 1962. IKMNA: 63.11.

Latabár Károly: 1937–38 évi Fejér megyei adatgyűjtés ismertetése. IKMNA: 55.15.

Mathia Károly: Népdalgyűjtés. Bodmér, 1952. IKMNA: 52.1.

Sárosi Bálint: Népdalgyűjtés. Bodajk, 1952. IKMNA: 52.2.

Szoboszlai Istvánné: Beszámoló a gyúrói pütkösdőlés filmezéséről, 1951. V. 12–14. IKMNA: 51.2.

Vass Mihály: Kátay Király István daloskönyve az 1820-as és az 1860-as évek közötti időkből. („Vasárnap” pályázat. 1928.) A Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattára: 000309.

Megjegyzés: A dalok forrásául nagyobbbrészt az István király Múzeum Néprajzi Adattárának gyűjteménye és a Zenetudományi Intézet Népzenei Archívuma szolgált.

A dalok és a szöveg közötti rajzok az István király Múzeum Néprajzi Gyűjteményének a tárgyairól készültek.

A fényképek negatívait az István király Múzeum Adattárának Fotóarchívuma őrzi.

A GYŰJTŐK ÉS LEJEGYZŐK NÉVSORA*

Agócs Sándor (szöveg) 13 dal

Balabán Imre, 1 dal

Balla Péter, 3 dal

Bartók Béla, 19 dal

Csanádi Imre (szöveg) 2 dal

Dénes Zoltán, 10 dal

Gáspár Cecília, 1 dal

Gutay Dezső, 2 dal

Hajdu András, 13 dal

Halmos István

Héhn Gyula, 2 dal

Horváth Györgyné, 1 dal

Kapronyi Teréz

Kiss Lajos, 1 dal

Kneifel Imre

Kodály Zoltán, 12 dal

Martin György, 22 dal

Mathia Károly, 1 dal

Mihályi Marianna, 1 dal

Paksa Katalin

Pesovár Ferenc, 116 dal

Pesovár Ernő, 1 dal

Rajeczky Benjamin, 1 dal

Sárosi Bálint, 1 dal

Szabó Andorné Szojka Anna 1 dal

Szemere Gyula, 2 dal

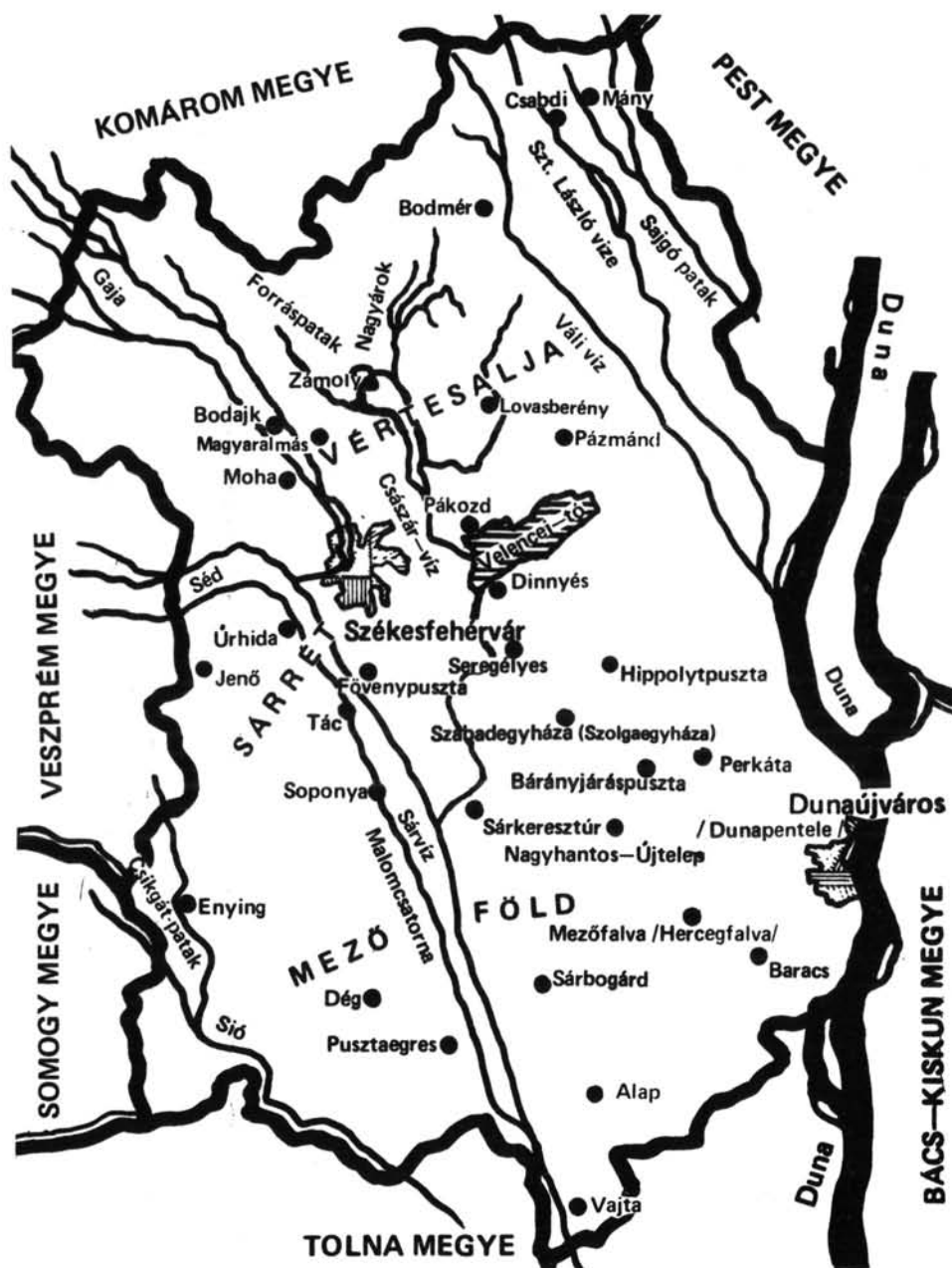
Vargyas Lajos, 2 dal

Vig Rudolf

Vikár László

*A csak lejegyzők nevét kurzív betűkkel jelöljük.

A DALOK LELŐHELYEINEK TÉRKÉPE

A DALOK LELŐHELYEINEK MUTATÓJA

Alap	16., 17., 27., 39., 40., 48., 52., 57., 58., 60., 64., 83., 95., 110., 137.
Baracs	32., 56., 86., 87., 136., 140., 142., 150., 151., 156., 157., 160., 161., 162.
Bodajk	163.
Bodmér	154.
Csabdi	25., 90., 101., 127., 135., 147., 166.
Dég	33., 45., 97., 133., 143.
Dinnyés	120.
Dunaújváros (Dunapentele)	30., 34., 46., 73., 92., 100., 115., 168.
Enying	57.
Hantos (Nagyhantos)	149.
Jenő	134.
Fejér megye	165.
Lovasberény	44., 178.
Magyaralmás	181., 182.
Mány	24., 26., 38., 89., 101., 116.
Mezőfalva (Hercegfalva)	23.
Moha	3., 7.
Pákozd	113.
Pázmánd	5., 6., 11., 12., 69., 88., 122., 123.
Perkátá	13., 29., 31., 42., 43., 57., 61., 72., 81., 82., 84., 85., 91., 99., 103., 104., 105., 106., 107., 109., 111., 112., 114., 129., 130., 131., 132., 138., 144., 145., 148., 164., 174., 176.
Perkátá—Bárányjárás	128.
Pusztægres	62., 70., 71., 164.
Sárbogárd	180.
Sárkeresztúr	175.
Soponya	8., 9., 10., 14., 15., 28., 59., 94., 117., 141.
Seregélyes	66., 102., 119., 126., 139., 146., 152., 155., 159., 167., 169., 170., 171.
Szabadegyháza (Szolgaegyháza)	93.
Szabadegyháza—Hippolytpusztá	50.
Székesfehérvár—Felsőváros	1., 2., 4., 18., 19., 20., 21., 22., 41., 54., 78., 124.
Tác	30., 35., 36., 37., 47., 49., 51., 53., 55., 63., 67., 75., 80., 108., 118., 125.
Tác—Fővenypusztá	55., 68., 74., 76., 79., 98., 153., 158., 172., 173.
Urhida	77., 121.
Vajta	177., 179.
Zámoly	65., 96.

A zárójelben az 1945 utáni rendezéseket megelőző község- és pusztaneveket jelöljük.

AZ ADATKÖZLŐK NÉVSORA ÉS DALAIK

- id. Agócs Sándor 57 éves, (sz. Csány, Heves m.) Seregélyes, 1954.: 146., 152., 155., 170., 171.
- id. Agócs Sándorné 54 éves, (sz. Csány, Heves m.) Seregélyes, 1954.: 66., 102., 126., 159., 167., 169.
- Badi József, „Paraszt” („Kisparaszt”), cigányprímás, sz. 1926., Perkáta, 1966.: 174.
- Badi Sándor sz. 1912., Perkáta, 1966.: 174.
- Balogh János 60 éves, Tác, 1970.: 53.
- Barabás István prímamburás, sz. 1906., Sárbogárd, 1978.: 180.
- Báranyos János 39 éves, Szabadegyháza (Szolgaegyháza), 1960.: 93.
- Bocor József 84 éves, Enying, 1960.: 57.
- Bódis Károlyné sz. Danc Mária 1907., Dég, 1978.: 33., 45., 133., 143.
- Bóra Kálmánné sz. 1914., Tác, 1970.: 149.
- Czeiner József 63 éves, Nagyhantos, 1962.: 149.
- Dénes Istvánné sz. Horváth Ágnes 63 éves, Tác–Fövenypusztá, 1977.: 55., 76., 79., 98., 153., 172., 173.
- Fekti Józsefné sz. Egyed Júlianna 1905., Alap, 1958.: 57.
- Fister Istvánné sz. Gaál Anna 1903., Székesfehérvár–Felsőváros, 1978.: 1., 4., 18., 19., 20., 21., 22.
- Fridrich Józsefné sz. Perlaki Anna 78 éves, Mány, 1922.: 24.
- Fülöp Mihály ref. lelkész, Csabdi, 1922.: 127.
- Garbacz György sz. 1896., Alap, 1959.: 52.
- Garbacz Györgyné sz. Vámosi Julianna 1898., Alap, 1958., 1959.: 27., 60., 83., 95., 110., 137.
- Gelencsér János 71 éves, Perkáta, 1961.: 85., 129.
- Hajdók Ferenc 55 éves, Tác, 1970.: 30., 47., 49., 51., 55., 75., 118.
- Hamar János sz. 1919., Soponya, 1970.: 94., 141.
- Horváth Ferenc 58 éves, Székesfehérvár–Felsőváros, 1970.: 41., 124.
- Horváth Gábor 56 éves, Bodajk, 1952.: 163.
- Horváth György sz. 1908., Székesfehérvár–Felsőváros, 1970, 1978.: 2., 54., 78., 124.
- Horváth János nagybőgős, 35 éves, Vajta, 1958.: 177., 179.
- Imre Mihályné sz. 1902., Dinnyés, 1970.: 120.
- Jaksics Imréné sz. 1941., Pusztagecs, 1977.: 70.
- Király István sz. 1894., Perkáta, 1967, 1970.: 43., 84., 103.
- Kósa János sz. 1926., Urhida, 1962.: 121.
- Kovács Sándor cigányprímás, sz. 1887., Vajta, 1958.: 177., 179.
- Kun Sándorné 31 éves, Mány, 1922.: 116.
- László Imre 58 éves, Dég, 1978.: 97.
- László József 45 éves, Mezőfalva (Hercegfalva), 1937.: 23.
- Lendvai János sz. 1939., Magyaralmás, 1967, 1974.: 181., 182.
- Lédeczi József 41 éves, Tác, 1970.: 37.
- Mészáros Istvánné sz. Horváth Julianna 69 éves, Tác–Fövenypusztá, 1977.: 68., 74., 158.
- Mészáros László, „Tarka”, cimbalmos. 52 éves, Perkáta, 1966.: 176.
- Molvicz Ferenc 49 éves, Szabadegyháza–Hippolytpusztá, 1953.: 50.

Mosonyi István 73 éves, Perkáta, 1966.: 132.
 Mosonyi Jánosné sz. Tepszics Mária 64 éves, Perkáta, 1961.: 13., 29., 91., 106.
 Mosonyi József sz. 1888., Perkáta, 1961., 1966.: 31., 42., 61., 81., 99., 105., 107., 109., 111., 112., 114., 130., 131., 138., 148.
 Nagy Gergely 68 éves, Perkáta, 1970.: 57., 82., 145.
 Nagy János sz. 1882., Lovasberény, 1958.: 44., 178.
 Németh József 74 éves, Tác, 1970.: 35., 125.
 Németh Károly cigányprímás sz. 1903., Sárkeresztúr, 1960.: 175.
 Pachel Ferenc 77 éves, Pákozd, 1955.: 113.
 Paksz Lajosné sz. Lengyel Ilona 61 éves, Bodmér, 1952.: 154.
 id. Palkovics Imre 88 éves, Urhida, 1962.: 77.
 Percsics István sz. 1896., Tác, 1960.: 36., 63., 67., 80.
 Pók József 74 éves, Perkáta, 1970.: 72., 144.
 Poszkoli László 55 éves, Perkáta-Báránypusztas, 1972.: 128.
 Pótröcz Lajos 58 éves, Mány, 1922.: 38.
 Pulai Istvánné sz. 1894., Perkáta, 1961.: 13., 104.
 Sajtos Gyuláné 42 éves, Seregélyes, 1954.: 119., 139.
 Sárközi Zsigmondné sz. Hegyi Mária 1902., Pázmánd, 1959.: 5., 6., 11., 12., 69., 88., 122., 123.
 Sefcsik József 70 éves, Csabdi, 1922.: 135.
 Sipos Dánielné 64 éves, Csabdi, 1922.: 147.
 Takács Istvánné sz. Bozsoki Julianna 67 éves, Soponya, 1966., 1973.: 8., 9., 10., 14., 15., 28., 59., 94., 117.
 id. Tóbel György sz. 1868., Alap, 1959.: 64.
 Tóth Ferenc 53 éves, Mány, 1922.: 89.
 Ujvári szakaszvezető a 10. huszárezredből (Fejér megyei), 1913.: 165.
 Ulicza Jánosné sz. Bernáth Rozália 1906., Alap, 1958., 1974.: 16., 17., 40., 48., 58., 83.
 Varga Istvánné sz. 1923., Jenő, 1972.: 134.
 Varga Józsefné sz. 1912., Alap, 1959.: 39.
 Viniczay Istvánné sz. Nagy Erzsébet 1905., Székesfehérvár—Felsőváros, 1979.: 1., 4.
 Zsoldos István 59 éves, Pusztaegres, 1977., 1979.: 62.

Az adatközlők nevének a közlése nélkül a következő helységekből származnak még dalok:

Baracs, 1906., férfi: 32., 56., 86., 87., 136., 140., 142., 151., 156., 157., 160., 161., 162.
 Baracs-pusztas, 1906.: 150.
 Csabdi, 1922., asszonyok: 25., 166.; sokan tudják: 90.; öregek: 101.
 Dunapentele (Dunaújváros—Óváros), 1906.: 30., 46., 168.; öreg férfi: 92., 100.
 Dunaújváros, 1952., építőmunkások: 34., 73., 115.
 Mány, 1922., idősebbek, öregek: 26., 101.
 Moha, 1943., leányok: 3., 7.
 Pusztaegres, 1977., asszonyok: 71., 164.
 Zámoly, 1954.: 65., 96.

ZENEI MUTATÓK

A közölt dallamokat szótagszám, kadencia (sorvégzőhang) és ritmus szerinti mutatókban tüntetjük fel. Határesetek és többféleképpen értelmezhető dallamok valamennyi helyükön szerepelnek, hogy bármelyik szempontú kereső megtalálja őket (például mint ütempáros és mint strófikus; mint 6, 8, 6, 8 és mint 14, 14 szótagú, mint 14, 14, 14, 14, és mint hangszerezen előadott dallam – szerepelhet ugyanaz a szám több helyen).

SZÓTAGSZÁM–MUTATÓ

A kötetlen szerkezetű recitálók és ütempárosok után a dallamsorok növekvő szótagszáma szerint épül. Középtől ismételt dallam általában négy sorosként szerepel. A legnagyobb szótagszám után következnek a szövegtelen, tipikus hangszeres előadású dallamok. Ezek sorrendjét a dallamsorok növekvő ütemmenyisége szabja meg. Az ütemmenyiség (pódia) számításának alapja a 2/4 ütem, amit római I-gyel jelölünk. Például két 2/4-ütemből, vagy egy 4/4-ütemből álló dallamsort II jelöl stb.

Kötetlen szerkezetűek:

Recitáló	29.
Ütempáros	1–10., 12., 15., 175.B

Szótagszám-szerkezetűek (stófikus vokálisak):

5, 5, 6, 5, 5, 6	20., 25.
5, 5, 8, 5	61.
6, 6	11.
6, 6, 4, 6	26.
6, 6, 6, 6	11., 13–14., 16., 39–40., 81–82.
6, 6, 6, 6, 6	92.
6, 6, 6, 7	48.
6, 6, 7, 6	39–40, 48., 58., 114.
6, 6, 7, 7	48.
6, 6, 7, 7, 6, 11	22.
6, 6, 8, 6	38., 59.
6, 6, 8, 7	48.
6, 6, 9, 9	87–88.
6, 6, 10, 9	86.
6, 6, 10, 10	108.
6, 6, 12, 6	92.
6, 6, 12, 7	128.
6, 6, 13, 7	128.
6, 6, 14, 9	164.
6, 6, 15, 9	164.
6, 7, 6, 6	48.

6, 7, 6, 7
 6, 7, 7, 6
 6, 7, 7, 7
 6, 7, 8, 7
 7, 6, 6, 6
 7, 6, 7
 7, 6, 13, 7
 7, 7, 7, 7
 7, 7, 7, 10
 7, 7, 7, 11
 7, 7, 8, 8
 7, 8, 6
 7, 8, 7, 10, 7, 7, 7, 8
 7, 14
 8, 5, 8, 5
 8, 6, 8, 8
 8, 8, 6, 6, 6
 8, 8, 6, 8, 8, 6
 8, 8, 7, 7
 8, 8, 8, 8

8, 8, 9, 8
 8, 8, 10, 7, 7, 7
 8, 8, 10, 8
 8, 8, 10, 9
 8, 8, 11, 8
 8, 8, 11, 17
 8, 8, 12, 6
 8, 9, 8, 8
 10, 6, 10, 6
 10, 10, 8, 15
 10, 10, 9, 11
 10, 10, 10, 10

10, 10, 11, 10
 10, 10, 12, 4
 10, 10, 12, 10
 10, 11, 10, 12
 11, 10, 10, 10
 11, 11, 8, 11
 11, 11, 11, 11

11, 11, 12, 11
 11, 11, 12, 12
 11, 11, 13, 11
 11, 11, 14, 11
 11, 11, 15, 11

48.
 48.
 48.
 48.
 40.
 112.
 128.
 64., 98., 100–101.
 110.
 110.
 24., 116.
 60.
 27.
 60.
 107.
 150.
 113.
 83.
 19.
 17., 30., 33., 65., 90., 103–106., 111., 127.,
 129–130., 140., 154–155., 168.
 15., 104.
 18.
 131–132.
 91.
 54.
 28.
 113.
 73.
 20.
 10.
 165.
 32., 34–36., 41., 51–52., 66., 70., 84–85.,
 93., 99., 125–126., 138., 142., 160.
 70.
 21.
 70., 93.
 152.
 160.
 135.
 31., 37., 42–47., 49., 53., 55–57.,
 62–63., 67–68., 74–77., 89., 94.,
 120., 133–134., 136., 139., 144.,
 149., 151., 156., 169., 171.
 45., 122., 153.
 163.
 167.
 78., 119., 143.
 69., 72.

11, 11, 17, 11
 11, 12, 11, 11
 11, 13
 11, 13, 13, 11
 11, 15, 11, 19
 12, 8, 8, 8
 12, 10, 10, 14
 12, 11, 11, 12
 12, 11, 11, 13
 12, 11, 12, 12
 12, 12, 9, 9
 12, 12, 12, 12
 12, 13, 12, 12
 12, 13, 12, 13
 13, 11, 11, 12
 13, 11, 11, 13
 13, 12, 11, 13
 13, 13
 13, [13], 13, 12
 13, 13, 14, 14
 14, 11, 11, 14
 14, 14, 12, 14
 14, 14, 13, 14
 14, 14, 14, 14
 14, 14, 14, 17
 14, 14, 15, 13
 14, 14, 15, 14
 14, 14, 16, 14
 14, 16
 15, 15, 11, 15
 15, 15, 16, 15
 15, 17, 14, 15
 10, 6, 16, 6
 17, 17, 13, 17
 19, 19, 11, 19
 19, 19, 12, 20
 19, 19, 13, 19
 19, 19, 14, 19
 szótagszaporító

63.
 45.
 115.
 141.
 62.
 102.
 152.
 123.
 124.
 124., 158.
 109.
 23., 50., 166.
 50.
 50.
 124.
 121.
 121.
 107.
 137.
 95–97.
 71.
 172., 178.
 179.
 117–118., 145., 159., 161., 177–180.
 79.
 118.
 118.
 170.
 150.
 157.
 148.
 27.
 83.
 146.
 80., 162.
 173.
 147.
 147.
 62–63.

Hangszeren játszottak:

Rubato
 II, II, II, II
 IV, IV
 IV, IV, IV, IV
 IV, IV, IV, IV, V

174.A, 175.A
 175.B
 175.B
 174.B, 177–179.
 176.

KADENCIAMUTATÓ

A kötetlen szerkezetű ütempárosok és recitálók után következnek a strófikus dallamok. Ezen belül a sorrendet az emelkedő főkadencia (a dallam középső zárata) szabja meg, majd a főkadencia előtt álló sorvégzőhangok emelkedése, végül az utána állóké.

A hangszeresen előadott, és nagyon díszített záróhangú dallamokat a könnyebb megtalálás kedvéért több helyen is feltüntetünk.

A nyilakkal jelzett, továbbá a *fisz*²-nek, vagy *h*¹-nek hangzott magas intonációs hangokat (dunántúli magas terceket, szeptimeket) kadencia-szempontból nem vesszük tekintetbe, helyettük mindig elméleti alaphangjuk: *f*² illetve *b*¹ szerepel.

A legfelső kadenciaképlet után következnek a tipikus hangszeres dallamok, sorvégeik harmóniai funkciója szerinti csoportosításban (T=tonikai, D=domináns funkció).

Kötetlen szerkezetűek:

Ütempáros
Recitáló

1–10., 12., 15., 175.B
29.

Vokális strófikusok (szótagszám-szerkezetűek):

V	(V)	1	28.
	(VII)		11.
	(1)	((2))	11.
VII	(1)	b3	177.
1	(1)	1	80., 147–148., 173., 179.
1	(1)	2	109., 172.
1	(1)	b3	116., 117., 178.
1	(1)	5	10., 26–27., 41., 97., 118., 146., 157.
1	(1)	6	118.
b3	(1)	4	99.
3	(1)	5	111.
4	(1)		112.
4	(1)	1	100.
5	(1)	b3	93.
5	(1)	4	92.
5	(1)	5	94–96., 98.
5	(1)	8	92.
5 1	(1)	5 5 1	27.
7	(1)	3	90.
7	(1)	5	91.
8	(1)	b3	89.
8	(1)	4	92.
8	(1)	8	92.
1	(2)	1	11., 13.
2	(2)	1	23.
3	(2)	5	19.
b6	(2)	b2	101.

1	1	(2)	1	3	18.
	7	(2)	4		101.
		(b3)			115.
	1	(b3)	b3		77., 171.
	4	(b3)	4		65., 105.
	5	(b3)	b3		32., 106., 149.
	5	(b3)	4		104.
	8	(b3)	5		31.
	1	(3)	2		40., 138.
	1	(3)	4		40., 138.
	3	(3)	V		21.
	3	(3)	1		114.
	3	(3)	b6		64.
	5	(3)	4		103.
		(4)			174. A
		(4)	4		60.
	4	(4)	1	(1)	113.
	4	(4)	4		61.
	5	(4)	5		102.
	7	(4)	4		58-59.
	8	(4)	4		82.
		(5)			150., 175. B
	V	(5)	V		150.
	1	(5)	1		14., 16., 42-45., 47., 71-72., 74., 119., 123-124., 128., 143., 156., 166.
	1	(5)	2		20., 120., 127., 161., 169.
	1	(5)	3		125., 135., 142.
V	1	(5)	3	2	20.
	1	(5)	4		46., 50-51., 69., 73., 75., 121-122., 133-134., 139-140., 144., 152., 154., 159., 164.
	1	[(5)]	5		137.
	1	(5)	5		24., 48-49., 53-55., 66-68., 70., 76., 78-79., 126., 129-132., 136., 141., 145-146., 155., 160., 162-163., 167.
	1	(5)	b6		153.
	1	(5)	6		158., 168.
	1	(5)	7		151., 165.
	1	(5)	8		170.
	4	(5)	1		38.
	4	(5)	4		33-36., 107.
	4	(5)	5		37., 87-88.
	5	(5)			175. A
	5	(5)	5		108.
1	1	5	5		22.
		5	6		15.
		5	8		110.

	6	(5)	2			84—85.
	7	(5)	1			86.
	7	(5)	b3			56—57.
	8	(5)	b3			62—63., 81.
	8	(5)	4			81., 83.
	8	(5)	5			81.
8	8	(5)	4	4	(1 b6 4)	83.
8	8	(5)	b6	4		83.
9	8	(5)	5	4		25.
	9	(5)	5			30.
	1	(6)	1			52.
	1	(6)	4			39.
	8	(8)	8			17.

Hangszeren játszottak:

TTTT	178—179.
TDDT	176.
D	
DT	175.B
DDT	174.B., 177.
DDT	180.

RITMUSMUTATÓ

Ennek fő csoportjai a dallamsorok: növekvő szótagszáma szerint következnek, — nem szerepelnek tehát az egyértelműen ütempáros és a hangszeren előadott dallamok, melyeket a szótagszám-, vagy kadenciamutatóban lehet megtalálni.

Az azonos szótagszámon belül elsők a parlando, rubato dallamok, melyeket felismerhető, vagy vélhető ritmusképletüknél szintén feltüntetünk. A giusto ritmusúaknak alapképletét adjuk, nem számít tehát a szöveghez alkalmazkodó pontozott, triolás, kvintolás előadásmód; nem számít a sorvégi szünet, vagy agogikus nyújtás sem (a szünet értéke beleszámít a záróhangba).

A giusto ritmusképletek mechanikus sorrendben következnek egymás után: a kisebb ritmusértékektől haladnak a nagyobbak felé.

Minden ritmussort belefoglaltunk a ritmusmutatóba, tehát a későbbi versszakokban aprózás, vagy összevonás, illetve személyi variáns folytán előálló ritmuseltérést is. A megadott dallamszám tehát egyaránt jelenthet egy sort, vagy többet, illetve főalakban vagy variánsban elhangzott ritmust.

Négy szótagú sorok

21.

26.

Öt szótagú sorok

20., 25.

61., 107.

Hat szótagú sorok

Parlando, rubato

38., 81–82., 112.

11., 26., 38., 58., 60., 81–82.,
87–88., 92., 113.

25., 39–40., 82–83., 92.

92.

164.

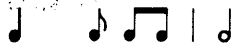
39., 48.

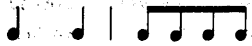
48.

48., 113.

22., 48.

128.

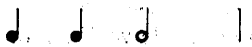
87–88.

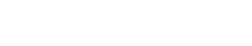
16.

13–14., 16., 114.

59., 86., 114., 150.

20., 22., 108.

Hét szótagú sorok

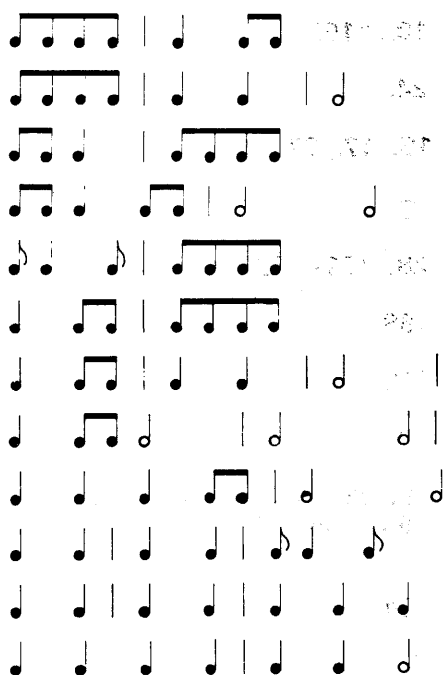
40.

19., 40., 48., 64., 98., 112., 175.B

112.

Nyolc szótagú sorok

Parlando, rubato

64., 101.

22., 48.

40.

128.

39.

48., 58.

114.

27.

128.

24.

60.

18., 27., 100., 110., 116.

30., 33., 38., 65., 103–106., 111., 140.

19., 60–61., 83., 107., 113.

33., 103–106., 111.

103–106., 111.

33.

111.

168.

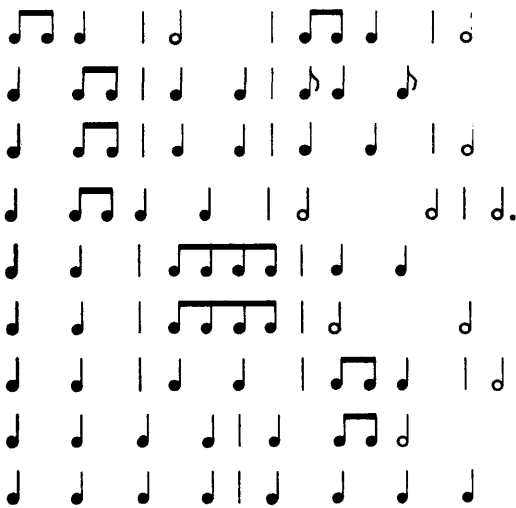
73., 127., 140., 150., 154–155.

129.

129–130.

54.

102., 130.

10., 116.

24.

15., 17., 27.

27.

28., 131–132.

168.

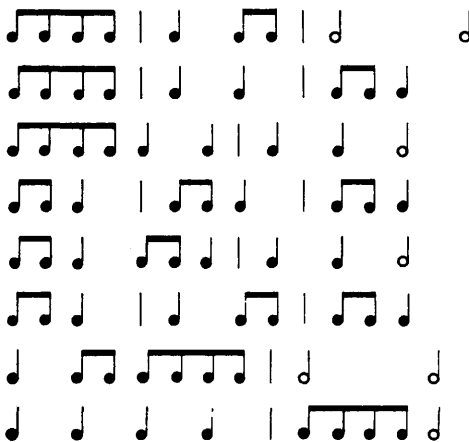
116.

18.

59., 73., 90–91., 127., 135.,
150., 154–155.

Kilenc szótagú sorok

Parlando, rubato

104.

73.

88.

15.

88.

164–165.

87., 109.

86.

91.

Tíz szótagú sorok

parlando, rubato

32., 34–36., 66., 93.

32., 34–36., 66., 99., 131–132.

41.

84.

160.

	70., 85., 138., 160.
	21., 108.
	32.
	91.
	110., 165.
	18., 27.
	20.
	20.
	10., 86., 126.
	41.
	32., 51–52.
	93., 125–126., 142., 152.

Tizenegy szótagú sorok

Parlando, rubato

	31., 37., 42–44., 47., 62–63., 80., 89.
	31., 37., 42–44., 47., 62–63., 74., 80., 89.
	22., 28., 45–47., 49., 53., 67–69., 74., 77–78., 94., 110., 120., 133–134., 136., 141., 144., 149., 151., 156–157., 160., 165., 167., 171.
	70.
	75.
	119.
	144., 163.
	54–57., 76.
	143.

	101.
	119.
	143.
	71.
	152.
	147.
	79., 151., 161., 172.
	27.

Tizenöt szótagú sorok

	69., 157.
	164.
	10.
	148.
	118.
	27.
	72.
	27.

Tizenhat szótagú sorok

	113.
	170.
	148.

Tizenhét szótagú sorok

	28.
--	-----

Tizenkilenc szótagú sorok

Húsz szótagú sor

Szótagszám-szaporító sor(ok)

62–63.

BETŰRENDES DALSZÖVEG – MUTATÓ

82. A babám udvarán
 160. A behívólevelem megkaptam*
 140. Ablakomon né kopogtass*
 23. Adjon az Ursten*
 111. A doktor azt parancsolta
 172. Adriai kikötőbe áll egy hadihajó
 150. A földvári város alatt
 79. A fővényi rakott utca
 79. A fővényi rakott utca*
 68. A Hok gazda írja őket sorjába*
 162. Aki huszár akar lenni
 162. Aki leány akar lenni*
 143. A kis tónak márványkő a feneke
 143. A kis tónak mind a négy sarka bádogg*
 115. Amíg az a piros csillag fent ragyog*
 143. A mi házunk fölött
 csak egy csillag ragyog*
 157. Amott alul, amott alul
 169. Apró szeme van a kukoricának
 67. A pusztában nincs több kislány
 csak kettő*
 82. Arany a zablája*
 114. Arass rózsám, arass*
 117. Arra alá a németség
 105. Arra gyere jamerre jén*
 130. Arra gyere jamerre én*
 86. A sírom tetején*
 86. A temető kapu
 118. Által mennék én a Tiszán*
 16. Ángyom sült rétest*
 171. Áristomba, de kemények az ágyok*
 83. Árpa törek, búza törek*
 142. Árok, árok, jaj de szélés árok*
 144. Átoméntem én a rétre kaszálni
 139. Az aszögre két úton kell bemenni*
 171. Az égyesbe magam vagyok bezárva*
 166. Az eke a földet*
 90. Az hatvani sűrű berék*
 83. Azt gondoltam mindig így lesz*
 51. Balázs Sándor sétál a gang alatt
 45. Barna Janit arra kérte babája
 76. Barna kislány jobban hajtsad a rostát*
 126. Barna kislány kimént az erdőbe
 145. Barna legény az ablakba*
 77. Barna legény hová hajtod az ökröt
 11. Bárcsak ez a hajnal*
 13. Bárcsak ez a hajnal*
 14. Bárcsak ez a hajnal*
 16. Bárcsak az a hajnal*
 164. Bemegy a szobába*
 99. Bérésből lett a batai bíró*
 67. Bérésgyerek jól megrakd a szekered
 67. Bérésgyerek jól megrakd a szekeret*
 78. Béréslegén hova hajtod az ökröt
 64. Béréslegén lilium
 57. Béréslegén mezítláb ment szántani*
 56. Béréslegény, jól megrakd a szekeret
 57. Béréslegény, jól megrakd a szekeret
 69. Béréslegény jó megrakd a szekered
 60. Bérés, meghalt a bérés
 57. Béréslegény meghalt az istállóba*
 56. Béréslegény mezítláb ment szántani*
 57. Béréslegény mezítláb ment szántani*
 58. Bérés vagyok, bérés
 59. Bérés vagyok, bérés
 147. Bükkfából van, cserfából van
 10. Cickom, cickom
 110. Cigány asszony gyöngyöt fűz
 41. Csáki Vilma kimént a kiskertbe
 18. Cséendes, cséendes az éjszaka
 119. Cseresnyefa ágostul, levelestül*
 95. Csóri kanász mit főztél
 87. Csöpörög az eső
 97. Csüri kanász mit főztél
 145. De azért a szép szemédér*
 156. Deres a fű kis pej lovam ne egyél*
 96. Derék gyerek a prűcsök
 151. De szeretnék a királlyal beszélni*
 147. De szeretnék, de szeretnék*
 76. Dombon van a fővényi rozsos magtár
 24. Dunyhám, párnám de kurta

A *jel a balladák kivételével az egyes dalok belső szövegeire utal.

109. Ecetét a csikra, mézet a mácsikra*
 2. Egy süveg alma
 9. Egy süveg alma
 160. Egyszer mentem vasárnap
 a templomba
 108. Egy szoknyás, két szoknyás
 8. Ej mész, mész
 15. Ej rózsza, rózsza
 17. Ej rózsza, rózsza
 101. Elmégy, rózsám
 116. Elmégy, rózsám
 93. Elszabadult az ökröm a Virág
 118. Elszaladt a siska disznó
 138. Eltörött a sajtárom dugója*
 142. Elvitte a gyűrűs víz a hegyet*
 166. Ennek a kislánynak hosszú a kötője*
 91. Erre gyere, amerre én
 129. Erre gyere, amerre én
 1. Érszébét asszony
 88. Esik, esik eső
 127. Esik eső, mégsém ázok
 133. Esik eső, sáros az út közepe
 120. Este van már ragyognak a csillagok
 122. Este van már tizedt ütött az óra
 122. Este van már tizedt ütött az óra*
 142. Ez a Baracs, de be van kerítve*
 146. Ez a kislány rózsás levelet ír,
 ráborul az asztalra
 93. Ez a kislány szívből tagadja*
 131. Ébren vagyok nem aluszom*
 139. Édesanyám eresszen el a bálba
 134. Édesanyám férjhez adott engemet
 168. Édesanyám, ha elgyűn kend*
 149. Édesanyám kiállott a kapuba*
 130. Édesanyám mondta nekem*
 130. Édesanyám rózsafája*
 168. Édesanyám rózsafája*
 103. Édesanyám sok szép szava*
 129. Édesanyám sok szép szava*
 158. Édes jó anyám adjon isten jó estét
 72. Én az éjjel nem aludtam egy órát*
 72. Én az éjjel nem aludtam egy órát*
 11. Éva szívem, Éva
 13. Éva szívem, Éva
 14. Éva szívem, Éva
 16. Éva szívem, Éva
 30. Fehér László lovat lopott
 3. Fehér lilijom szál
 102. Fekete ló, fekete ló vasas kocsi
 128. Fekete madárka
 124. Felsővárosi templomtorony de magos*
 16. Föltette a fára*
 68. Fövenypusztán gyöngyen esik az eső
 155. Fülemlő kis pacsirta
 87. Füzeti, füzeti*
 17. Gyere be rózsám, gyere be*
 156. Gyémántbul van a kis pej lovam zablája
 136. Gyöngyharmatos az ablakom fiókja*
 148. Ha bemegyek, ha bemegyek*
 75. Ha felülök a szamaram hátára*
 75. Ha felülök a számárra nagy búsan*
 141. Ha fölötöm piros delin kendőmet
 153. Ha fölmelegyek a tiroli hegyekre
 131. Ha jén bus gerlice volnék*
 5. Hajlik a meggyfa
 63. Ha kimegyek a birkákkal a rétre
 145. Ha kimegyek a faluba este sétálgatni
 78. Ha kimegyek a rozsmaring erdőbe*
 136. Ha kiménék én a rétre gyűjteni*
 136. Ha kiménék én a rétre kaszálni
 77. Ha lőtöröm megfizetém az árát*
 78. Ha lőtöröm megfizetém az árát*
 144. Hallod babám mit füttyöl itt a rigó*
 130. Hallod pajtás itt a farsang
 55. Hallottátok Kispötöllén*
 112. Haném az a gazda, hej*
 112. Haném az az asszony, hej*
 99. Haragusznak a batai gazdák
 101. Ha tő elmész, violám*
 116. Ha tő tunnád, amit én*
 33. Három betyár a csárdába
 131. Három kéve leveles nád
 140. Három kéve leveles nád
 100. Hej, né mēnj el, né mēnj el
 92. Hidegēn fúj a szél
 128. Hogyha kérdi, ki írta*
 7. Hol jársz, hová mész
 159. Homokos az, agyagos a déli vasút széle
 80. Hortobágyon, Hortobágyon,
 Hortobágyon Fenékpusztán születtem
 80. Hortobágyon, Hortobágyon,
 Hortobágyon van egy*
 80. Hortobágyon, Hortobágyon
 van egy kislány*
 109. Hozz bort, kocsmárosné
 25. Huncut a gazda
 90. Igylál, betyár

71. Ihajla, Örspusztában megkezdtek az aratást
71. Ihajla, Örspusztában megkezdtek az aratást *
170. Indulnak már a huszárok
106. Irigyeim sokan vannak
70. Iró, bíró, de szép sárga rigó *
164. Istenem, Istenem
20. Istennek fia *
161. Isten veled, patrontáska
103. Iszik a nyul
104. Iszik a nyul *
105. Iszik a nyul *
96. Izög-mozog a tetű *
81. Ja babám kertjébe
166. Jaj annak a fánok *
165. Jaj de jó, jaj de jó a huszárnak
165. Jaj de rossz, jaj de rossz a bakának *
49. Jaj de szélés, jaj de hosszú
73. Jaj de szépén harangoznak *
73. Jaj de szépén muzsikálnak *
83. Jaj Istenem, de szégyellém
111. Jaj Istenem, de szégyellém *
163. Jaj Istenem hol fogok én meghalni
105. Jaj Istenem minek élek *
29. Jaj, Mariskám, Mariskám
48. Jó estét, jó estét
50. Jó estét, jó estét
75. Juhász vagyok
155. Katona már az én nevem *
26. Kácsa van a vízbe
121. Kedves édesanyám *
135. Kerek az én kalapom *
135. Kerek az én subám alja
141. Kék ibolya bura hajtsad a fejed *
142. Kék pántlikás kis kalapom széle *
137. Kéret engem egy kanász
137. Kéret engem egy kocsis *
27. Kérjük alázatosan
70. Kiárkolták a kis örsi határt *
70. Kinn a pusztán
4. Kis kácsa fürdik
171. Kis pej lovam a fedeles rajcsúrba
62. Kis pej lovam a négy lábán *
94. Kis pej lovam nem észli meg a zabot *
94. Kis pej lovam nem észli meg a zabot *
66. Kocsmárosné hozzon bort
46. Kocsmárosné, nekem halat süssék kend
53. Kocsmárosné nekem halat süttessen
62. Kondorosné, szép csárdásné
79. Korán reggel Major József félkel a barakkba *
168. Könnyörgtem a hadnagynak *
81. Kurtafarku fecske *
94. Lassan lassan kis pej lovam
94. Lassan lassan kis pej lovam *
131. Lám megmondtam bus gerlice *
132. Lám megmondtam bus gerlice
142. Lányok, lányok, rólam tanuljatok *
109. Lányoknak az ágya *
39. Lányom, édes lányom
40. Lányom, édes lányom
142. Látod babám azt a gyűrűs hegycet *
34. Léégett a szentpéteri hodály
168. Lógerkaróm lő van verve
138. Magam vagyok növendék *
105. Maj' megmondom bus gerlice
149. Mára péntek, holnap szombat
107. Már az úton kérdi tülle *
14. Már én szakajtottam *
16. Már én szakajtottam *
22. Mária induljunk
173. Márvány kőből van a
61. Meghalt a bérés
74. Megismeri a tárkányi menyecskét
38. Megöltek egy legényt
111. Megpróbáltam egyszer inni *
19. Megszállták a félházakat *
54. Még a juhász a számaron
164. Még a nap léfelé
20. Mennyből az angyal
157. Ments még Isten, ments még *
150. Mer' a huszár a nyeregbe *
151. Mi királyunk ráírta ja levélre *
168. Mikor göndör hajam vágták *
52. Mikor hordom Sárrétéből a szénát *
168. Mikor visznek majd Pest felé *
4. Minden fa tetején *
107. Mit kérdi ké' Pista bácsi *
69. Mit nekem egy almát kétfelé vágni *
55. Mi történt a pötöllei vidékén
167. Most jöttem a szerbiai határral
121. Nehéz sötét felhők
112. Ném ám az a gazda, hej *
112. Ném ám az az asszony, hej *
119. Ném füstöl a szomszédasszony kéménye

16. Nëm haragszok biz' én*
 87. Nëm hálok én véled*
 88. Nëm hálok, nëm hálok*
 81. Nëm jöttem én gyalog*
 32. Nëm messze van ide Kis Margitta
 35. Nëm messze van ide Kis Margita
 156. Nëm messze van ide rózsám lakása*
 94. Nëm messze van*
 133. Nëm szeretëm az uramat*
 133. Nëm szeretëm az uramat*
 134. Nëm szeretëm az uramat, nëm biz' én*
 17. Nëm vagyok oka sëmminék*
 150. Në sarkantyúzd të a lovad*
 150. Në sirasson engëm sënki*
 152. Në vigyenek már engëm katonának*
 125. Nincsen annál bëtýárosabb élet
 125. Nincsen annál bëtýárosabb élet*
 94. Nyisd ki babám, zöld leveles kapudat*
 94. Nyisd ki babám zöldre festett kapudat*
 36. Onnand alól jönnek a zsandárok
 148. Onnand alól, onnand alól
 6. Órjási Érzsébët
 19. Ó të József mit gondoltál
 58. Ökröm a réten*
 84. Ördög bujjék az öreganyádba*
 21. Örömet ringatlak
 43. Patkó Pistát a Bakonyba megfogták
 44. Patkó Sándor sétál a zöld erdőbe
 42. Patkó Sándor zörög a zöld erdőbe
 81. Pántlika kantárja*
 115. Pëntellei hármás kocka
 89. Pince, pince lészakadt a teteje
 107. Pista bácsi, ha befogja
 161. Pokrócomnak négy sarkára*
 152. Rigó madár në szájj föl a fára
 58. Sajnálom ökrömet*
 59. Sajnálom ökrömet*
 154. Sárga csikó az út mellett
 154. Sárga csikóm a vályúnál*
 154. Sárga csikóm rugd fél a port*
 166. Sárga ló, sárga ló
 124. Sej barna kislány*
 124. Sej bádogozzák
 123. Sej édésanyám mér' szültél*
 123. Sej kisangyalom ha tudtad*
 123. Sej szombat este
 155. Sirat engëm a madár is*
 118. Siska disznó a buzába*
 73. Sokat arattam a nyáron
 87. Sört, bort, kocsmárosné*
 52. Szalontai fáj-ë még a szíved
 19. Szállj be József*
 72. Szánt a babám
 12. Szántottam gyöpöt
 86. Szëdjétek, szëdjétek*
 11. Szerelëm, szerelëm*
 13. Szerelëm, szerelëm*
 14. Szerelëm, szerelëm*
 16. Szerelëm, szerelëm*
 128. Szeretlek, szeretlek*
 104. Szeretömnek szerettelek
 155. Szólna hozzám, de nëm lehet*
 138. Szombat este jelmëntem a kútra
 65. Szürke számár szomorkodik
 114. Tëgnap vii radóra
 113. Télën tetüt telettettem
 129. Tisza partján elaludtam*
 88. Tótpázmándi lányok*
 37. Túl a Tiszán jegényefa magába
 84. Tücsök koma gyere ki
 85. Tücsök koma gyere ki
 23. Valamennyi csillag*
 120. Várlak babám még a karám bezárva*
 98. Vékony dëszka kerítés
 110. Vékony dëszka kerítés*
 28. Vidd el ördög, vidd
 11. Virágoztam volna*
 142. Udvaromba van egy vadalmafa
 83. Uccu tëdd rá*
 31. Új a csizmám
 111. Üröm üröm, fehér üröm*
 47. Záporoső csordul a magos égbe
 23. Zendüljön föl János

HANGSZERES DALLAMOK ÉS KOLOMPHANGOLÁSOK

174. Elvesztette az oláh lány a kecskéit
 175. Az oláh lány kecskéi
 176. „Vërbung” (ugrós) cimbalmon
 177. Kanásztánc hegedűn
 178. „Söprútánc” dúdolvá
 179. „Kanásznóta” hegedűn
 180. „Vërbung” tamburán
 181. Összehangolt kolompsor
 182. Összehangolt kolompsor

KNECHT BIN ICH, KNECHT

VOLKSMUSIK AUS DEM KOMITAT FEJÉR

Dieses Werk möchte den Leser mit der Volksmusik des Komitats Fejér bekanntmachen. Das Komitat Fejér liegt im nordöstlichen Teil Transdanubiens und besteht aus zwei grossen Landschaften. Im Süden der Bereich *Mezőföld*, im Norden *Vértesszőlő*. Béla Bartók erkannte vier Dialekte der ungarischen Musik, unser Gebiet gehört zum ersteren, zum sogenannten transdanubischen Dialekt. Diese Sammlung wählten wir aus etwa zwölf hundert Melodien, welche im Wesentlichen in Archiven schriftlich oder auf Tonbändern festgehalten sind. (Volksmusikabteilung des Ethnographischen Museums, Archiv des Musikwissenschaftlichen Instituts der Akademie der Wissenschaften, Ethnographische Datensammlung des István Király Museums). Wir wählten weiterhin aus den Sammlungen von Béla Bartók und Zoltán Kodály. Dreiunddreissig Orte (Dörfer, Gutsbesitze) können als Fundorte unserer Sammlung bezeichnet werden, das heisst ungefähr ein Viertel der Siedlungen unseres Komitates. (Siehe Karte der Fundorte der einzelnen Lieder).

Die Gruppierung der Melodien gestalteten wir nach Möglichkeit folgenderweise: *Kinderspiele* (1–17.), *Brauchlieder* (18–29.), *Balladen* (30–55.), *Knecht-, Hirten- und Schnitterlieder* (56–80.), *Liebes- und Tanzlieder* (81–148.), *Soldatenlieder* (145–173.), sowie die auf Instrumenten gespielten Stücke (174–182.). Die Liebeslieder und die zur Begleitung des Tanzes verwendeten Lieder teilten wir in eine *ältere* (81–118.) und eine *neuere* (119–173.) Schicht ein. Mit den instrumentalen Melodien zusammen stellen wir die „Stimmung“ zweier *Schellenreihen* vor (181–182.). Die Hirten versuchten nämlich den Einklang der Schellen ihrer Herden ständig zu vervollkommen, so tauschten sie diese regelmässig aus (Foto 6–9.).

Die einleitenden Studien machen auf die Karte der Volksmusik des Komitats Fejér aufmerksam, weisen auf die Vergangenheit der lokalen volksmusikalischen Sammlungstätigkeit hin, führen uns in das wirkliche Leben der in Noten festgehaltenen Melodien ein. Die Gesang- sowie Musiziergelegenheiten waren von grosser Wichtigkeit, besonders die familiären Zusammenkünfte, wie *Verlobungsfeiern, Hochzeiten, Taufen, Kirchweihen, und Namenstagsfeiern*. Gesungen wurde bei gemeinsamen Arbeitsgelegenheiten, besonders beim *Maisschählen* im Herbst beim Federschleissen oder in der *Spinnstube* im Winter. Wichtige *Gesang- und Freiermomente* waren die *Zusammenkünfte der Hirten*. So zum Beispiel das drei Tage lang dauernde, auch aus wirtschaftlichen Gründen veranstaltete Schafhirtentreffen zu Michaeli (29. September) in Székesfehérvár. Bei manchen der Jahresfeste nahm der Gesang eine sehr wichtige Rolle ein, so zum Beispiel beim Betlehemspiel zu Weihnachten, beim Peitschen zu Ostermontag, beim Grünfzweigumgang zu Pfingsten (Foto 1., 18.). Die Kinder sangen den gewöhnlichen Dorfspielplätzen und in der Schule ihre Lieder und tanzten spielerische Tänze dazu.

Die *Tänze, der veranstaltete Tanz* waren die wichtigsten Gelegenheiten des in instrumentalen Musizierens und des Gesangs. Unser Tanz älteren Typs, der *Sprungtanz* lebte hier in seiner mannigfaltigsten Form, zu der naturgemäss ältere Melodien gehörten. Die Empfindungen, Arbeitsbedingungen, sozialen Probleme der Menschen auf den Gutsbesitzen spiegelnden giusto Melodien, die sogenannten *Knechtlieder* (z. B. 56–61., 66.), die verschiedenen *Schweinhirtenlieder* (117–119., (179–180.) sowie andere Melodien (z. B. 83., 99., 176.) waren mit dem Sprungtanz bzw. mit dem Stock, der Peitsche getanzten *Schweinhirtenanz* verbunden (Foto: 27–28.).

Die musikalische Begleitung der spontanen Tänze der Jahrhundertwende geschah mit der

Zither und der *Knopfharmonika* (Foto: 21–22.), Rythmische Begleitung konnte durch die *Stabreibrumme* erzielt werden (Foto: 21.). Andere primitive *Begleitungsrythmen* waren durch Händereiben, Schlagen auf Stühle und Schrankmöbel, Reiben des Daumens auf Hohlräumen möglich (Foto: 16.) Einfache Instrumente waren die *Schilfmirliton* (Abbildung S. 60) und die *Weichselbaumrindenpfeife*. Zu Tanzveranstaltungen und Hochzeiten wurden *Zigeunerkapellen* engagiert, seit der Jahrhundertwende auf Blas- und Saiteninstrumenten spielende Bauern, sogenannte *ungarische Banden* (Foto: 19.). Im südlichen Teil des Komitats gab es bis zu den dreissiger Jahren, wahrscheinlich auf südslawischen Einfluss, auch *Tamburabanden* (Foto 12., 15.). Falls es in einem Dorf mehrere Kapellen gab, waren die ständig mit einem der Wirtshäuser verbunden, wo der Tanz ja meistens stattfand.

Von den *Dudelsackpfeifern* stehen uns nur Erinnerungen zu Verfügung. Im Besitz der ethnographischen Sammlung des István Király Museums befindet sich eine *Drehleier* (von dem Volk gewöhnlich *Gedrehtes* genannt) ungewisser Abstammung, an deren Schlüsselkasten sich im Gegensatz zu den bisher bekannten Instrumenten fünf Schlüsselknöpfe befinden (Foto: 23.). Die aus Horn und Blech angefertigten Variationen des *Schweinehorns* wurden von den Schweinehirten der Gegend als Signalinstrument benutzt (Foto 24–25.). Die durch ihren Lärm die Vögel verjagenden „idioglotten“ und „heteroglotten“ Ratschen konnten auch mit schubkarrenartig geschobenen und so gehandhabten Variationen ergänzt werden (Abbildung S. 52). Anstatt der früheren sechslöchigen Flöten spielten die Hirten in den letzten Jahrzehnten eher *Klarinetten* und *Blockflöten* (Foto 11., 17.). Von den Mundpfeifen war als Kinderspielzeug auch die vogelförmige *Csákvárer Tonpfeife* bekannt (Abbildung S. 49). In ganz Ungarn ist bislang die Tonpfeifenart nicht bekannt, die man in Pázmánd (Komitat Fejér, Vértessalja), die *Brautführerpfeife* nennt, welche von den Brautführern beim Einladen zur Hochzeit als Signalinstrument benutzt worden ist. Vom Gebrauchssystem her ist es auch eine Mundpfeife (Foto 29–37.; Abbildung S. 262).

Die Sammlungen von Bartók und Kodály aus der Jahrhundertwende wiesen im Donaubereich von Mezőföld sowie im Nordteil Fejér (Umgebung Bicske) einige wichtige Stücke der ungarischen Volksmusik auf. In den letzten fünfundzwanzig Jahren konnten durch bewusste Untersuchungstätigkeit die verwandtschaftlichen Züge mit dem Volksgut Südtransdanubiens (Tolna–Baranya–Zala) nur noch deutlicher gemacht werden: die eigenartige transdanubische „hohe Pentaton–Intonation“ sowie die rythmischen Eigenheiten, weiterhin solche typische Melodien wie Bartók: no 15. (103–106.). Bartók: No 37. (14., 16.), Bartók: No 40–41. (81., 82.) Bartók: No 303/b (95–97.). Als Mittelpunkt des fünfstufigen, fallend-quintwechselnden Bartók: No 67. = Kodály: No 22. (56–57.) Typus erwies sich eben Komitat Fejér. Es kamen auch einige alleinstehende Melodien zum Vorschein, die auf neueren Typus hinwiesen, das bislang sichtbar gewordene Bild der transdanubischen Volksmusik so logisch fortsetzend und ergänzend, und hie und da auch Neues aufbringend. (z. B. 84., 102., 176., 179–180.) In einer schnellen Tanzweise der Programmmusik des Spiels von „dem Hirt, der seine verlorenen Schafe sucht“ erklingt das einführende Motiv des singenden Dichters Tinódi aus dem 16. Jahrhundert wieder. (174.B) Letztlich muss erwähnt werden, dass in der Geschichte der ungarischen Volksmusik und Herausgabe die genaue „Stimmung“ einer *Schellenreihe* der Hirten sowie die Terminologie dieses Klanggutes zum erstenmal in Druckschwärze erscheint (181–182.).

Die Gruppierung des Melodiematerials beruht auf traditioneller Aufteilung, innerhalb dieser Aufteilung auf dem musikalischen System von Pál Járdányi. Drei musikalische Verzeichnisse erleichtern die Tätigkeit beim Suchen der einzelnen Melodien.

Literatur:

Bartók, Béla: Das ungarische Volkslied. Berlin—Leipzig, 1925.

Budapest, 2/1965.

Hungarian Folk Music. London, 1931.

Kodály, Zoltán: Die ungarische Volksmusik. Budapest, 1956.

Folk Music of Hungary. Budapest, 1960. 2/1971.

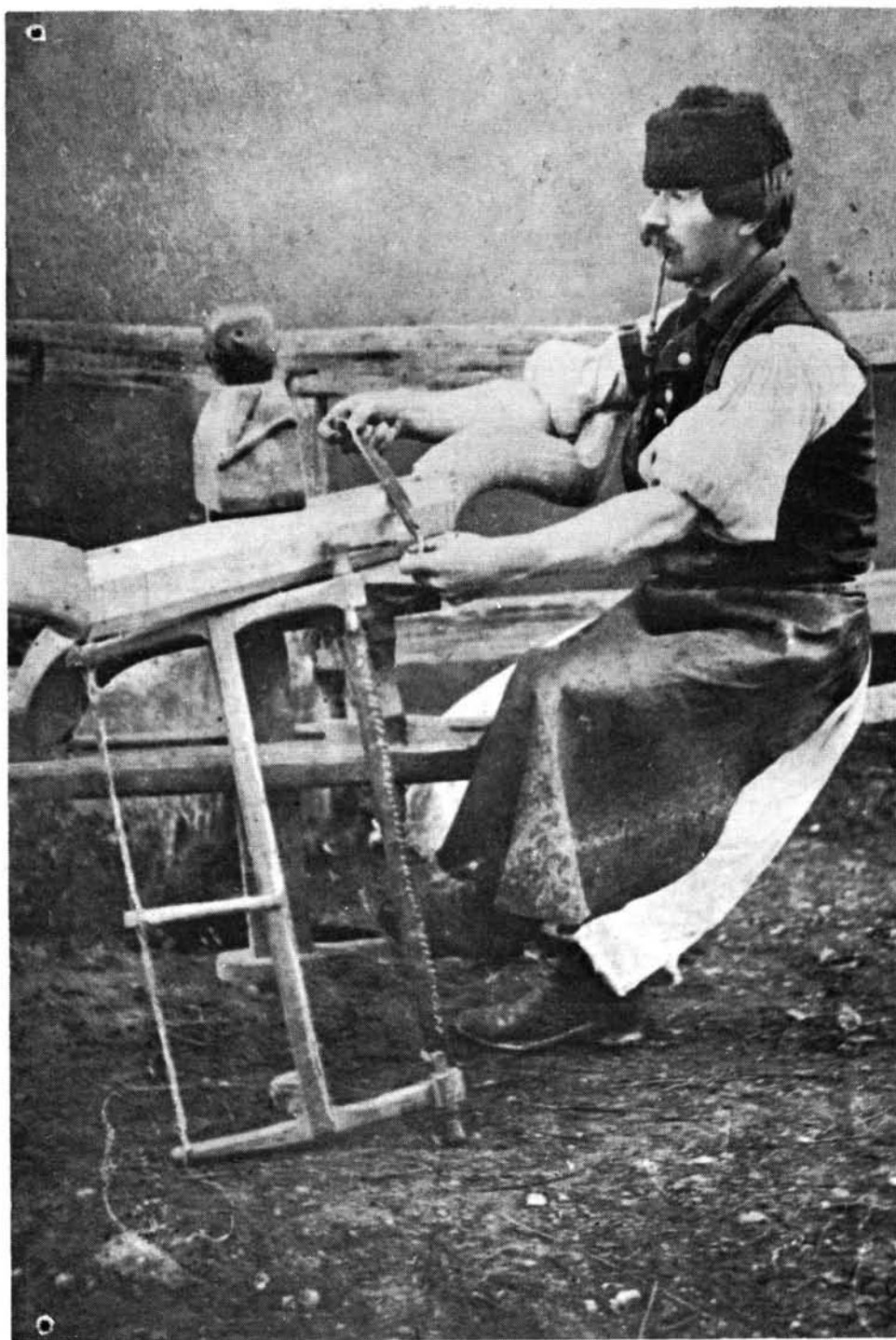
Vengerskaja narodnaja muzyka. Budapest, 1961.

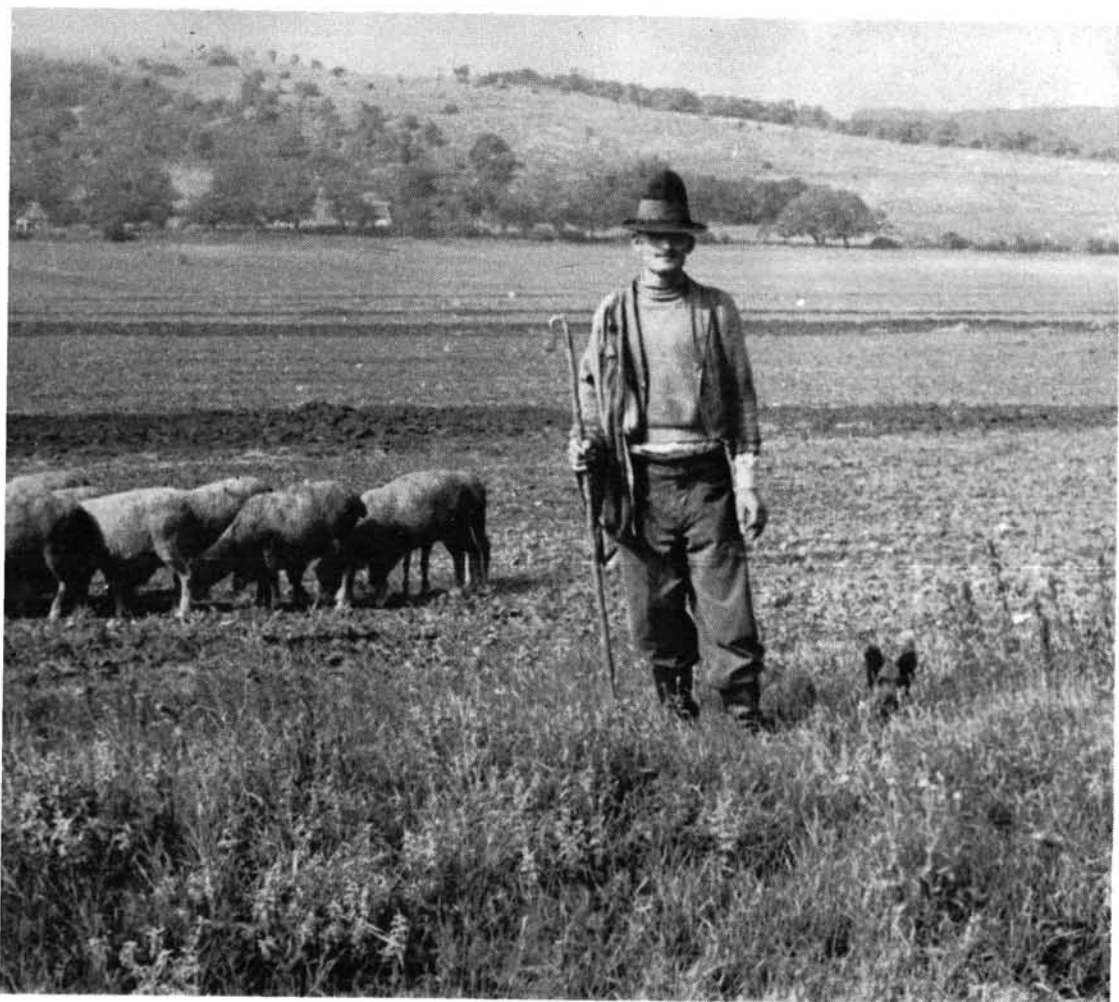
FÉNYKÉPEK

1. Karácsonyi betlehemes játék az ún. „bölcsőcske” szereplői 1908-ban.
Székesfehérvár–Felsőváros.(archív fénykép)

2. Csákberényi faragóbéres.(archív fénykép) →

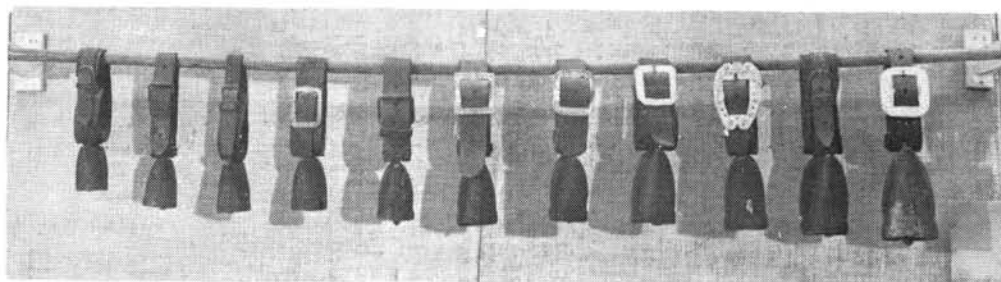

3. Juhász a nyájával. Iszkaszentgyörgy, 1960. (Pesovár Ferenc felvétele)

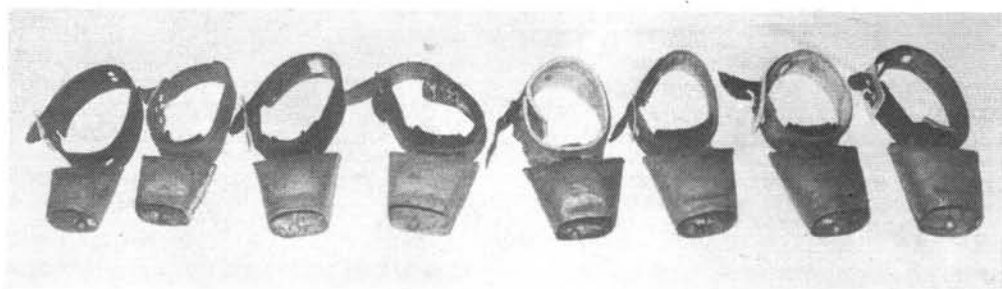

4. „Túlsóféli” juhász. Iszkaszentgyörgy, 1960. (Pesovár Ferenc felvétele)

6. Lendvai János összehangolt kolompsora 1967-ben. Magyaralmás.
Hangolás a **181.** kottapéldán.

7. Összehangolt kolompsor az István király Múzeum gyűjteményéből. Magyaralmás.
(IKM Lelt. sz.: 74.94.1.–74.101.1.) Hangolása a **182.** kottapéldán.
(Gelencsér Ferenc felvételei)

← 5. „Megy a juhász a számaron”. Menyhárt Pál juhász. Alap, 1958.
(Pesovár Ferenc felvétele)

8. „Vádorút”. Magyaralmás, 1961. (Pesovár Ferenc felvétele)

9. „Cseberberélés”. Fehérvárcsurgó—Igarpusztá, 1961. (Pesovár Ferenc felvétele)

10. Népzene gyűjtés közben. Perkáta, 1961. (Pesovár Ferenc felvétele)

13. Özv. Garbacz Györgyné. A 27., 60., 83., 95., 110., 137. számú dalok énekese.
Alap, 1979. (Gelencsér Ferenc felvétele)

↵ 11. Klarinétozó pásztor. Sározd, 1961.

← 12. „Tambura-brácsos”. Perkáta, 1961. (Pesovár Ferenc felvételei)

14. Özv. Ulicza Jánosné a „Népművészet Mestere”.
A 16., 17., 40., 48., 58., 83. számú dalok énekese. Alap, 1979.
(Gelencsér Ferenc felvétele)

15. Mosonyi József facsapos, „dupla kótás” primtamburán játszik. A 31., 42., 61., 81., 99., 105., 107., 109., 111., 112., 114., 130., 131., 138., 148. számú dalok énekese. Perkáta, 1961. (Pesovár Ferenc felvétele)

16. Kíséretritmus-adás: dörzsölés és pattintás a széken. Sárszentmihály, 1961.

17. Blockflötén furulyázó juhász. Csákvár–Fornapuszta, 1961.

18. Dalolás a húsvéthétfői sibáláson. Pázmánd, 1980.

(Pesovár Ferenc felvételei)

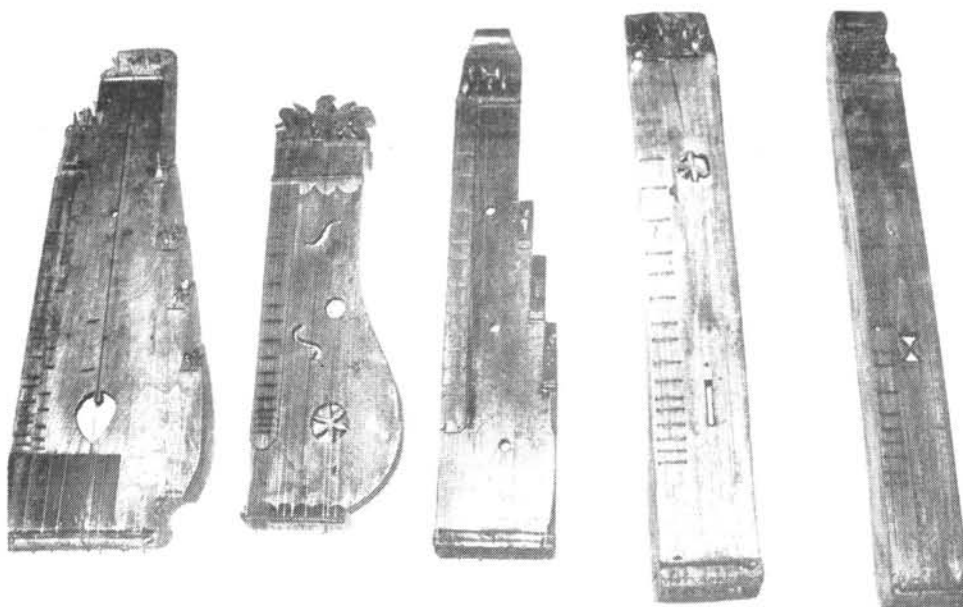
19. Fúvózenekar a lakodalmas menetben. Székesfehérvár–Felsőváros, 1937.
(archív fénykép)

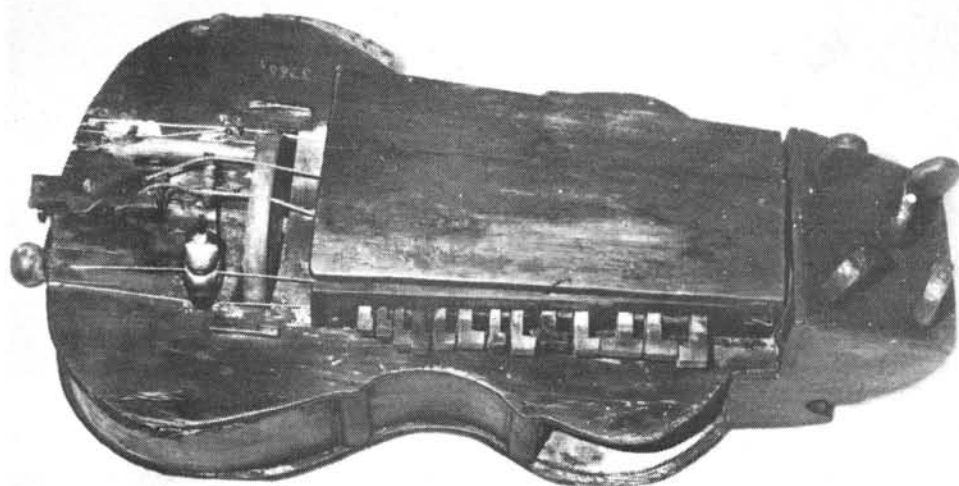
20. Lakodalmi „paptánc”. Pázmánd, 1959. (Pesovár Ferenc felvétele)

21. Citerajáték köcsögduda kísérettel. A nádszál vége „recegő”-re vágva.
Szabadegyháza, 1961. (Pesovár Ferenc felvétele)

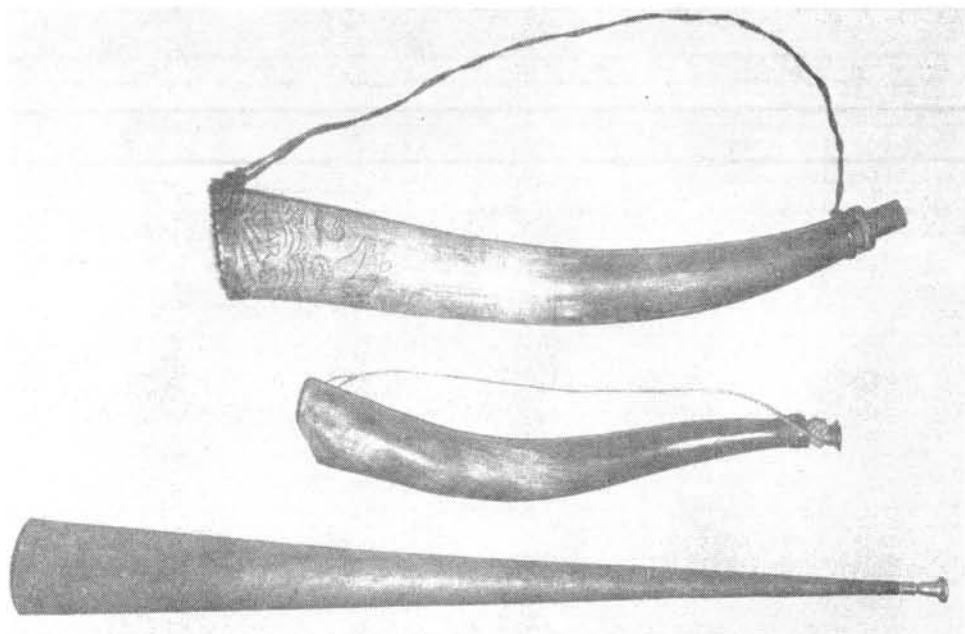

23. Tekerő vagy nyenyere az István király Múzeum Néprajzi Gyűjteményéből. Kulcsszekrényén 5 kulcsgombbal. (IKM Lelt. sz.: 14.14.1.) (Gelencsér Ferenc felvétele)

- ← 22. Fejér megyei citerák az István király Múzeum gyűjteményéből. Balról jobbra:
 1. Hasas kisfejes („másfélhangos”), Perkáta (IKM Lelt. sz.: 74.103.1); 2. Hasas, diatónikus („egészhangos”), Csákvár (IKM Lelt. sz.: 13.25.1.); 3. Kisfejes, diatónikus, Székesfehérvár–Öreghegy (IKM Lelt. sz.: 75.8.1.); 4–5. Vályú, diatónikus, Alap (IKM Lelt. sz.: 61.33.1.; 61.64.1.) (Gelencsér Ferenc felvétele)

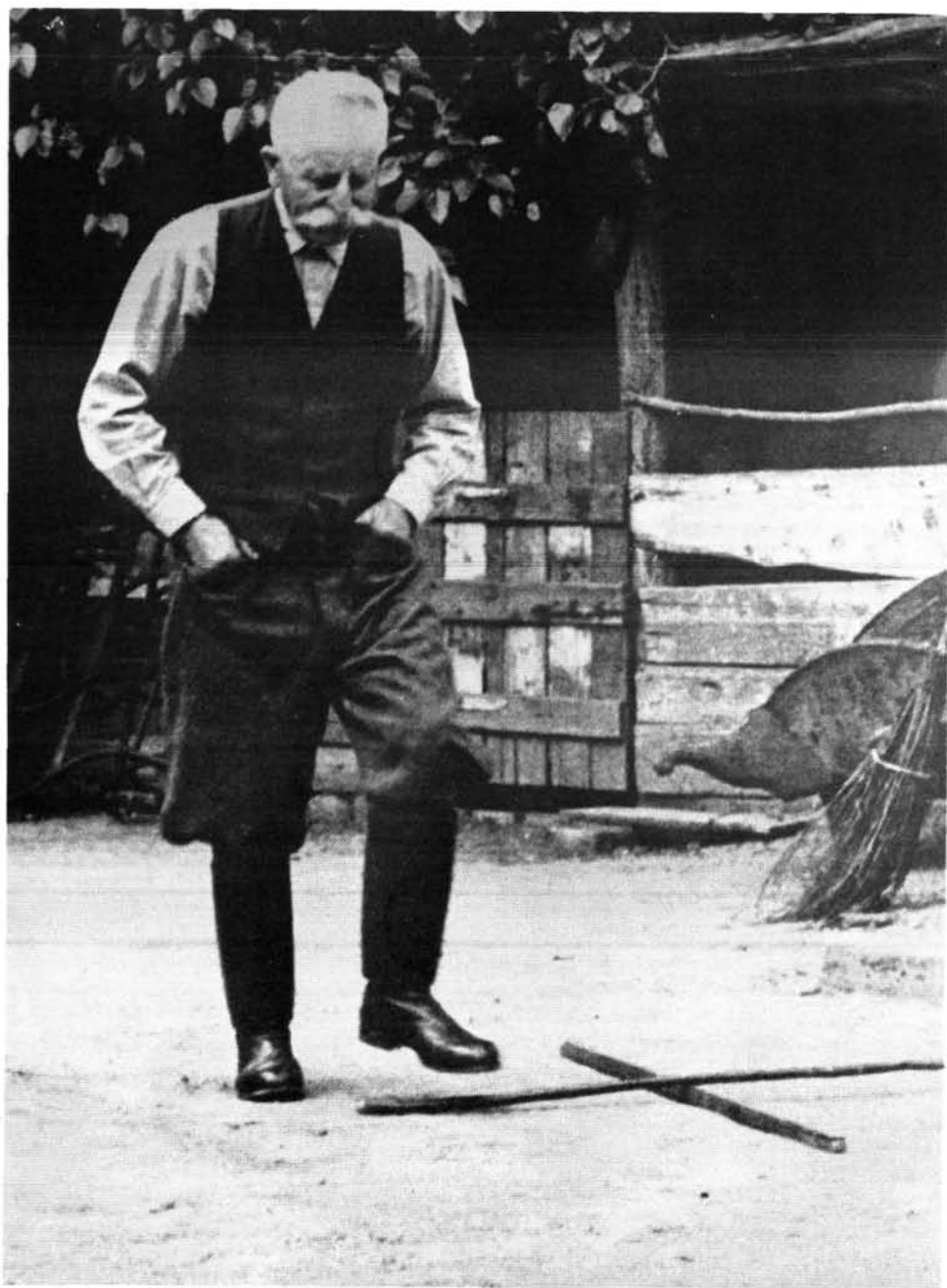
24. Jelzés a kanásztülkőn.
Soponya, 1973.
(Gelencsér Ferenc felvétele)

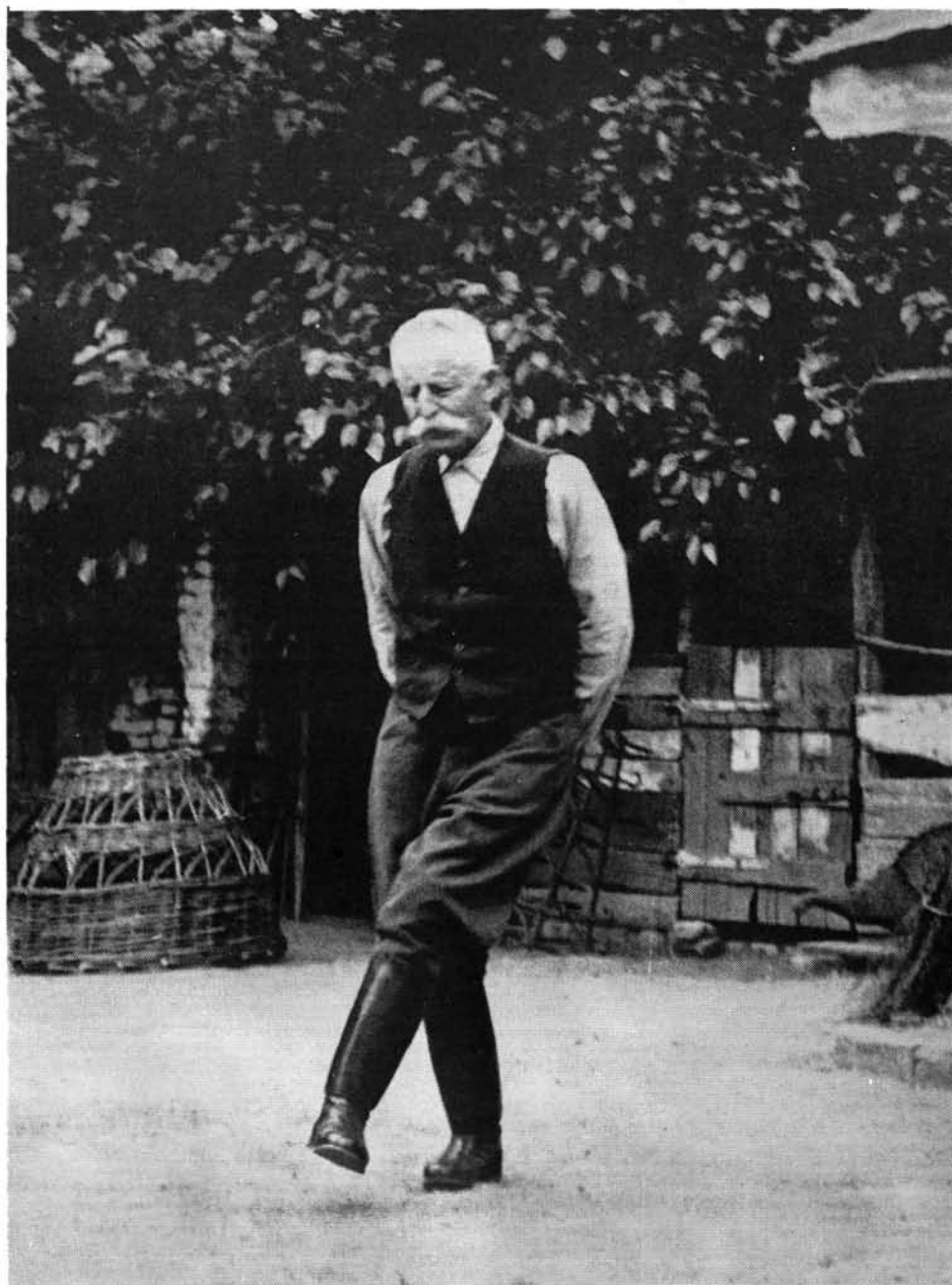

26. Az „oláh lány tánca” vagy „kecskekeresés” cigányzenekar kísérettel. Perkáta, 1969.
(Pesovár Ferenc felvétele)

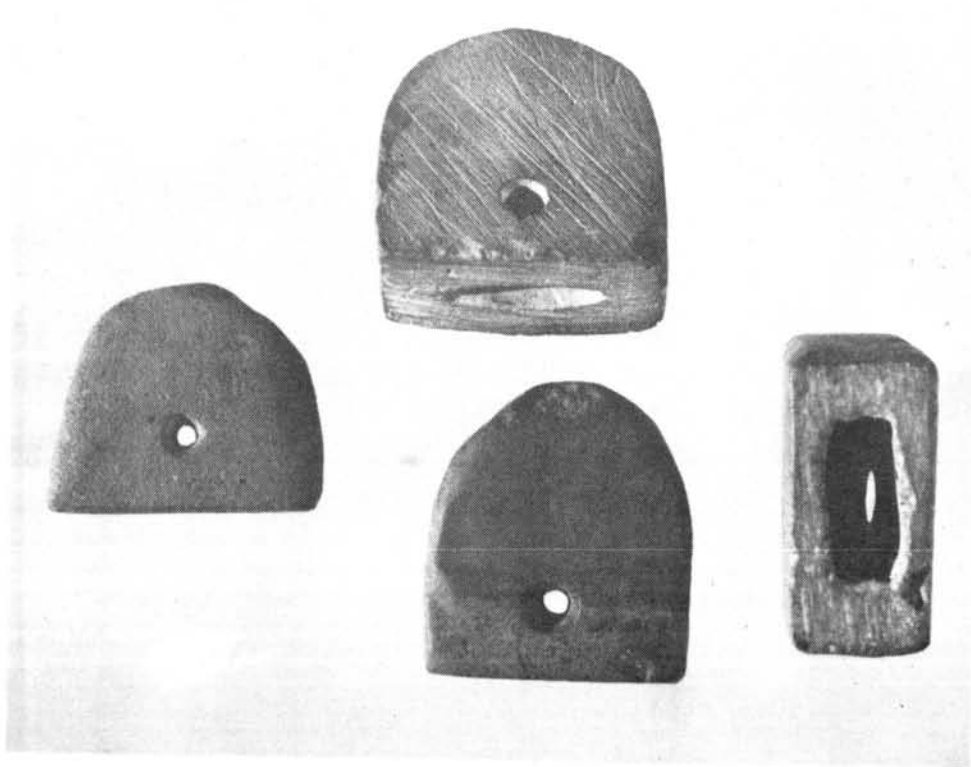
- ← 25. Kanászkürtök az István király Múzeum Néprajzi Gyűjteményéből. Fentről lefelé:
1. Tülök, fafúvókával. Magyaralmás (IKM Lelt. sz.: 59.14.1.); 2. Tülök, réztrombita
fúvókával. Készült 1856-ban, Adony (IKM Lelt. sz.: 13.118.1.); 3. Bádoggürt,
réztrombita fúvókával, Dinnyés (IKM Lelt. sz.: 66.110.1.) (Gelencsér Ferenc felvé-
tele).

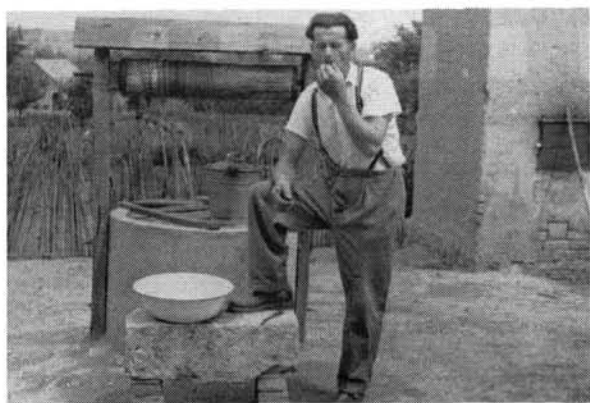
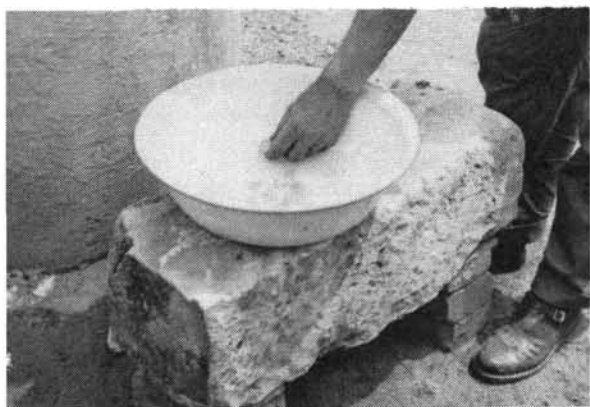
27. Kanásztánc. Enying, 1960. (Pesovár Ernő felvétele)

28. Bocsor József hajdani pusztagazda „bérestánca”. Enying, 1960.
(Pesovár Ernő felvétele)

29. Cserépsípok az István király Múzeum Néprajzi Gyűjteményéből. Fent: „Vőfénysíp”. Hossza: 3 cm, Vastagsága: 1 cm, Pázmánd (IKM Lelt. sz.: 60.11.1.); Baloldalt: Cserépsíp. H.: 2,3 cm, V.: 0,8 cm, Enying (IKM Lelt. sz.: 60.10.1.); Középen lent: „Vőfénysíp”. H.: 3 cm, V.: 0,9 cm, Pázmánd (IKM Lelt. sz.: 59.3.1.); Jobbra: Pásztorsíp. H.: 3,2 cm, V.: 1,4 cm, Alsószentiván (IKM Lelt. sz.: 59.7.1.) (Gelencsér Ferenc felvétele).

30–35. A „Vőfényűp” készítésének mozzanatai. Pázmánd, 1960.
(Pesovár Ferenc felvételei)

36. A „vőfénysip” megszólaltatása.
Pázmánd, 1960.

37. A „vőfénysip” használata lakodalmi
menetben. Pázmánd, 1959.

(Pesovár Ferenc felvételei)

TARTALOMJEGYZÉK

INHALT

Egy süveg alma (Csoóri Sándor)	5
<i>Vorwort (Sándor Csoóri)</i>	
Bevezetés (Pesovár Ferenc)	9
<i>Einleitung (Ferenc Pesovár)</i>	
Néhány szó Fejér megye néprajzáról (Pesovár Ferenc)	13
<i>Einiges zum Ethnographischen des Komitats Fejér (Ferenc Pesovár)</i>	
A népdalgyűjtés története Fejér megyében (Pesovár Ferenc)	20
<i>Geschichte der Sammlung der Volkslieder in Fejér (Ferenc Pesovár)</i>	
A népzene élete Fejér megyében (Pesovár Ferenc)	25
<i>Volksmusik im Komitat Fejér (Ferenc Pesovár)</i>	
Fejér megye népzenei jellemzése (Olsvai Imre)	37
<i>Charakterisierung der Volksmusik des Komitats Fejér (Imre Olsvai)</i>	
Gyermekjáték-dalok: 1–17	49
<i>Kinderlieder</i>	
Szokásdallamok: 18–29	71
<i>Brauchlieder</i>	
Balladák: 30–55	89
<i>Balladen</i>	
Béres, pásztor-, summásdalok: 56–80	123
<i>Knecht-, Hirten- und Schnitterlieder</i>	
Szerelmi dalok és táncdallamok	
<i>Liebeslieder und Tanzlieder</i>	
A. Régiés dallamok: 81–118	151
<i>A. Früher Stil</i>	
B. Új stílus: 119–148	193
<i>B. Neuer Stil</i>	
Katonadalok: 149–173	227
<i>Soldatenlieder</i>	
Hangszeres dallamok és kolomphangolások: 174–182	255
<i>Instrumentale Melodien und Schellenstimmungen</i>	
Irodalom	269
<i>Literatur</i>	
Felhasznált kéziratos gyűjtések	272
<i>Handschriftliche Sammlungen</i>	
A gyűjtők és lejegyzők névsora	273
<i>Namen der Sammler und Aufzeichner</i>	
A dalok lelőhelyeinek mutatója	275
<i>Fundorte der Lieder</i>	
Az adatközlők névsora és dalaik	276
<i>Namen der Quellen und die gesungenen Lieder</i>	

Zenei mutatók

Musikalische Verzeichnisse

Szótagszám-mutató 278

Silbenzahl-Verzeichnis

Kadenciamutató 281

Kadenz-Verzeichnis

Ritmusmutató 283

Rythmus-Verzeichnis

Betűrendes dalszöveg-mutató 292

Liedertext-Verzeichnis

Németnyelvű összefoglalás 296

Deutschsprachige Zusammenfassung

Fényképek 299

Fotografien

**A KÖTET A FEJÉR MEGYEI MŰVELŐDÉSI KÖZPONT
ANYAGI HOZZÁJÁRULÁSÁVAL JELENT MEG.**

**Térjedelem: 3000 példány 20,5 (B/5) ív
Készült a Fejér megyei Nyomdaipari Vállalatnál
124116
Felelős vezető: Gyenti Pál igazgató**

